

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΠΑΝΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: «ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ:
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΟ-ΔΙΚΑΙΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ»

Χριστίνα Χατζή Α.Μ.: 7113Μ041

Επιβλέπων καθηγητής: Δ. Καλτσώνης

Επιτροπή: Γ. Γιαννούλης

Μ. Μιχόπουλος

Αθήνα 2015

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	6
---------------	---

Μέρος Πρώτο

Παραβατικότητα ανηλίκων: Κοινωνιολογική προσέγγιση του φαινομένου

1. Το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων.....	7
1.1. Εννοιολογική οριοθέτηση του όρου «παραβατικότητα ανηλίκων».....	7
1.2. Η διάκριση των εννοιών της παραβατικότητας και της εγκληματικότητας.....	8
2. Κοινωνικοί παράγοντες που επιδρούν στην παραβατική συμπεριφορά και θεσμική δυσλειτουργία στη σύγχρονη Ελλάδα.....	11
2.1 Οικογένεια.....	12
2.2 Σχολείο- Ομάδες ομηλίκων.....	15
2.3 Τα Μ.Μ.Ε.	18
2.4 Οικονομικές συνθήκες.....	20
2.5 Η αστικοποίηση-εκβιομηχάνιση.....	22
2.6 Μετανάστευση.....	23
3. Οι σύγχρονες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων.....	25
3.1 Το φαινόμενο της σύστασης συμμοριών ως μορφή παραβατικής δραστηριότητας.....	25
3.2. Το φαινόμενο του bullying και οι διαστάσεις που έχει λάβει στις μέρες μας.....	28
3.3 Η χρήση ναρκωτικών ουσιών από ανήλικους.....	31

Μέρος Δεύτερο

Η εφαρμογή των δικαιικών ρυθμίσεων

1. Το σύστημα δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες.....	34
1.1. Η ιστορική εξέλιξη της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων....	34
1.2. Έννοια, ιδιομορφία και θεμελιώδεις αρχές του Δικαίου ανηλίκων.....	38
1.3. Ισχύον νομοθετικό πλαίσιο.....	39
1.3.1. Πεδίο εφαρμογής.....	41
1.3.2. Έννομες συνέπειες της αξιόποινης πράξης ανηλίκων.....	42
Α) Αναμορφωτικά μέτρα.....	42
Β) Θεραπευτικά μέτρα.....	44
Γ) Περιορισμός σε Ειδικό Κέντρο Κράτησης Νέων.....	45
Δ) Απόλυση υπό όρους.....	47
1.3.3. Το θεσμικό πλαίσιο για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας.....	49
1.4. Μετασφρονιστική αρωγή.....	51
2. Εφαρμογή και αποτελεσματικότητα των νόμων για τους ανήλικους παραβάτες.....	53
2.1. Ο ρόλος του κράτους και της κοινωνίας.....	54
2.2. Παράγοντες που δυσχεραίνουν την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των νόμων για τους ανήλικους δράστες.....	55
Α) Έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής.....	55
Β) Επιλεκτικότητα της ποινικής δίωξης.....	61
Γ) Ασάφειες στο νόμο.....	62
Δ) Αποδοχή ξένου δικαίου.....	64
Ε) Χρονική διάρκεια της δίκης.....	65
2.3. Τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου.....	68

3. Νομολογία.....	71
3.1. Νομολογία σχετική με την παραβατικότητα ανηλίκων.....	71
Συμπεράσματα.....	75
Παράρτημα.....	78
Βιβλιογραφία.....	90

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παραβατικότητα ανηλίκων είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο που έχει απασχολήσει σε μεγάλο βαθμό την επιστημονική κοινότητα τόσο λόγω της σοβαρότητάς του όσο και λόγω των ανησυχητικών διαστάσεων που λαμβάνει συνεχώς, ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, σε παγκόσμιο επίπεδο. Πράγματι, όλες οι χώρες έρχονται αντιμέτωπες με αυτό το πρόβλημα και θα πρέπει να αποδοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην αντιμετώπισή του καθώς οι ανήλικοι δράστες, έχοντας μια προσωπικότητα που ακόμα βρίσκεται σε εξέλιξη και ανάπτυξη, αποτελούν μια ομάδα με ιδιαιτερότητες.

Η προβληματική της παρούσας εργασίας στρέφεται κυρίως στην εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα του συστήματος δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες. Συγκεκριμένα, τίθεται το ερώτημα κατά πόσο αυτό εφαρμόζεται στην πράξη, ποιοι παράγοντες εμποδίζουν την εφαρμογή του και αν τελικά επιτυγχάνει τον τελικό σκοπό του. Ωστόσο, εκτός από τη νομική σκοπιά επιχειρείται η μελέτη της νεανικής παραβατικότητας και από την πλευρά της κοινωνιολογίας. Και οι δύο προσεγγίσεις θεωρούνται εξίσου σημαντικές καθώς πρόκειται για ένα σύνθετο φαινόμενο που παρουσιάζει πολλές όψεις και, επομένως, απαιτεί πολυπρισματική ερμηνεία. Όπως επισημαίνει, άλλωστε, χαρακτηριστικά η Μπεζέ από όποια σκοπιά και αν μιλήσουμε «(...) πάντα έχουμε τη σχέση μεταξύ ατόμου και κοινωνίας».¹

Επιπλέον, στη συγκεκριμένη εργασία επιλέχτηκε να χρησιμοποιηθεί ο όρος «παραβατικότητα» αντί αυτού της «εγκληματικότητα» προκειμένου να χαρακτηριστεί η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά των ανηλίκων. Αυτή η επιλογή έγινε καθώς έχει επικρατήσει για σημαντικούς λόγους η χρήση του συγκεκριμένου όρου στην ελληνική βιβλιογραφία και στη νομοθεσία που αφορά τους ανήλικους.

¹ Μπεζέ Λ. Α., (1985), *Ανήλικοι παραβάτες: μελέτη 20 περιπτώσεων*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ. 11

Το πλάνο που ακολουθείται είναι διμερές. Σε ένα πρώτο μέρος εξετάζεται η κοινωνιολογική προσέγγιση. Αρχικά, γίνεται λόγος σχετικά με το τι είναι η παραβατικότητα ανηλίκων και ποια είναι η διάκριση των όρων παραβατικότητα και εγκληματικότητα. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση μιας τέτοιας συμπεριφοράς, με ιδιαίτερη αναφορά στη δυσλειτουργία βασικών θεσμών της ελληνικής κοινωνίας, όπως διαπιστώθηκε μέσα από τις εγκληματολογικές έρευνες που έχουν διεξαχθεί. Επίσης, αναφέρονται οι σύγχρονες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων και η έκταση που λαμβάνουν στην Ελλάδα σε σύγκριση με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Το δεύτερο μέρος αφορά τις δικαιικές ρυθμίσεις. Πιο αναλυτικά, παρουσιάζεται το σύστημα δικαιοσύνης που εφαρμόζεται στους ανήλικους παραβάτες, οι σημαντικότεροι παράγοντες που συμβάλουν στη μη εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των νόμων, οι τρόποι αντιμετώπισης αυτής της «ανενέργειας» αλλά και οι εναλλακτικές μέθοδοι απονομής της ποινικής δικαιοσύνης που προτείνονται τα τελευταία χρόνια. Τέλος, παρατίθεται ενδεικτική νομολογία που αφορά τους ανήλικους παραβάτες και επιχειρείται η εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων.

Μέρος Πρώτο

Παραβατικότητα ανηλίκων: Κοινωνιολογική προσέγγιση του φαινομένου

Το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων

1.1. Εννοιολογική οριοθέτηση του όρου «παραβατικότητα ανηλίκων»

Η «νεανική παραβατικότητα» είναι ένας ευρύς ορισμός που αποδίδεται στους ανήλικους οι οποίοι παραβαίνουν με τις πράξεις τους το νόμο.² Όπως ορίζεται στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, ανήλικος θεωρείται κάθε άνθρωπο ον ηλικίας κάτω των 18 ετών, εκτός αν σύμφωνα με τους νόμους της χώρας του ενηλικιώνεται νωρίτερα.³

Βλέπουμε, λοιπόν, πως η παραβατική πράξη περιλαμβάνει δύο στοιχεία. Το πρώτο είναι η συμπεριφορά του παραβάτη η οποία έρχεται σε αντίθεση με τις νόμιμες κοινωνικές καταστάσεις ενώ το δεύτερο η κρίση των εκπροσώπων της δικαιοσύνης ότι με αυτή τη συμπεριφορά παραβιάστηκαν νομικά θεσμοθετημένοι (γραπτοί ή εθιμικοί) και κατά συνέπεια κοινωνικά αποδεκτοί κανόνες. Παραδείγματα τέτοιων μορφών παραβατικότητας σήμερα αποτελούν τα ναρκωτικά και οι τρομοκρατικές ενέργειες.⁴

Η παραβατικότητα των ανηλίκων θεωρείται πως είναι συνέπεια της δυσαρμονικής σχέσης μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος, αποτέλεσμα εσφαλμένης κοινωνικοποίησης και, βαθμιαία, υποσυνείδητη εκμάθηση κοινωνικών κανόνων. Περιλαμβάνει, επίσης, ένα ευρύ φάσμα εκδηλώσεων: α)

² Γεωργιάδης Σ., Βύζακου. Σ., Παπαστυλιανού Ν., «Η συσχέτιση της βίας ενάντια στα παιδιά μέσα στην οικογένεια με την νεανική παραβατικότητα», http://www.familyviolence.gov.cy/upload/research/erevna_2009june_aksiologisi.pdf, Συμβουλευτική επιτροπή για πρόληψη και καταπολέμηση της βίας στην οικογένεια μίλησέ μου μη με κτυπάς, 2009, σελ. 8

³ Πιτσελά Α., (2002), *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, δ' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ.37

⁴ Κατσιράς Α. Β., (2008), *Ανήλικοι Παραβάτες. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης και της Συμβουλευτικής Παρέμβασης*, Αθήνα: (χ.ό.), σελ.32

κάθε εκδήλωση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων κατά της ζωής ή/ και ιδιοκτησίας των συνανθρώπων του, β) κάθε εκδήλωση παράβασης ηθικών κανόνων ή απόκλιση από αυτούς και γ) κάθε εκδήλωση που προκαλεί αδικία ή και βλάβη στο ίδιο το άτομο και την κοινωνία.⁵

1.2. Η διάκριση των εννοιών της παραβατικότητας και της εγκληματικότητας

Η αναγκαιότητα θέσπισης ειδικών νόμων και λήψης εξειδικευμένων μέτρων της δημόσιας διοίκησης για ανήλικους έγινε αισθητή για πρώτη φορά με την προϊούσα εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση της κοινωνίας και τη συνυφασμένη με αυτή την εξέλιξη μαζική αποτυχία των παραδοσιακών μηχανισμών κοινωνικής ένταξης, κυρίως της διευρυμένης οικογένειας ή οικογένειας με ευρεία έννοια. Οι αλλαγές που ακολούθησαν, όπως η διάλυση της παραδοσιακής οικογένειας, η έντονη γεωγραφική κινητικότητα, το μεγάλο χρονικό διάστημα σχολικής παιδείας και επαγγελματικής εκπαίδευσης που απαιτούνταν πλέον για την εργασιακή απασχόληση, οδήγησαν στο να παρεμβληθεί μια μεταβατική περίοδος μεταξύ της παιδικής ηλικίας και της ενηλικίωσης η οποία θα ήταν αφιερωμένη στην παιδεία και την εκπαίδευση. Επικράτησε η αντίληψη ότι η ανήλικη νεότητα χρειάζεται προστασία από την οικονομική και κοινωνική εκμετάλλευση και θεωρήθηκε ένα ιδιαίτερο στάδιο της ανθρώπινης ζωής, μια εξελικτική και ιδιαίτερα προβληματική περίοδος της ζωής του ατόμου.⁶

Από την πλευρά του επιστημονικού χώρου, σε αυτή την εξέλιξη συνέβαλλε και η ανάπτυξη των επιστημών συμπεριφοράς, κυρίως της εξελικτικής ψυχολογίας τον 20^ο αιώνα, οι οποίες έδειξαν τη σημασία που έχουν τα πρώτα

⁵ Στο ίδιο, σελ.33

⁶ Πιτσελά Α., (2002), όπ.π., σ.σ. 27-29

χρόνια της ζωής του παιδιού στην μετέπειτα ανέλιξη και ένταξή του στην κοινωνία.⁷

Στις μέρες μας αποτελεί, τώρα πια, κοινή διαπίστωση το γεγονός ότι ο ανήλικος δεν είναι μικρογραφία του ενηλίκου αλλά μια ιδιόρρυθμη ύπαρξη που διαφέρει από αυτόν ποσοτικά και ποιοτικά ώστε και οι αντιδράσεις του στα περιβαλλοντολογικά ερεθίσματα να είναι διαφορετικές. Η ανηλικότητα θεωρείται η σπουδαιότερη φάση στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και, επιπλέον, δεδομένου ότι ο ανήλικος είναι μια προσωπικότητα «εν τω γίνεσθαι», δημιουργείται η ελπίδα πως τα οποιαδήποτε μέτρα που στοχεύουν στη σωστή κοινωνικοποίησή του θα έχουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα απ' ότι στην περίπτωση των ενηλίκων.⁸

Ο όρος ανήλικος «παραβάτης» ή «παραβατικότητα» ανηλίκων συναντάται συχνά στην ελληνική βιβλιογραφία ήδη από τη δεκαετία του 70' προκειμένου να περιγράψει τη συμπεριφορά των ανηλίκων που διαπράττουν αξιόποινες πράξεις. Η πρόθεση των ειδικών είχε κυρίως ως στόχο την απαλλαγή του ανήλικου από το βάρος του χαρακτηρισμού του ως εγκληματία.⁹ Πράγματι, οι όροι έγκλημα, εγκληματικότητα, εγκληματίας είναι αρνητικά φορτισμένοι και, εφόσον δημιουργούν προβλήματα ακόμα και στην περίπτωση των ενήλικων παραβατών στιγματίζοντάς τους, είναι εμφανές πως δεν θα πρέπει να γίνεται χρήση τους στην περίπτωση των ανηλίκων. Επομένως, η αντικατάστασή τους από τον όρο «παραβατικότητα» που έγινε θεωρείται γενικά σωστή.¹⁰

Στον επιστημονικό χώρο, όπου η ορολογία αυτή έχει επικρατήσει σε μεγάλο βαθμό, έχει συντελεστεί πράγματι μια αλλαγή στην προσέγγιση του θέματος,

⁷ Σπινέλλη Κ., Τρωιανού-Λούλα Α., (1987), *Δίκαιο ανηλίκων: ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ. 21

⁸ Φαρσεδάκης Ι., (2005), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 11

⁹ Χάιδου Α., (2013), *Εγκληματικότητα Ανηλίκων. Αιτιολογικές προσεγγίσεις και κοινωνικός έλεγχος*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 3

¹⁰ Φαρσεδάκης Ι., (2005), *ό.π.π.*, σελ 12

δεν έχει όμως κατορθώσει να επηρεάσει ακόμα τα όργανα του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, τα οποία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τους ανήλικους ως κοινούς εγκληματίες αλλά ούτε και το «νομοθέτη», ώστε να θεσμοθετεί και να υλοποιεί, αντί για κατασταλτικά, προληπτικά και ευμενέστερα για τους ανήλικους μέτρα.¹¹

Υπάρχουν ορισμένοι συγγραφείς, μάλιστα, που αποφεύγουν τη χρήση του όρου «παραβατικότητα ανηλίκων». Όπως υποστηρίζεται, όχι μόνο δεν έχει διαφοροποιήσει ουσιαστικά μέχρι σήμερα την αντιμετώπιση των ανηλίκων από την πολιτεία, αλλά στον όρο «παραβατικότητα» μπορεί να υπαχθεί κάθε μορφή συμπεριφοράς η οποία παραβιάζει τους κανόνες που τίθενται από την κοινωνία ή ακόμη και από την κατά περίπτωση ομάδα ελέγχου. Κανόνες που καθορίζουν όλες τις εκδηλώσεις της καθημερινής ζωής των ανηλίκων, από την εξωτερική τους εμφάνιση, μέχρι τη διάπραξη ενός εγκλήματος. Έτσι, όμως, συμπεριφορές όπως η αδικαιολόγητη απουσία από το σχολείο, η κατανάλωση αλκοόλ κ.α. μπορούν να θεωρηθούν αποδοκιμαζόμενες από το κοινωνικό σύνολο και να προκαλέσουν κάποια μορφή κοινωνικής αντίδρασης. Επομένως, όλοι οι ανήλικοι μπορούν εν δυνάμει να θεωρηθούν λίγο έως πολύ παρεκκλίνοντες.¹²

¹¹ Χάιδου Α., (2013), όπ.π., σελ. 3

¹² Στο ίδιο, σελ. 3-4

2. Κοινωνικοί παράγοντες που επιδρούν στην παραβατική συμπεριφορά και θεσμική δυσλειτουργία στη σύγχρονη Ελλάδα

Η παραβατικότητα ανηλίκων έχει απασχολήσει εδώ και αρκετά χρόνια τους κοινωνιολόγους και τους εγκληματολόγους οι οποίοι μέσα από τις θεωρίες που διατύπωσαν και τις έρευνες που διεξήγαγαν επιχείρησαν να βρουν τα αίτια και τους παράγοντες που οδηγούν σε μια τέτοια συμπεριφορά ώστε, με αυτό τον τρόπο, να βρεθεί η καλύτερη δυνατή λύση για την αντιμετώπιση του προβλήματος.

Αρχικά το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στους βιολογικούς παράγοντες ως βασική αιτία ύπαρξης του εγκλήματος ενώ στη συνέχεια στράφηκε στους ψυχολογικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Οι θεωρητικές κατασκευές, η δημιουργία των οποίων επηρεάστηκε από τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συγκυρίες που επικρατούσαν σε μια συγκεκριμένη κοινωνία και σε μια συγκεκριμένη εποχή, είναι πολλές και ανάλογα με το ποια υπερίσχυε κάθε φορά καθοριζόνταν και η αντεγκληματική πολιτική που θα εφαρμόζονταν.¹³

Σήμερα είναι αποδεκτό πως δεν μπορεί να βρεθεί μια βασική αιτία της παραβατικής συμπεριφοράς. Αντίθετα, αυτό που πρέπει να εξεταστεί είναι η αιτιώδης διαδικασία που οδηγεί στο πέρασμα στην πράξη. Κάθε παράγοντας υποστηρίζεται από ένα σύνολο κινήτρων, ιδεών, αρχών, ίσως και δυνάμεων που συνολικά τον καθορίζουν. Ο καθένας από αυτούς αλλοιώνεται κάτω από την επίδραση των άλλων και όλοι μαζί αποτελούν τους κρίκους μιας αλυσίδας που οδηγεί στην παραβατική συμπεριφορά.¹⁴

Αν και αυτή η αλλοίωση υπάρχει, μπορούμε να πούμε πως είναι δυνατό να διακρίνουμε τη μεγάλη επίδραση που έχουν ορισμένοι παράγοντες, σε

¹³ Για την ανάλυση αυτών των θεωριών βλέπε Χάϊδου Α., (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

¹⁴ Φαρσεδάκης Ι., (2005), όπ.π., σελ. 35

σύγκριση με άλλους, στην εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρονται με συντομία οι βασικότεροι κοινωνικοί παράγοντες, των οποίων η συμβολή στην προτροπή ή αποτροπή της παραβατικής συμπεριφοράς θεωρείται καθοριστική, όπως έχει αποδειχτεί από τις πολυάριθμες στατιστικές έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί. Δυστυχώς, όπως θα δούμε μέσα από την παρουσίαση των παραγόντων αυτών, πολλοί από τους πρωταρχικούς κοινωνικοποιητικούς θεσμούς της ελληνικής κοινωνίας είναι στις μέρες μας δυσλειτουργικοί.

2.1 Οικογένεια

Η οικογένεια φαίνεται πως αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα που είναι πιθανό να οδηγήσει σε εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς όταν οι σχέσεις ανάμεσα στους γονείς και το παιδί δεν είναι αρμονικές. Πράγματι, είναι πλέον ευρέως αποδεκτός ο βαρυσήμαντος ρόλος της καθώς αυτή αποτελεί το σημαντικότερο φορέα κοινωνικοποίησης του ατόμου, δεδομένου ότι είναι ο χώρος μέσα στον οποίο τα παιδιά οικοδομούν ένα μεγάλο μέρος της κοινωνικής τους ταυτότητας και της προσωπικής τους εικόνας. Μέσα στην οικογένεια τα παιδιά μαθαίνουν να συναναστρέφονται με άλλα άτομα, διδάσκονται την ηθική συμπεριφορά, εσωτερικεύουν τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες, αξίες και αντιλήψεις. Είναι φανερό, επομένως, πως αν οι σχέσεις με τους γονείς είναι διαταραγμένες, οι αρνητικές συνέπειες στα νεότερα μέλη της οικογένειας είναι κυριολεκτικά προβλέψιμες.¹⁵

Πολύ συχνά γίνεται λόγος για «διαλυμένες οικογένειες». Τι σημαίνει όμως ο όρος αυτός; Θα πρέπει να τονιστεί το γεγονός πως, σήμερα, η αντίληψη ότι εφόσον υπάρχουν και οι δύο φυσικοί γονείς η οικογένεια είναι λειτουργική έχει ξεπεραστεί. Υπάρχουν, για παράδειγμα, πολλές μονογονεϊκές οικογένειες που επιτελούν άριστα το ρόλο τους απέναντι στους ανήλικους, όπως αντίστοιχα υπάρχουν παραδοσιακές οικογένειες με τους δύο φυσικούς γονείς

¹⁵ Κατσιγαράκη Ε., (2004), *Οικογένεια και Παραβατικότητα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ. 53

οι οποίοι όμως περιορίζονται σε μια εξωτερική, τυπική και όχι ουσιαστική σχέση με τα παιδιά τους.¹⁶

Όταν, λοιπόν, οι σχέσεις του παιδιού με τους γονείς του δεν είναι καλές δεν του επιτρέπεται να ενσωματώσει αξίες και στάσεις, δεν μαθαίνει τους κανόνες συμπεριφοράς και δεν του προσφέρεται η δυνατότητα μιας θετικής ταύτισης. Ο Νόμος και ο κοινωνικός κανόνας μπορούν να αφομοιωθούν από ένα παιδί μόνο αν υπάρχουν ήδη στην οικογένεια, αν οι ίδιοι οι γονείς πιστεύουν σ' αυτούς και τους μεταδίδουν.¹⁷

Μερικές από τις οικογενειακές μεταβλητές που παίζουν σημαντικό ρόλο στο φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων έχει αποδειχτεί πως είναι: α) η εγκληματικότητα των ίδιων των γονέων, β) η έλλειψη γονικής εποπτείας των παιδιών, γ) η σκληρή παθητική ή αδιάφορη αντιμετώπιση της παραβατικότητας από τους γονείς, δ) ο ακανόνιστος ή σκληρός τρόπος επιβολής πειθαρχίας στα παιδιά, ε) οι γαμικές συγκρούσεις, στ) το μεγάλο μέγεθος της οικογένειας κ.α.. Επίσης, σύμφωνα με τις έρευνες, οι διαφορές στις οικογενειακές μεταβλητές υπάρχουν ανεξάρτητα από την εθνική ή κοινωνική ομάδα όπου ανήκουν οι ανήλικοι, από το πολιτιστικό επίπεδο της χώρας και τα συστήματα κοινωνικού ελέγχου.¹⁸

Όσον αφορά την εικόνα που παρουσιάζει η ελληνική οικογένεια σήμερα,¹⁹ δεν φαίνεται να είναι ικανοποιητική. Συγκεκριμένα, ο θεσμός της οικογένειας υπέστη κατά τα μεταπολεμικά χρόνια μια ριζική αλλαγή και τα κύρια χαρακτηριστικά που εμφανίζει πλέον είναι η μείωση των παιδιών, με παράλληλη αύξηση των ηλικιωμένων, και μια γενικότερη συρρίκνωση όσον αφορά άλλους συγγενείς, όπως γιαγιάδες και θείους, οι οποίοι ασχολούνταν ενεργά με την ανατροφή των παιδιών. Ταυτόχρονα, η επαγγελματική

¹⁶ Χαΐδου Α., (2013), ό.π.π., σελ. 47

¹⁷ Μπεζέ Λ.Α., (1985), ό.π.π., σελ. 57

¹⁸ Φροσδάκης Ι., (2005), ό.π.π., σ.σ. 54-55

¹⁹ Κουράκης Ν.Ε., (1999), *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία: Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σ.σ.65-77

δραστηριοποίηση και των δύο γονιών (σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας για το 1989, από ένα σύνολο 2.609.800 έγγαμων γυναικών το 38,6% ήταν απασχολούμενες σε κάποια εργασία ή άνεργες ενώ οι υπόλοιπες άνηκαν στον μη ενεργό πληθυσμό, δηλαδή σπουδάστριες, νοικοκυρές ή συνταξιούχοι) οδήγησαν σε συνδυασμό με την έλλειψη οικονομικής συμπαράστασης από το Κράτος και την απροθυμία των περισσότερων συζύγων να βοηθήσουν στο σπίτι στο να σημειώνονται συγκρούσεις ως προς τους νέους ρόλους των συζύγων/ γονέων, το είδος των μεταξύ τους υποχρεώσεων και την ταυτότητα των επιδιωκόμενων από αυτούς σκοπών μέσα στην οικογένεια.

Όλα αυτά έχουν ως συνέπεια να μην υπάρχει χρόνος και διάθεση για ήρεμη και απερίσπαστη επικοινωνία ανάμεσα στους γονείς και το παιδί το οποίο συνήθως εντάσσεται σε ένα σιδηρό πρόγραμμα πολύωρης σχολικής και εξωσχολικής δραστηριότητας ενώ κύρια πηγή ψυχαγωγίας είναι η τηλεόραση και όχι το παιχνίδι. Το άγχος να προλάβουν όλα αυτά που έχουν να κάνουν είναι μεγάλο και κάθε μικρή αποτυχία φαίνεται σαν ήττα με το πρόβλημα να οξύνεται στην εφηβεία. Από την άλλη πλευρά οι γονείς, ιδιαίτερα των ανώτερων κοινωνικών τάξεων, γεμίζουν τα παιδιά με υλικά αγαθά προκειμένου να καλύψουν το κενό που δημιουργεί η απουσία τους. Παράλληλα, η άσκηση σωματικής βίας με σκοπό την πειθαρχία του παιδιού είναι συχνή τακτική σε πολλές οικογένειες (πανελλήνια έρευνα της Α' Παιδιατρικής Κλινικής του Πανεπιστημίου Αθηνών σε 8.158 παιδιά ηλικίας επτά ετών έδειξε ότι, πράγματι, το 37% «τρώει ξύλο» τουλάχιστον μια φορά την εβδομάδα και το 17,3% κάθε μέρα). Ως αποτέλεσμα, το παιδί ή ο έφηβος δυσκολεύεται να βρει την προσωπική του ταυτότητα, συνθλίβεται ψυχολογικά κάτω από το βάρος του υπερφορτωμένου προγράμματος που έχει και μερικές φορές καταλήγει σε ακραίες συμπεριφορές όπως το να φύγει από το σπίτι ή να κάνει κακές παρέες. Επίσης, μαθαίνει με αυτόν τον τρόπο ότι για να αποκτήσει κάτι αρκεί μόνο να το απαιτήσει.

2.2. Σχολείο - Ομάδες ομηλικών

Στο παρελθόν επικρατούσε η άποψη πως το σχολείο θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά στη μείωση της νεανικής παραβατικότητας. Οι ελπίδες αυτές στην πορεία διαψεύστηκαν καθώς, αν και η δυνατότητα πρόσβασης διευρύνθηκε σε περισσότερα κοινωνικά στρώματα, δεν παρατηρήθηκε καμία μείωση του φαινομένου το οποίο, μάλιστα, λαμβάνει ολοένα και μεγαλύτερες διαστάσεις. Παρ' όλα αυτά, δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να υποτιμηθεί η επίδραση που ασκεί στο ύψος και τη φύση της παραβατικότητας.²⁰

Στην πραγματικότητα, το σχολείο διαδραματίζει ένα διπλό ρόλο σε σχέση με αυτό το θέμα: από τη μία πλευρά έχει τη δυνατότητα ως μηχανισμός κοινωνικού ελέγχου να παρέμβει σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές ανηλικών, αναπτύσσοντας μηχανισμούς διευθέτησής τους με τη σύμπραξη μαθητών, δασκάλων και γονέων, ώστε να αποφεύγεται ο στιγματισμός και η επιβάρυνση του συστήματος επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Από την άλλη πλευρά μπορεί να ενισχύσει την πιθανότητα εκδήλωσης εγκληματικής συμπεριφοράς μέσω των εμπειριών που προσφέρει στους μαθητές.²¹

Η εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς δεν οφείλεται μόνο στην αδιαφορία του μαθητή για το σχολείο αλλά και σε πολλούς άλλους σχολικούς παράγοντες. Μερικοί από αυτούς που έχουν κατηγορηθεί μέσα από τα αποτελέσματα των ερευνών είναι ο αυταρχισμός, η έλλειψη συμμετοχής των μαθητών στη λήψη αποφάσεων και η έλλειψη σύνδεσης σχολείου-κοινότητας. Σχετικά με το σχολικό ανταγωνισμό, έχει υποστηριχτεί ότι το είδος του σχολικού απολυτηρίου δεν έχει σημασία μόνο για την επαγγελματική εξέλιξη των νέων, αλλά και για τη θέση τους στην κοινωνία και τον κοινωνικό τους περίγυρο. Έτσι, το σχολείο σήμερα παίρνει τη μορφή ιδρύματος όπου γίνεται το ξεκαθάρισμα και η κατανομή των ευκαιριών. Ο συναγωνισμός μετατρέπεται σε ανταγωνισμό και αντικοινωνική συμπεριφορά ενώ η αύξηση

²⁰ Φρσεδάκης Ι., (2005), ό.π.π., σελ. 68

²¹ Χαίδου Α., (2013), ό.π.π., σελ. 53

του στρες λόγω των απαιτήσεων για υψηλές επιδόσεις οδηγεί πολλές φορές και στην αυτοκτονία ή στην εμφάνιση υπαρξιακών αγχών.²²

Γενικά, οι έρευνες συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι οι ανήλικοι με χαμηλή σχολική επίδοση έχουν διπλάσια πιθανότητα να εμπλακούν σε παρανομίες σε σχέση με εκείνους που θεωρούνται πετυχημένοι μαθητές. Οι μαθητές που συμμετέχουν σε παράνομες δραστηριότητες συνήθως δεν γίνονται αποδεκτοί στις σχολικές κοινές δράσεις και με αυτό τον τρόπο περιθωριοποιούνται, γεγονός που διευκολύνει την αποδοχή της ταυτότητας του «κακού παιδιού», αντιπαθούν το σχολείο, όπως και το διδακτικό προσωπικό του, και δεν σέβονται τους κανονισμούς θεωρώντας χάσιμο χρόνου το να βρίσκονται εκεί.²³

Εκτός από την ατμόσφαιρα του σχολείου, όμως, σημαντικό ρόλο κατέχουν οι γονείς αλλά και οι ομάδες ομηλικών. Είναι εμφανές πως οι γονείς είναι αυτοί που πρέπει να καταστήσουν σαφή τον απαραίτητο χαρακτήρα της μελέτης, η οποία συνεπάγεται κάποιες προσωπικές στερήσεις κτλ. Στο παραβατικό παιδί όμως δεν θα υπάρξει κάτι ανάλογο με αυτό που καλούμε οικογενειακή υποστήριξη καθώς οι γονείς αυτών παιδιών συνήθως δεν ενδιαφέρονται για μάθηση, δεν έχουν φιλοδοξίες και υποτιμούν το σχολείο. Ανάλογος είναι και ο ρόλος που παίζουν οι συντροφικές συνομηλικών, μέσα και έξω από το σχολείο. Δεν αρκεί, όμως, ο απλός συγχρωτισμός με παραβατικούς ανήλικους για να γίνει κάποιος παραβατικός αλλά χρειάζεται και μια σχετική δεκτικότητα. Ο ανήλικος δηλαδή θα πρέπει να είναι ευάλωτος σε αυτού του είδους την υποβολή.²⁴

Αναφορικά με τις παρέες συνομηλικών, είναι σημαντικό να τονιστεί το γεγονός ότι ένα μεγάλο ποσοστό ανήλικων παραβατών προτιμά να διαπράττει τις παραβάσεις από κοινού με συνεργούς φίλους. Αυτό συμβαίνει

²² Γεωργουλός Σ., (2000), *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 106

²³ Χάιδου Α., (2013), ό.π.π., σ.σ. 53-54

²⁴ Κατσιράς Λ. Β., (2008), ό.π.π., σ.σ. 52-53

διότι όταν είναι περισσότεροι μεγιστοποιούν τα αναμενόμενα κέρδη, ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες να συλληφθούν επ' αυτοφώρω, διευκολύνονται στη διάπραξη παράτολμων εγχειρημάτων, αυξάνουν την ικανοποίηση που αισθάνονται κατά την παράβαση και τους δίνεται η ευκαιρία να αποκτήσουν κύρος μεταξύ των ομοίων τους. Όλα αυτά, ωστόσο, αφορούν απλά την επίδραση των παραβατικών φίλων και όχι τις συμμορίες ανηλίκων οι οποίες προϋποθέτουν μεγαλύτερο αριθμό μελών, χρήση εντυπωσιακών ονομάτων, τυπικά μύησης των μελών, αρχηγούς, σύμβολα κτλ. και που στη χώρα μας είναι αναμφίβολο κι αν υπάρχουν.²⁵

Σχετικά με το ελληνικό σχολείο,²⁶ το 1984 ο τότε Υπουργός Παιδείας είχε δηλώσει χαρακτηριστικά: *«Το εκπαιδευτικό μας σύστημα εξακολουθεί βασικά να είναι ανελεύθερο, να πνίγει τον αυθορμητισμό του μαθητή και τις δημιουργικές του ικανότητες, να υπερφορτώνει την μνήμη του και να αμβλύνει την κρίση του»*. Από τότε, όμως, δεν άλλαξαν πολλά πράγματα εκτός από παρόμοιες διακηρύξεις και κάποια σημαντικά βήματα για τη βελτίωση της κατάστασης (σε έρευνα του Χρήστου Κάτσικα με κλειστό ερωτηματολόγιο σε 1.860 μαθητές, 154 εκπαιδευτικούς και 136 γονείς που διεξήχθη από τον Οκτώβρη του 1995 έως τον Ιανουάριο του 1996 κανείς από τους ερωτηθέντες δεν δήλωσε ικανοποιημένος από το εκπαιδευτικό σύστημα).

Το σχολείο στην Ελλάδα σήμερα χαρακτηρίζεται από την άτεγκτη και αναχρονιστική μέθοδο διδασκαλίας λόγω έλλειψης κατάλληλων διδακτικών προγραμμάτων για τους δασκάλους, οι οποίοι δεν πληρώνονται ικανοποιητικά, και από την αναπαραγωγή αυταρχικών νοοτροπιών του παρελθόντος ενώ ο προσανατολισμός του είναι η εισαγωγή των μαθητών σε κάποιο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Δεν επιχειρείται, έτσι, η μόρφωση όλων των μαθητών αλλά ο εντοπισμός των καλύτερων. Το αποτέλεσμα της κατάστασης αυτής είναι οι καλύτεροι μαθητές να υφίστανται μια διαδικασία εξουθενωτικής μάθησης και αποστήθισης ενώ οι υπόλοιποι, που συνήθως

²⁵ Φρσεδάκης Ι., (2005), ό.π.π., σ.σ. 78, 79

²⁶ Κουράκης Ν.Ε.,(1999), ό.π.π., σ.σ. 77-97

προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα και υποβαθμισμένες περιοχές, να εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο λόγω των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν (το ποσοστό τους υπολογίστηκε από την Eurostar σε 13,1% του συνολικού ελληνικού πληθυσμού μαθητών το 2011 ²⁷). Οι περισσότεροι μαθητές αποκτούν αρνητική στάση προς το θεσμό του σχολείου με αποτέλεσμα τις καταλήψεις, το σκασιαρχείο, την ανάρμοστη συμπεριφορά προς τους καθηγητές, αλλά και την εμφάνιση του φαινομένου της μαθητικής βίας.

Σε σύγκριση με άλλες χώρες, η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ εκείνων των χωρών που εμφανίζουν τα περισσότερα κρούσματα προβληματικής συμπεριφοράς μαθητών μέσα στην τάξη. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας, η συμπεριφορά των ελλήνων μαθητών στο σχολείο χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από απουσίες, καθυστερήσεις, αδιαφορία, χαμηλή βαθμολογία και μη συμμόρφωση ως προς του κανόνες που επιβάλλει η σχολική κοινότητα. Αυτά τα φαινόμενα παρατηρούνται στη Ρωσία, τη Βραζιλία και την Ισπανία, υπό έλεγχο εμφανίζεται η κατάσταση στις μεγάλες χώρες της Ευρώπης, δηλαδή Μ. Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ισπανία, ενώ τα λιγότερα κρούσματα καταγράφονται σε χώρες όπως η Τσεχία, η Δανία, η Ελβετία και η Ιαπωνία.²⁸

2.3 Τα MME

Πολλοί είναι αυτοί που συσχετίζουν τα MME με την όξυνση του φαινομένου της βίας στις σύγχρονες κοινωνίες. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα των επιστημονικών προσεγγίσεων συνοψίζονται σε δύο κυρίαρχες απόψεις: Η μία άποψη υποστηρίζει ότι η συχνή απεικόνιση βίαιων συμπεριφορών συμβάλλει στην εκμάθηση και τη δημιουργία ανάλογων προτύπων, τα οποία μεταφέρονται και στην πραγματικότητα. Από αυτή την αρνητική επίδραση

²⁷ Κουράκης Ν.Ε.,(2012), *Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων: ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ. 241

²⁸ Στο ίδιο, σελ. 243

επιηρεάζονται κυρίως οι νέοι λόγω του γεγονότος ότι είναι ευκολότεροι δέκτες μηνυμάτων. Η άλλη άποψη, αντίθετα, ισχυρίζεται ότι η προβαλλόμενη μέσα από τα ΜΜΕ βία είναι δυνατό να λειτουργήσει όπως η κάθαρση στην αρχαία ελληνική τραγωδία καθώς οι συγκινήσεις που προκαλούνται στο δέκτη αυτών των μηνυμάτων εκτονώνουν τυχόν υποβόσκουσες τάσεις βίας και τελικά δρουν ανασταλτικά για την πραγματοποίησή τους.²⁹

Η δεύτερη από τις απόψεις έχει δεχτεί ισχυρό αντίλογο. Υποστηρίζεται, συγκεκριμένα, πως η φημολογούμενη «καθαρτική» λειτουργία των ΜΜΕ δεν είναι, συνήθως, εμφανής στην περίπτωση των ανηλίκων, ιδιαίτερα των ανώριμων και ευάλωτων, καθώς τις περισσότερες φορές, όχι μόνο δεν είναι δυνατή απ' αυτούς η διάκριση, σε κάθε στιγμή, μεταξύ της φανταστικής κατάστασης που εμφανίζουν (η τηλεόραση, τα φιλμ κλπ) και της πραγματικής αλήθειας, αλλά, αντίθετα, εξάπτεται η φαντασία τους, υποβάλλονται στις χαμηλότερες ορμές τους και, γενικά, η άμεση επίδραση πάνω τους μπορεί να εμφανιστεί με την προέκταση και μετά το θέαμα των ταυτίσεων με τους ήρωες-που ζουν συνέχεια σε χλιδή, ενώ ελάχιστοι εργάζονται σε κανονική εργασία-και τη μηχανική και αυτόματη παραγωγή της ίδιας με αυτούς συμπεριφοράς (ως αποτέλεσμα της μίμησης και της υποβολής), η δε έμμεση με την εξασθένιση του υπερεγώ τους.³⁰

Σε αυτό τον αντίλογο οι υποστηρικτές της απαντούν ότι σύμφωνα με έρευνες, σε σχέση με άλλους κοινωνικούς παράγοντες, ο ρόλος των ΜΜΕ έχει μικρή σημασία στην υιοθέτηση εγκληματικής συμπεριφοράς. Τα ΜΜΕ δεν είναι παντοδύναμα και δεν μπορούν να θεωρηθούν αποκλειστικές πηγές «παραβατικότητας». Έχει καταδειχτεί, μάλιστα, ότι η οικειοποίηση μηνυμάτων από τους δέκτες πραγματοποιείται στη βάση της διαφοράς και της ανισότητας καθώς οι προτιμήσεις διαφέρουν ανάλογα με την κοινωνική

²⁹ Ζαραφωνίτου Χ., (2004), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 132

³⁰ Φρσεδάκης Ι., (2005), όπ.π., σελ. 52

τάξη ενώ έχει αμφισβητηθεί ακόμα και το αληθές της ύπνωσης και του ευάλωτου του νεανικού κοινού.³¹

2.4 Οικονομικές συνθήκες

Ενδιαφέροντα είναι τα πορίσματα των ερευνών σχετικά με την επίδραση των οικονομικών συνθηκών στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους νέους. Σύμφωνα με αυτές τις έρευνες, η φτώχεια δεν οδηγεί το άτομο στην παραβατικότητα, μπορεί, όμως, να καλλιεργήσει τους όρους-κοινωνικούς και της προσωπικότητας- μιας και οδηγεί σε στέρηση της πνευματικής και ηθικής μόρφωσης που έχει ως συνέπεια τη μη ανάπτυξη συστήματος αναστολών. Η επίδρασή της μπορεί να είναι και έμμεση καθώς οι ψυχολογικές διεργασίες που γεννά δημιουργούν κλίμα ανασφάλειας, αβεβαιότητας και οδηγούν στην αστάθεια και στην απροσαρμοστικότητα.³²

Όσον αφορά την ανεργία, τα αποτελέσματα των ερευνών ήταν αντιφατικά. Άλλες έρευνες έδειξαν παραλληλισμούς μεταξύ αυξομειώσεων του γενικού επιπέδου απασχόλησης και αντίστοιχων μειώσεων και αυξήσεων στα ποσοστά αυτοκτονιών ενώ άλλες αντίστροφη κίνηση ανεργίας και παραβατικότητας ανηλίκων. Είναι φανερό πως οι διαφορές οφείλονται στις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν αφού τα όποια αποτελέσματα της αύξησης της ανεργίας δεν είναι άμεσα. Μπορεί να καθυστερήσουν για λίγο ή περισσότερο χρόνο και βέβαια συναρτώνται και προς άλλες μεταβλητές που θα πρέπει να συνεξετασθούν.³³

Τέλος, σχετικά με την κοινωνική τάξη, ο Κατσίρας αναφέρει ότι «Οι πιθανότητες που έχει ο άνθρωπος να διαπράξει εγκληματικές πράξεις εξαρτάται από την κοινωνική του θέση και την οικονομική του κατάσταση. Ενώ ισχύει η ισότητα απέναντι στους νόμους υπάρχει «ανισότητα των δυνατοτήτων απέναντι στην εγκληματικότητα».

³¹ Γεωργουλός Σ., (2000), όπ.π., σ.σ. 119-121

³² Φροεδάκης Ι., (2005), όπ.π., σ.σ. 95-96

³³ Κατσίρας Α. Β., (2008), όπ.π., σελ.. 61

Οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις πιέζονται προς την περιθωριοποίηση, την παραβατικότητα και την εν γένει κοινωνική απόκλιση. Έτσι, βλέπουμε ότι τα παιδιά που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά στρώματα επισημαίνονται πιο εύκολα από τις διωκτικές αρχές σε αντίθεση με αυτά που προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Γι αυτό το λόγο υπερεκπροσωπούνται οι παραβάτες των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων στις στατιστικές σχετικά με την εγκληματικότητα.³⁴

Δυσλειτουργικός φαίνεται να είναι και ο θεσμός της εργασίας στην Ελλάδα. Πράγματι, ακόμη και όταν οι μαθητές επιτύχουν με πολύ κόπο και μεγάλα έξοδα σε δίδακτρα και φροντιστήρια να εισέλθουν σε κάποια σχολή και καταφέρουν στη συνέχεια να αποφοιτήσουν οι προσδοκίες τους διαψεύδονται καθώς η εύρεση εργασίας αποδεικνύεται εξαιρετικά δύσκολη ή, ακόμα και όσοι καταφέρουν να εξασφαλίσουν κάποια εργασία διαπιστώνουν ότι αυτή είναι τελικά εξουθενωτική και χωρίς ενδιαφέρον ενώ πολλές φορές δεν ανταποκρίνεται στις προτιμήσεις και στην ειδίκευσή τους με αποτέλεσμα να τους δημιουργείται μια αίσθηση κενού, ρουτίνας και αποτυχίας. Σύμφωνα με έρευνα, η ανεργία στην Ελλάδα από το 4,0% το 1981 έφθασε στο 9,65% το 1991, στο 10,4% το 2001 και το Σεπτέμβριο 2012 στο 26,0%, ποσοστό εξαιρετικά υψηλό αν αναλογιστούμε, μάλιστα, ότι σε αυτό δεν περιλαμβάνονται μεγάλες ομάδες πληθυσμού όπως οι αγρότες, οι πρωτοεισερχόμενοι στην αγορά εργασίας κτλ.³⁵

Σε αυτή την κατάσταση, βέβαια, συνέβαλλε και η οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων η οποία αποτελεί ένα παγκόσμιο ζήτημα. Η Ελλάδα φαίνεται, μάλιστα, να κατέχει μια από τις πρώτες θέσεις στα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με άλλες χώρες ιδιαίτερα όσον αφορά τους νέους. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των άνεργων νέων ηλικίας κάτω των 25 ετών στην Ελλάδα αυξήθηκε από το 48,1% τον Ιούνιο του 2015 στο 48,6% τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς. Τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας των νέων καταγράφονται

³⁴ Στο ίδιο, σελ.62

³⁵ Κουράκης Ν.Ε.,(2012), ό.π., σ.σ. 246-248

στην Ελλάδα (48,6%), στην Ισπανία (46,7%) στην Κροατία (43,1%) και στην Ιταλία (40,5%). Τα χαμηλότερα ποσοστά καταγράφονται στη Γερμανία (7%), στην Αυστρία (11%) και στην Ολλανδία (11,5%).³⁶

Οι συνέπειες που δημιουργούνται από αυτή την κατάσταση δεν αφορούν μόνο το πρόβλημα της επιβίωσης και της οικονομικής αυτάρκειας που μπορεί να οδηγήσει σε εγκλήματα κατά της περιουσίας αλλά κυρίως το κλονισμό της εμπιστοσύνης των νέων απέναντι σε μια κοινωνία που δεν μπορεί να τους εξασφαλίσει ούτε τις απαραίτητες ευκαιρίες απασχόλησης. Η απογοήτευση που νιώθουν όταν έρθουν αντιμέτωποι με το πρόβλημα της ανεργίας μπορεί να μετεξελιχθεί σε «πολιτική ανυπακοή», κοινωνική εναντίωση και ανεξέλεγκτη επιθετικότητα κατά των πάντων με άγνωστα επακόλουθα για τις συνυφασμένες κοινωνικές ισορροπίες.³⁷

2.5. Η αστικοποίηση-εκβιομηχάνιση

Η εποχή μας έχει χαρακτηριστεί από την επιτάχυνση του ρυθμού αστικοποίησης και η σύγχρονη κοινωνία ταυτίστηκε με την αστική κοινωνία, δηλαδή την κοινωνία η οποία απορρέει από τη διαδικασία του εξαστισμού και χαρακτηρίζεται από την πληθυσμιακή συγκέντρωση στα αστικά κέντρα, την εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών, την επέκταση του ιστού της πόλης και την ολοκληρωτική εξάρτηση του αγροτικού τομέα από τον αστικό. Η αστικοποίηση είναι απόρροια της μετανάστευσης των κατοίκων των αγροτικών περιοχών της ίδιας χώρας προς τα αστικά κέντρα ή της εγκατάστασης σε αυτά αλλοδαπών μεταναστών. Για τον Louis Wirth τα χαρακτηριστικά του αστικού περιβάλλοντος δημιουργούνται από την αλληλεπίδραση του μεγέθους της πυκνότητας και της ετερογένειας μιας περιοχής.³⁸

³⁶ Σαβούρδου Μ., «Eurostat: Στο 25% η ανεργία στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 2015», <http://www.ert.gr/eurostat-sto-25-i-anergia-stin-ellada-ton-ioulio-tou-2015/>, EPT, 2015

³⁷ Κουράκης Ν.Ε., (1999), ό.π.π., σελ. 101

³⁸ Ζαραφωνίτου Χ., (2004), ό.π.π., σελ. 136

Τα πορίσματα των διαφόρων ερευνών, όπως αυτή του Basham και Davis, έδειξαν πως ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες, το ποσοστό αύξησης της παραβατικότητας έτεινε στο μέγιστο όριο της όταν η εκβιομηχάνιση και η αστικοποίηση βρίσκονται στο απόγειό τους. Αντίθετα ήταν όμως τα αποτελέσματα στην Ιαπωνία. Αυτό δηλώνει πως δεν είναι η αστικοποίηση και η εκβιομηχάνιση αυτές καθ' αυτές που προδιαθέτουν την εγκληματική συμπεριφορά. Στις περιπτώσεις που αποδείχτηκε κάποια συσχέτιση, αυτή οφείλεται στη διάσπαση των οικογενειακών δεσμών, στη μαζική μετανάστευση, στη διάδοση των τενεκεδουπόλεων.³⁹

2.6 Μετανάστευση

Η μετανάστευση, δηλαδή η φυγή (μόνιμη ή προσωρινή) και η διέλευση πολιτισμικών, κοινωνικών, πολιτικών συνόρων, είναι ένα σύνθετο φαινόμενο και απαιτούνται πολλαπλές οπτικές γωνίες προκειμένου να αναζητηθούν τα αίτια και τα αποτελέσματά της. Όπως δείχνουν οι έρευνες, οι μετανάστες εμφανίζουν, κατά μέσο όρο, υψηλότερο ποσοστό εγκληματικότητας απ' ότι οι συμπατριώτες τους που παρέμειναν στην πατρίδας τους λόγω των προβλημάτων προσαρμογής που συναντούν, όπως η οικονομική μειονεξία, η άγνοια των νόμων, η γλώσσα κτλ. παρουσιάζουν όμως διαφορετική εγκληματική συμπεριφορά ανάλογα με την εθνική ομάδα στην οποία ανήκουν.⁴⁰

Σημαντική μεταβλητή φαίνεται πως είναι η ηλικία των μεταναστών καθώς όσοι μετανάστευσαν παιδιά εμφανίζουν μεγαλύτερη εγκληματικότητα. Η δεύτερη γενιά μεταναστών, αυτοί δηλαδή που γεννήθηκαν στη νέα πατρίδα εμφανίζουν μεγαλύτερη εγκληματικότητα από αυτή των γονιών τους αλλά και από αυτή των αυτοχθόνων συνομηλίκων τους. Συγχρόνως η μετανάστευση επιδρά και στην παραβατικότητα των αυτοχθόνων ανηλίκων, αφού αυξάνει την ποικιλία παραδειγμάτων συμπεριφοράς, αυξάνει την

³⁹ Φρσεδάκης Ι., (2005), ό.π.π., σελ. 99

⁴⁰ Κατσιράς Λ. Β., (2008), ό.π.π., σελ. 64

αστικοποίηση, οδηγεί στην αποδιοργάνωση, στην εγκατάλειψη παραδοσιακών κανόνων και σε πολιτιστικές συγκρούσεις.⁴¹

Η αντίληψη ότι οι νεαροί μετανάστες είναι οι κύριοι φορείς παραβατικής και αντικοινωνικής συμπεριφοράς δίνει ένα ψεύτικο και ταυτόχρονα κοινωνικά άδικο «εφησυχασμό» ότι το πρόβλημα είναι περιορισμένο σε συγκεκριμένους και γνωστούς εκ των προτέρων δράστες, απομακρύνοντας έτσι τη συζήτηση από τα πραγματικά αίτια και, συνεπώς, από τη δυνατότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης.⁴²

⁴¹ Φρσεδάκης Ι., (2005), ό.π.π., σελ. 89

⁴² Κατσιράς Λ. Β., (2008), ό.π.π., σελ. 64

3. Οι σύγχρονες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο βασικοί θεσμοί της Ελληνικής κοινωνίας, όπως η οικογένεια, φαίνεται πως παρουσιάζουν πολλά προβλήματα. Ως αποτέλεσμα, πολλοί είναι οι ανήλικοι που οδηγούνται στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Γενικά, οι σύγχρονες μορφές νεανικής παραβατικότητας παγκοσμίως είναι το φαινόμενο της σύστασης συμμοριών με παραβατική δραστηριότητα, η μαθητική βία και η χρήση ναρκωτικών ουσιών. Οι δύο τελευταίες μορφές αποτελούν τις συνηθέστερες εκδηλώσεις νεανικής παραβατικότητας της χώρας μας.

3.1 Το φαινόμενο της σύστασης συμμοριών ως μορφή παραβατικής δραστηριότητας

Σύμφωνα με τον Frederick Thrasher ως συμμορία ορίζεται μια αυθόρμητα σχηματισμένη ομάδα, της οποίας η υπόσταση ολοκληρώνεται στη συνέχεια μέσω της σύγκρουσης με άλλες ομάδες. Βασικά χαρακτηριστικά της είναι η αμεσότητα στην επικοινωνία, η διάδραση μεταξύ των μελών, η κίνηση σε ομάδα, η σύγκρουση και η κατάστρωση σχεδίου. Η συλλογική αυτή συμπεριφορά οδηγεί στην ανάπτυξη παράδοσης, εσωτερικής δομής, συλλογικής συνείδησης, αλληλεγγύης, ηθικής και πρόδεσης με γεωγραφική περιοχή (εντοπιότητας).⁴³

Οι σύσταση συμμοριών ανηλίκων έχει απασχολήσει τις περισσότερες δυτικές κοινωνίες. Από το Β' παγκόσμιο πόλεμο, εποχή κατά την οποία άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους, έχουν επεκταθεί και προσλάβει νέες μορφές ώστε

⁴³ Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ.Α., «Συμμορίες Ανηλίκων στην Ελλάδα, Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών», <http://old.law.uoa.gr/crime-research/symmoriestanilikon.pdf>, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, 2015, σελ. 20

τώρα πλέον να αποτελούν παγκόσμιο φαινόμενο που παρατηρείται κυρίως στις Η.Π.Α και σε άλλες βιομηχανικές κοινωνίες.⁴⁴

Στη χώρα μας, ενώ φαίνονταν να είναι ένα φαινόμενο ξένο, έχουν αρχίσει να απασχολούν την ελληνική κοινωνία καθώς οι ατομικές συμπεριφορές δίνουν τη θέση τους σε δράσεις οργανωμένες σε συλλογικά πλαίσια.⁴⁵ Ειδικότερα, στην Ελλάδα οι συμμορίες έχουν συνήθως περιστασιακό χαρακτήρα και η δραστηριότητά τους γίνεται κυρίως στο πλαίσιο κρίσιμων αθλητικών διοργανώσεων (ντέρμπυ) ή, έστω, με αφορμή την ιδιότητα του θύματος ως οπαδού κάποιας ομάδας. Τελευταία, ωστόσο, έχουν προσλάβει έκταση και κρούσματα επιθέσεων με καθαρά ληστικό χαρακτήρα, κυρίως από ομάδες εξαρτημένων ατόμων που έχουν ως στόχο την απόκτηση χρημάτων για τη λήψη της δόσης τους. Παρατηρούνται, επίσης, ενέργειες ακραίας και καταστροφικής πολιτικής βίας από ομάδες ατόμων που με αυτό τον τρόπο θέλουν να εκδηλώσουν κραυγαλέα προς την κοινωνία το μίσος και την αντίδρασή τους για την όποια περιθωριοποίηση τους.⁴⁶

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας σχετικά με τις συμμορίες στην Ελλάδα, η ηλικία των ανηλίκων που φαίνεται να αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος των νέων που εντάσσονται σε μια οργανωμένη παραβατική ομάδα κυμαίνεται από 16-19 ετών. Επίσης, τα μέλη των ομάδων αυτών που εξετάστηκαν, έχουν, συνήθως, την ίδια εθνικότητα, με διαφοροποίηση κυρίως των ομάδων που έχουν ως κύρια δραστηριότητα τη διακίνηση ναρκωτικών καθώς στις περιπτώσεις αυτές οι οικονομικές απολαβές των μελών αξιολογούνται ως βαρύτερες της εθνικής προέλευσης. Εξαιτίας της μειωμένης ή και μηδενικής αποδοχής από τους συνομηλίκους τους, τα παιδιά με διαφορετική προς τους Έλληνες εθνικότητας, σχηματίζουν ομοιογενείς ομάδες που έχουν αρχικά

⁴⁴ Πόθος Μ.Ε., (1971), *Εγκληματικάί περιοχαί και συμμορίαί ανηλίκων : κοινωνιολογική μελέτη περί της εγκληματικότητας ανηλίκων εν ταις αγγλοσάξονικαίς χώραις, ιδία ταις ΗΠΑ*, Αθήνα : ΕΚΚΕ, σελ.154

⁴⁵ Μανουδάκη Θ., (1998), « Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 11, σελ. 1144

⁴⁶ Κουράκης Ν.Ε.,(2012), ό.π.π., σ.σ. 320-321

αμυντικό χαρακτήρα και διεκδικούν με τη σειρά τους, χώρο δράσης και ύπαρξης δρώντας ανταγωνιστικά με τις ομάδες των αυτοχθόνων. Εχθρικά συναισθήματα προς μία ορισμένη εθνικότητα, μεταφράζονται σε πράξεις βίας από τα μέλη νεανικών συμμοριών. Όπως ανέφεραν νεαροί μετανάστες που δραστηριοποιούνταν σε μία οργανωμένη παραβατική ομάδα, η ένταξη τους σε αυτή, μεταφραζόταν σε συμβολικό επίπεδο, ως μία προσπάθεια για διατήρηση πολιτισμικών και εθνικών τους χαρακτηριστικών. Η αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων, η αίσθηση αποδοχής, συμπαράστασης αλλά και προστασίας, που βίωναν μέσα από τη συμμετοχή τους στην ομάδα, αποτελούσαν βασικούς λόγους ένταξης και παραμονής σε αυτή.⁴⁷

Όσον αφορά την οικογένεια τους, οι περισσότεροι δήλωσαν ότι διατηρούν άσχημες ή στην καλύτερη περίπτωση αδιάφορες σχέσεις με αυτή. Οι γονείς φαίνεται να αδυνατούν να ελέγξουν τη δράση και τη συμπεριφορά των ανηλίκων που ανήκουν σε τέτοιες ομάδες, ενώ έχουν αναφερθεί και περιπτώσεις που η συμμετοχή αυτή γίνεται ανεκτή από το οικογενειακό περιβάλλον εφόσον προσφέρει τόσο σε αυτή όσο και στον ανήλικό κάποιο οικονομικό όφελος. Αντίθετα, στις περιπτώσεις όπου η οικογένεια προκάλεσε ή λειτούργησε υποστηρικτικά, ως προς την απόφαση του ανήλικου να αποχωρίσει από την ομάδα, η αποχώρηση αυτή πραγματοποιήθηκε με μεγαλύτερη ευκολία αλλά και επιτυχία σε σχέση με τα μέλη που δεν έτυχαν της ίδιας αντιμετώπισης.⁴⁸

Χαρακτηριστική και ακραία περίπτωση δράσης νεανικής συμμορίας που μάλιστα έλαβε χώρα στην Ελλάδα είναι η υπόθεση Άλεξ, ένας εντεκάχρονος μαθητής που δολοφονήθηκε από πέντε ανήλικους το 2006 στη Βέροια. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αυτή ήταν η πρώτη υπόθεση στη χώρα μας που έφερε στο φως της δημοσιότητας τις συμμορίες των ανηλίκων που εμπλέκονται σε εκφοβισμούς παιδιών.

⁴⁷ Μανουδάκη Θ., «Συμμορίες Ανηλίκων : Θεωρητικές Εισηγήσεις και Ερευνητικά Πορίσματα», <http://www.athena-socialscience.net/dmdocuments/athena-socialscience.net%20paperno31.pdf>, athena-socialscience.net, paper no 31, 2015, σ.σ. 9-10

⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 11

4.2 Το φαινόμενο του bullying και οι διαστάσεις που έχει λάβει στις μέρες μας

Η άσκηση βίας, σωματικής ή άλλης δύναμης, είναι αρκετά συχνή στον κόσμο των εφήβων οι οποίοι χαρακτηρίζονται γενικά από εκρηκτική μαχητικότητα, αναζήτηση ισχυρών συγκινήσεων, αμφισβήτηση ξένων αυθεντιών όπως γονείς, καθηγητές, αστυνομικούς, και ακραία ανταγωνιστικότητα στην προσπάθειά τους να αποκτήσουν μια ταυτότητα κόντρα στις αντιστάσεις των άλλων. Τα παρατσούκλια, οι κοροϊδίες, η διάδοση φημών για τους άλλους, οι σεξουαλικές παρενοχλήσεις, τα σκασιарχεία, τα graffiti, οι ζημιές στα σχολεία ή ακόμη και οι ξυλοδαρμοί, θα μπορούσαν ενδεχομένως να θεωρηθούν φυσιολογικά εφόσον γίνονται περιστασιακά και με τη μορφή παιχνιδιού.⁴⁹

Τα τελευταία χρόνια, όμως, γινόμαστε μάρτυρες φαινομένων βίας, λεκτικής, ψυχολογικής και πρόσφατα ακόμα και σεξουαλικής και διαδικτυακής που κύρια χαρακτηριστικά της είναι η επαναληπτικότητα, η χρονική διάρκεια, η διάθεση κακότητας και η τάση επίδειξης εξουσίας και κυριαρχίας σε άλλα ασθενέστερα, συνήθως, άτομα. Στα αγγλικά χρησιμοποιείται ο όρος bullying προκειμένου να χαρακτηριστεί το συγκεκριμένο φαινόμενο ενώ στα ελληνικά ο όρος «εκφοβισμός». Ο όρος «σχολικός τραμπουκισμός» ίσως είναι πιο σωστός προκειμένου να γίνει κατανοητή αυτή η μορφή βίας καθώς αυτό που τη χαρακτηρίζει περισσότερο δεν είναι το αποτέλεσμα αλλά ο τρόπος με τον οποίο γίνεται, δηλαδή η συμπεριφορά του «τραμπούκου», το «νταιλίκι». ⁵⁰

Όσον αφορά το προφίλ του δράστη, σύμφωνα με αποτελέσματα ερευνών προκύπτει γενικά η εικόνα ενός ατόμου με σωματική δύναμη, αθλητικές επιδόσεις, υψηλή αυτοεκτίμηση, διάθεση προκλητικής εναντίωσης και κυριαρχίας απέναντι στους άλλους, ανυπακοή στους σχολικούς κανόνες, τάση για χρήση βίας στην επίλυση των διαφορών και άντληση ψυχικής ικανοποίησης από μια τέτοια χρήση βίας, αδιαφορία για τα προβλήματα των

⁴⁹ Κουράκης Ν.Ε.,(2012), ό.π.π., σ.σ. 387-388

⁵⁰ Στο ίδιο, σ.σ. 388-390

άλλων, αποποίηση κάθε ευθύνης για τις πράξεις του διότι τάχα τον προκαλούν οι άλλοι και γενικότερα έλλειψη άγχους. Από την άλλη πλευρά το θύμα συνήθως υπολείπεται σε σωματική δύναμη και ταυτόχρονα εμφανίζει κάποιο στοιχείο διαφορετικότητας ή απόκλισης από τον μέσο όρο, όπως πολύ καλές επιδόσεις στο σχολείο ή διαφορετική εθνότητα, παχυσαρκία κτλ., πράγμα το οποίο του δημιουργεί άγχος ανασφάλεια, μειωμένη αυτοεκτίμηση, εσωστρέφεια και αποθάρρυνση να υπερασπίζεται τον εαυτό του ή να ζητεί βοήθεια από τους άλλους. Τις περισσότερες φορές, τα θύματα προέρχονται από οικογένειες με υπερπροστατευτικούς γονείς ενώ οι δράστες στην πλειοψηφία τους υπήρξαν από μικρή ηλικία θύματα λεκτικής ή άλλης κακοποίησης από τους γονείς τους ή τους έλειπε η γονεϊκή στοργή και επικοινωνία.⁵¹

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια το bullying αρχίζει να παίρνει ανησυχητικές διαστάσεις. Τα αποτελέσματα έρευνας που διεξήχθη από το Χαμόγελο του Παιδιού στο πλαίσιο του 1ου Επιστημονικού Συνεδρίου κατά του Σχολικού Εκφοβισμού (2014), απέδειξαν ότι το 6,3% των εφήβων στην Ελλάδα έχει δεχτεί διαδικτυακό εκφοβισμό σε διάστημα τεσσάρων μηνών και το 3,6% δηλώνει ότι έγινε δράστης. Ταυτόχρονα, το 42% των εκπαιδευτικών θεωρεί ότι τα περιστατικά ενδοσχολικής βίας και παραβατικότητας υποβαθμίζονται ή αποσιωπώνται, ενώ μόνο ένα στα δέκα παιδιά που βιώνουν κάποια μορφή βίας λαμβάνουν υποστήριξη στην Ελλάδα. Η χώρα μας φαίνεται να βρίσκεται μεταξύ των τεσσάρων πρώτων χωρών με τα υψηλότερα ποσοστά μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού μαζί με τη Λιθουανία, την Εσθονία και τη Λετονία. Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία, δεν υπάρχει συστηματική αύξηση του διαδικτυακού εκφοβισμού (cyber bullying), με τις παραδοσιακές μορφές εκφοβισμού να παραμένουν οι πιο συχνές μορφές παρά την αντίθετη κοινή πεποίθηση. Οι συνέπειες φαίνονται να είναι αρκετά σοβαρές αν μάλιστα αναλογιστούμε ότι το 55% των παιδιών στην Ευρώπη που έχουν εκφοβιστεί υποστηρίζουν ότι βιώνουν συμπτώματα κατάθλιψης με

⁵¹ Στο ίδιο, σ.σ. 290-293

περισσότερο από το 1/3 των παιδιών να υποστηρίζει ότι έκανε κακό στον εαυτό του ή σκέφτηκε να αυτοκτονήσει.⁵²

Γίνεται, λοιπόν, με αυτό τον τρόπο κατανοητό ότι η ανάγκη λήψης δραστηκών μέτρων που θα στοχεύουν κυρίως στην πρόληψη του φαινομένου είναι παραπάνω από επιτακτική. Μερικά από τα προγράμματα κατά του εκφοβισμού και της ενδοσχολικής βίας είναι το Νορβηγικό μοντέλο Dan Olweus, το φινλανδικό μοντέλο KIVAKOULOU και στην Ελλάδα το πρόγραμμα της Ε.Ψ.Υ.Π.Ε. «Stop στην ενδοσχολική βία» κ.α.). Η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων αυτών οφείλεται κυρίως στην υιοθέτηση της Κοινωνικής-Οικολογικής προσέγγισης, μιας ολιστικής προσέγγισης, που στοχεύει στην αλλαγή του κλίματος του σχολείου, ώστε να μην αναπαράγει τη βία. Στα πλαίσια της ολιστικής προσέγγισης οι παρεμβάσεις αφορούν όλους: το σχολείο, την τάξη, τον εκπαιδευτικό, τους μαθητές, τους γονείς τους και ολόκληρη την τοπική κοινωνία. Κάθε μέλος της σχολικής κοινότητας έχει ρόλο και ευθύνη για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και ο βαθμός εμπλοκής του σχετίζεται τόσο με την ιδιότητά του, όσο και με τη σοβαρότητα, τη συχνότητα και την ένταση του περιστατικού εκφοβισμού. Ωστόσο, θα πρέπει όλοι να συνεργαστούν σε ένα πλαίσιο παράλληλων δράσεων, διότι, αφού η αιτιολογία του εκφοβισμού είναι πολυπαραγοντική και η αντιμετώπισή του θα πρέπει να είναι πολυεπίπεδη. Ιδιαίτερα σημαντική είναι, βέβαια, και η στάση του γονιού, ο οποίος θα πρέπει να συνεργαστεί με το σχολείο.⁵³

Γενικά, η ευθύνη για την αντιμετώπιση και την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού στο σχολείο διαχέεται μεταξύ του σχολείου, της οικογένειας και της τοπικής κοινωνίας. Προϋποθέτει, λοιπόν, την υιοθέτηση και την

⁵² (Χ.σ.), «Βία στα σχολεία: Πρωτιά και στο μπουλινγκ», <http://www.thepressproject.gr/article/74022/Bia-sta-sxoleia-Protia-kai-sto-mpoulingk>, The Press Project, 2015

⁵³ (Χ.σ.), «Τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης», <http://www.antibullyingnetwork.gr/page.aspx?id=106>, Δίκτυο κατά της βίας στο σχολείο, 2015

εφαρμογή συγκλινουσών δράσεων της εκπαιδευτικής πολιτικής, της κοινωνικής πολιτικής και της αντεγκληματικής πολιτικής. Ενέργειες, όπως η προσαρμογή των σχολικών προγραμμάτων στην κατανόηση και την πρόληψη συμπεριφορών εκφοβισμού, η εφαρμογή πολιτικών που θα επιτρέψουν σχέσεις διάδρασης μεταξύ των συλλόγων γονέων και κηδεμόνων των σχολείων και της σχολικής κοινότητας με παράλληλη παρέμβαση των κοινωνικών υπηρεσιών των ΟΤΑ και των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό, όπως και η δημιουργία δομών ενημέρωσης και ψυχολογικής υποστήριξης των θυμάτων μέσα στα σχολεία και σε τοπικό επίπεδο, είναι αναγκαίες. Η πρόληψη των αντικοινωνικών συμπεριφορών οφείλει να καταστεί οργανικό μέρος της μαθησιακής διαδικασίας και της λειτουργίας του σχολείου, στο βαθμό που μέσω της ενημέρωσης, της κατανόησης και της διάγνωσης τέτοιων φαινομένων, η παρέμβαση των αρμόδιων φορέων μπορεί να είναι έγκαιρη και αποτελεσματική.⁵⁴

3.3 Η χρήση ναρκωτικών ουσιών από ανήλικους

Η χρήση ναρκωτικών ουσιών από νέους αποτελεί ένα από τα πιο ανησυχητικά φαινόμενα των σύγχρονων κοινωνιών. Σε αυτή τη μορφή παραβατικότητας η προβληματική και επιθετική συμπεριφορά δεν εκδηλώνεται προς τα έξω και εναντίον άλλων αλλά καταλήγει να στρέφεται πρωτίστως κατά του ίδιου του δράστη.⁵⁵ Οι συνέπειες δε είναι καταστροφικές για τους χρήστες.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα έρευνας που πραγματοποίησε το ΕΠΙΨΥ σε πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό πιθανοθεωρητικό δείγμα εφήβων μαθητών ένας στους 10 εφήβους ηλικίας 15 ετών (9,6%) ανέφερε το 2014 ότι έχει κάνει χρήση κάνναβης, η οποία αποτελεί τη συχνότερα αναφερθείσα ουσία, έστω και μία φορά στη ζωή του. Το ποσοστό των αγοριών ήταν σημαντικά

⁵⁴ Παπαθεωδόρου Θ., (2008), «Σχολικός Εκφοβισμός (Εγκληματολογική Προσέγγιση)», στο Πανούσης Γ. (επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο; Πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής εγκληματικότητας*, Αθήνα: Lector ΕΠΕ, σ.σ. 140-141

⁵⁵ Κουράκης Ν.Ε.,(2012), ό.π.π., σελ. 333

υψηλότερο συγκριτικά με αυτό των κοριτσιών. Επίσης, σε γεωγραφικό επίπεδο, στις περιοχές εκτός Αττικής και Θεσσαλονίκης η πρόσφατη χρήση κάνναβης είναι σημαντικά χαμηλότερη (Αθήνα και Θεσσαλονίκη δεν διαφέρουν). Την τετραετία 2010-2014 συνεχίστηκε η αύξηση του ποσοστού των 15χρονων (ιδιαίτερα στα κορίτσια) που ανέφεραν χρήση κάνναβης (χρήση σε όλη τη ζωή και κατά τους 12 τελευταίους μήνες), η οποία είχε αρχίσει να διαφαίνεται μετά το 2006.⁵⁶

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ενδιαφέροντα είναι τα αποτελέσματα του Ευρωπαϊκού Κέντρου Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας (ESPAD) σχετικά με τις διαχρονικές τάσεις της χρήσης ουσιών από μαθητές.⁵⁷ Η έρευνα αυτή, που μέχρι στιγμής έχει πραγματοποιήσει πέντε φάσεις με πιο πρόσφατη αυτή του 2011, έχει ως κύριο σκοπό τη συλλογή συγκρίσιμων δεδομένων σχετικά με τη χρήση ουσιών από ευρωπαίους μαθητές ηλικίας 15-16 ετών, με στόχο την παρακολούθηση των τάσεων που διαμορφώνονται στο εσωτερικό κάθε χώρας και μεταξύ των χωρών. Στις χώρες που συμμετείχαν συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έκθεσης αυτής, λοιπόν, φαίνεται ότι η ανοδική τάση που σημειώθηκε μεταξύ του 1995 και του 2003 στη χρήση παράνομων ναρκωτικών σε όλη τη ζωή ανακόπηκε το 2007, με τον μέσο όρο ανά χώρα να υπολείπεται κατά 2 περίπου ποσοστιαίες μονάδες του μέσου όρου του 2003 και να παραμένει στο ίδιο επίπεδο το 2011. Το 1995, 11% των μαθητών ανέφεραν χρήση παράνομων ναρκωτικών σε όλη τη ζωή ενώ το αντίστοιχο ποσοστό το 2011 ήταν 18%. Στο διάστημα που μεσολάβησε μεταξύ των δύο τελευταίων φάσεων της έρευνας, σε έντεκα χώρες σημειώθηκε σημαντική άνοδος και σε οκτώ σημαντική πτώση. Σε καμία από τις δύο περιπτώσεις δεν διαπιστώνεται κάποια γεωγραφική τάση, ενώ ανοδικές και

⁵⁶ (Χ.σ.), «Η κατάσταση των ναρκωτικών και των οινόπνευματων στην Ελλάδα», <http://www.ektepn.gr/Documents/PDF/Cover.pdf>, 2015

⁵⁷ Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας, «Σύνοψη, Η έκθεση του ESPAD για το έτος 2011. Χρήση ουσιών από μαθητές σε 36 ευρωπαϊκές χώρες», <http://www.ask.org.cy/index.php/en/file/15tYyDUYmaOhGYAsl9Rd6A==/>, 2015

πτωτικές τάσεις καταγράφηκαν τόσο σε χώρες με υψηλή όσο και σε χώρες με χαμηλή επικράτηση της χρήσης. Κατά μέσο όρο, 21% των αγοριών και 15% των κοριτσιών έχουν δοκιμάσει παράνομα ναρκωτικά τουλάχιστον μία φορά στη ζωή τους, σύμφωνα με την έρευνα του 2011. Η τάση αυτή είναι συνηθέστερη στα αγόρια σε όλες τις έρευνες, ενώ στην τελευταία φάση τα αγόρια κατέγραψαν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά σε περισσότερες από τα δύο τρίτα των χωρών ESPAD.

Η αναφερόμενη χρήση παράνομων ναρκωτικών διαφέρει σημαντικά από χώρα σε χώρα. Στην Τσεχική Δημοκρατία, σχεδόν οι μισοί μαθητές (43%) ανέφεραν τέτοια χρήση, ενώ σχετικά αρκετοί μαθητές (περίπου 39%) δήλωσαν το ίδιο στη Γαλλία και στο Μονακό. Αντιθέτως, χρήση παράνομων ουσιών ανέφερε μόλις το 6% περίπου των μαθητών στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη (Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας), στις Νήσους Φερόε, στη Μολδαβία, στο Μαυροβούνιο και στη Νορβηγία. Τα χαμηλότερα ποσοστά επικράτησης απαντούν συχνά στις χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, περιλαμβανομένων πολλών βαλκανικών χωρών, και στις σκανδιναβικές χώρες.

Η κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών δεν αποτελεί απλώς ένα «ιατρικό πρόβλημα», αλλά κατά κύριο λόγο κοινωνικό πρόβλημα που απαιτεί κοινωνικές λύσεις. Η ορθή επιλογή όσον αφορά την αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου δεν είναι η εσωτερίκευση του παθητικού ρόλου του «ανήμπορου ασθενούς», αλλά η ενεργοποίηση για τη μεταβολή των προσωπικών και ευρύτερων συνθηκών, που αποτελούν τις βαθύτερες αιτίες για την εξάρτησή του. Η αντιμετώπιση του είναι αναγκαία και αποτελεί κοινή παραδοχή ότι η όποια μεταρρυθμιστική πρόταση για την αποποινικοποίηση της χρήσης, πρέπει να συνοδεύεται από την πρόβλεψη εναλλακτικών προγραμμάτων.⁵⁸

⁵⁸ Καρύδης Β., (2008), «Ναρκωτικά (Εγκληματολογική Προσέγγιση)», στο Πανούσης Γ. (επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο; Πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής εγκληματικότητας*, Αθήνα: Lector ΕΠΕ, σελ. 67

Μέρος Δεύτερο

Η εφαρμογή των δικαιικών ρυθμίσεων

1. Το σύστημα δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες

1.1. Η ιστορική εξέλιξη της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων

Μελετώντας την ιστορική πορεία του συστήματος δικαιοσύνης για τους ανήλικους παραβάτες μπορούμε να διακρίνουμε τρία βασικά πρότυπα που ακολουθήθηκαν κατά καιρούς στις περισσότερες προηγμένες χώρες τον 20^ο αιώνα: το τιμωρητικό, το προνοιακό και το δικαϊκό. Τα πρότυπα αυτά διαμόρφωσαν ξεχωριστές τάσεις στο δικαιο ανηλίκων και το καθένα χαρακτηρίζονταν από τη δική του νομοθεσία.⁵⁹

Κατά τον 19^ο αιώνα, στα πλαίσια της «Κλασικής Σχολής του Ποινικού Δικαίου», ο ανήλικος δεν θεωρούνταν μια ιδιαίτερη προσωπικότητα ούτε είχε διαφορετική μεταχείριση από αυτή των ενηλίκων. Ειδικότερα, κατά τη ρωμαϊκή περίοδο ως τον 20^ο αιώνα (στην Ελλάδα συγκεκριμένα έως το 1950) το κύριο προαπαιτούμενο για να τιμωρηθεί ο ανήλικος ηλικίας 10-14 ετών ήταν να παραβεί τον ποινικό νόμο και το μόνο στοιχείο που εξετάζονταν ήταν η ικανότητά του να διακρίνει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης που διέπραξε (εξ ου και ο όρος «μετά διακρίσεως»). Εάν δεν διέθετε την ικανότητα καταλογισμού επιστρέφονταν στους γονείς του ή εγκλείονταν σε κάποιο επανορθωτικό κατάστημα διαφορετικά φυλακίζονταν με ποινή ανάλογη ως προς τη φύση της με αυτή του ενήλικα αλλά μειωμένη ως προς τη διάρκειά της (άρ. 82-85 ΠοινΝ 1834). Στην περίπτωση που η παράνομη πράξη τελούνταν μετά τη συμπλήρωση των δεκατεσσάρων ετών εγκλείονταν στη φυλακή μέσα στην οποία οι συνθήκες ήταν πολύ άσχημες και, παρά τις νομοθετικές

⁵⁹ Κουράκης Ν.Ε., (2012), όπ.π., σελ. 423

ρυθμίσεις, δεν διαχωρίζονταν από τους άλλους ενήλικες κρατούμενους ούτε λάμβανε κάποια εκπαίδευση.⁶⁰

Το πρότυπο ποινικής μεταχείρισης που ακολουθούνταν εκείνη την εποχή αποκαλείται τιμωρητικό και χαρακτηρίζονταν από ιδιαίτερη σκληρότητα. Επικρατούσε η αντίληψη ότι κύρια αποστολή της ποινής είναι η ανταποδοτική τιμωρία του δράστη, ώστε αφενός να αδρανοποιηθεί και να «πληρώσει» για το έγκλημα που διέπραξε, αφετέρου να προκαλέσει, με την καταδίκη του και την έκτιση της ποινής του, έναν «ψυχολογικό καταναγκασμό» στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας, ώστε να συμμορφώνονται με τις διατάξεις του νόμου. Σύντομα έγινε αντιληπτό ότι το πρότυπο αυτό δεν είναι αποτελεσματικό και, έτσι, σταδιακά εγκαταλείφτηκε.⁶¹

Σε αιτιολογική έκθεση σε νομοθέτημα του 1896 τονίστηκε ότι η προσπάθεια αναμόρφωσης της προσωπικότητας είναι περισσότερο σκόπιμη και εφικτή στους ανήλικους δράστες και επιχειρήθηκε να επιτευχθεί μέσω της εκπαίδευσης, της θρησκευτικής αγωγής και της πειθαρχίας προς τους νόμους. Στην Ευρώπη ήδη από το 1840 ιδρύονται ειδικά σχολεία αναμόρφωσης και αγροτικές αποικίες για ανήλικους εγκληματίες στη Μ. Βρετανία, στη Γαλλία και αργότερα στις Η.Π.Α. Εκείνη την εποχή ξεκίνησε η υιοθέτηση του προνοιακού προτύπου, το οποίο άρχισε να διαφαίνεται με ενάργεια ιδίως στο ν. 1682/1919 «περί προστασίας των εις επαιτείαν, αλητείαν κτλ. εκδοτών ανηλίκων». Κύρια αντίληψη ήταν ότι η Πολιτεία νομιμοποιείται να παρέμβει ακόμα και σε συμπεριφορές που μπορούν να θεωρηθούν ως προθάλαμος του εγκλήματος. Ένα από τα μέτρα που προέβλεπε ήταν η εισαγωγή και παραμονή των ανηλίκων, για ορισμένο χρόνο έως την ενηλικίωσή τους, σε δημόσιο, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα ή άσυλο προορισμένο ή

⁶⁰ Στο ίδιο, σ.σ. 12-14

⁶¹ Στο ίδιο, σ.σ. 423-425

κατάλληλο για την ανατροφή, επιμέλεια και εκπροσώπηση τους (ά. 1 ν. 1682/1919).⁶²

Στην Ελλάδα δημιουργήθηκαν με τον αναγκαστικό νόμο υπ' αριθ. 2724 της 21/27 Δεκεμβρίου 1940 «Περί οργανώσεως και λειτουργίας αναμορφωτικών καταστημάτων ανηλίκων» αναμορφωτικά καταστήματα στα οποία εγκλείονταν ανήλικοι σε ηθικό κίνδυνο, δηλαδή όταν υπάρχει βάσιμη πιθανολόγηση μελλοντικής διάπραξης εγκλήματος, με σκοπό την αναμόρφωσή τους και την επανένταξή τους στην κοινωνία. Αν και η επιβολή αυτού του μέτρου ήταν αντίθετη με τη νομοθεσία μας (άρθρα 1 και 14 ΠΚ) και δεν συμβιβάζονταν με το Σύνταγμα διατηρήθηκε νομοθετικά για πολλά χρόνια ενώ με το άρθρο 17 του Ν 2298/1995 συστάθηκαν τα «Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων» προς εκτέλεση του αναμορφωτικού μέτρου της τοποθέτησης των ανηλίκων παραβατών σε κατάλληλο κατάστημα αγωγής κατ' άρθρο 122 παρ.1δ ΠΚ και του περιοριστικού όρου κατ' άρθρο 282 του ΚΠΔ.⁶³

Το προνοιακό πρότυπο άσκησε ιδιαίτερη επιρροή μέσω της «Σχολής της Νέας Κοινωνικής Άμυνας» και στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) η οποία αποτελεί για τη χώρα μας εσωτερικό δίκαιο αυξημένης μάλιστα τυπικής ισχύος σε σχέση με τους άλλους νόμους (ν.δ. 53 της 19/29.9.1974 και ά. 28 § 1 Σύντ.). Συγκεκριμένα, στο ά. 5 § 1 περ. δ' και ε' της Σύμβασης αυτής⁶⁴ προβλέπεται ουσιαστικά ότι επιτρέπεται ακόμα και να

⁶² Στο ίδιο, σ.σ. 425-430

⁶³ Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), *Δίκαιο Ανηλίκων, Θεωρία και Πράξη*, 2^η έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ.σ. 27-28

⁶⁴ Βλ. Κουράκης Ν.Ε., (2012),όπ.π., σελ. 439:

«ουδείς επιτρέπεται να στερηθεί της ελευθερίας του ειμή εις τας ακόλουθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

(.....)

»δ. εάν πρόκειται περί νόμιμου κρατήσεως ανηλίκου, αποφασισθείσης δια την επιτήρησιν της ανατροφής του, ή την νόμιμον κράτησίν του ίνα παραπεμφθή ενώπιον της αρμόδιας αρχής.

»ε. εάν πρόκειται περί νόμιμου κρατήσεως ατόμων δυναμένων να μεαδώσι μεταδοτικήν ασθένειαν, φρενοβλαβούς, αλκοολικού, τοξικομανούς ή αλήτου.»

κρατηθεί κάποιος που θεωρείται προπαραβατικός, χωρίς δηλαδή να έχει τελεσθεί (ακόμη) αξιόποινη πράξη ή πριν από αυτή (*sine delictum* ή *ante delictum*). Επίσης, γίνεται λόγος για νόμιμη πράξη γεγονός που σημαίνει ότι η απόφαση δεν απαιτείται να προέρχεται από δικαστικό όργανο. Όπως τονίζουν ορισμένοι συγγραφείς, με αυτό τον τρόπο ο ανήλικος μένει ανυπεράσπιστος στις τυχόν αυθαιρεσίες των διοικητικών οργάνων ενώ η έκταση εφαρμογής της διάταξης ά. 5§ 1 περ. δ' ΕΣΔΑ είναι ελάχιστη καθώς ακόμα και αν οι ανήλικοι έχουν δικαίωμα να προσφύγουν στην ΕΣΔΑ, δύσκολα μπορούν να αναλάβουν μόνοι τους τα βάρη μιας τέτοιας διαδικασίας.⁶⁵

Τα προβλήματα του προνοιακού προτύπου αφορούσαν κυρίως τις ακατάλληλες συνθήκες μέσα στα καταστήματα για τους ανήλικους, γεγονός που οδηγούσε σε εντελώς διαφορετικά αποτελέσματα και σε εγκληματική υποτροπή, ενώ δημιουργήθηκαν ερωτήματα σχετικά με το δικαίωμα της Πολιτείας να παρεμβαίνει στην προσωπικότητα του ανήλικου. Το προνοιακό πρότυπο μπορούσε με αυτό τον τρόπο να μετατραπεί εύκολα σε απαράδεκτο μέσο πατερναλιστικής καταπίεσης και αυθαίρετου περιορισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών.⁶⁶

Ενόψει των προβλημάτων του προνοιακού προτύπου, οι ποινικές νομοθεσίες των περισσότερων χωρών της Δ. Ευρώπης και της Β. Αμερικής, στα πλαίσια της σχολής της «Κριτικής Εγκληματολογίας» άρχισαν μια προσπάθεια σύζευξης του προνοιακού και του δικαιικού προτύπου στο οποίο επιχειρείται ο συγκερασμός προσωπικότητας και αναγκών με τη βαρύτητα της αξιόποινης πράξης, δηλαδή να είναι δίκαιο ταυτόχρονα δράστη και πράξης. Κύριος στόχος είναι η επανένταξη του δράστη στην κοινωνία, οι κυρώσεις είναι ανάλογες με την πράξη και η διάρκεια της κύρωσης ακριβώς ορισμένη ενώ ο αποκλεισμός αποτελεί το έσχατο μέσο. Ταυτόχρονα, αποφεύγεται η παραπομπή του παραβάτη ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου προς αποφυγή

⁶⁵ Στο ίδιο, σ.σ. 438-440

⁶⁶ Στο ίδιο, σ.σ. 442, 447

του στιγματισμού. Απαραίτητη είναι, επίσης, κατά την άσκηση της ποινικής δίωξης ο σεβασμός των συνταγματικών δικαιωμάτων.⁶⁷

Οι νέες αυτές τάσεις στο Δίκαιο των ανηλίκων αποτυπώνονται με ανάγλυφο τρόπο και στα τέσσερα σημαντικότερα διεθνή κείμενα των τελευταίων ετών για τους ανήλικους παραβάτες: τους «Κανόνες του Πεκίνου», στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, στη Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «για τις κοινωνικές αντιδράσεις στη νεανική παραβατικότητα» και στη Σύσταση 20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης «για νέους τρόπους μεταχείρισης της νεανικής παραβατικότητας και για τον ρόλο της Δικαιοσύνης των Ανηλίκων»⁶⁸

1.2. Έννοια, ιδιομορφία και θεμελιώδεις αρχές του Δικαίου ανηλίκων

Σύμφωνα με τον Κουράκη, ο ορισμός του Δικαίου Ανηλίκων στη χώρα μας θα μπορούσε να έχει την ακόλουθη διατύπωση: *«Δίκαιο ανηλίκων είναι το σύνολο των κανόνων δικαίου και εγκληματολογικών ερμηνευτικών προσεγγίσεων μέσω των οποίων αντιμετωπίζονται ποινικής σημασίας προβλήματα νεαρών ατόμων (παραβατικών, προπαραβατικών ή και θυμάτων αξιοποιώνων πράξεων), κυρίως, μεν, έως την ηλικία των 18 ετών συμπληρωμένων, κατ' εξαίρεση, δε, και έως την ηλικία των 21 ετών μη συμπληρωμένων»*. Παραβατικός θεωρείται ο ανήλικος ο οποίος τελεί μια αξιόποινη πράξη ενώ προπαραβατικός είναι αυτός που εμφανίζει μια αποκλίνουσα συμπεριφορά με στοιχεία παραμέλησης ή εγκατάλειψης (π.χ. κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών, τάσεις αυτοκτονίας, αδικαιολόγητη φυγή από το σπίτι ή απουσία από το σχολείο, αλητεία, συναναστροφή με παραβατικές ομάδες) ή διαβιώνει σε περιβάλλον που μπορεί να τον εξωθήσει στην παραβατικότητα, αλλά χωρίς να έχει τελέσει ακόμα κάποιο ποινικό αδίκημα.⁶⁹

⁶⁷ Στο ίδιο, σ.σ. 449-454

⁶⁸ Στο ίδιο, σ.σ. 465-466

⁶⁹ Στο ίδιο, σ.σ. 10-11

Σήμερα, το Δίκαιο ανηλίκων διεκδικεί αυτοτέλεια.⁷⁰ Συγκεκριμένα, χαρακτηρίζεται από την ιδιομορφία ότι ασχολείται με μια ιδιαίτερη κατηγορία τους ανήλικους οι οποίοι, είναι πλέον κοινώς αποδεκτό, ότι δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με βάση τις γενικές ρυθμίσεις που ισχύουν για τους ενήλικες εγκληματίες λόγω των ιδιαίτερων αναγκών τους. Έχει, μάλιστα, αποκτήσει τις δικές του αρχές, σκοπούς και χαρακτήρα, με κύρια έμφαση στις αρχές της διαπαιδαγώγησης, της ηθικοκοινωνικής ανάπτυξης και της κοινωνικής επανένταξης του ανήλικου. Σε αρμονία με αυτές τις αρχές, οι παραβάσεις του νόμου από τους ανήλικους εκδικάζονται με ιδιαίτερους κανόνες και από δικαστήρια με ειδική δικαιοδοσία, απλουστευμένη και μη δημόσια διαδικασία και με πνεύμα πατρικής διαπαιδαγώγησης που τείνει όχι στην τιμωρία και την ανταπόδοση αλλά στην βελτίωση του παραβατικού ανήλικου. Οι κυρώσεις θα πρέπει να διέπονται από ανάλογο πνεύμα στοργής και βοήθειας προς τον παραβατικό ανήλικο και να είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες της προσωπικότητάς του, αλλά χωρίς να υπερβαίνουν τα όρια που επιβάλλονται από την αρχή της αναλογικότητας και από τον σεβασμό της αξίας του ανήλικου ως ανθρώπου. Σημαντικό είναι, τέλος, το γεγονός ότι ο προσανατολισμός τους πρέπει να είναι όσο το δυνατόν περισσότερο προς την ιδέα της ελάχιστης παρέμβασης του ποινικού δικαίου στη μεταχείριση των παραβατικών ανηλίκων.⁷¹

1.3. Ισχύον νομοθετικό πλαίσιο

Οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για τους ανήλικους δράστες εγκλημάτων βρίσκονται στο όγδοο κεφάλαιο του γενικού μέρους του το οποίο περιλαμβάνει τα άρθρα 121-133. Ο αρχικός του τίτλος ήταν «Ανήλικοι εγκληματίες» ενώ στην συνέχεια αντικαταστάθηκε με το Ν 3189/2003 από τον τίτλο «Ειδικές διατάξεις για ανήλικους» με την αιτιολογία ότι ο

⁷⁰ Σπινέλλη Κ., Τρωιανού Λούλα Α., (1987), ό.π., σελ.22

⁷¹ Κουράκης Ν.Ε., (2012), ό.π., σ.σ. 1-3

προηγούμενος δεν ήταν σύμφωνος με τη φιλοσοφία που διέπει το Δίκαιο ανηλίκων, το οποίο είναι πρωτίστως δίκαιο προστασίας και πρόληψης.⁷²

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 18 του Ποινικού Κώδικα, κατά πλάσμα δικαίου, ο ανήλικος δεν τελεί ποτέ κακούργημα. Επομένως, εκτός από τις πταισματικές παραβάσεις (άρθρο 122 ΠΚ) ο ανήλικος θεωρείται ότι τελεί πάντοτε πλημμέλημα. Σε επίπεδο ουσιαστικού δικαίου η παραδοχή αυτή έχει ως αποτέλεσμα την παραγραφή της κακουργηματικής πράξης του ανήλικου μετά από πέντε έτη (άρθρο 111 παρ. 3 ΠΚ) ή κατ' ανώτατο όριο τα οκτώ έτη σε περίπτωση αναστολής της παραγραφής (άρθρο 113 παρ. 3 ΠΚ) από την τέλεσή της, τη δίωξη των κακουργημάτων που τέλεσε ο ανήλικος στην αλλοδαπή υπό την προϋπόθεση υποβολής έγκλησης ή αίτησης της κυβέρνησης της χώρας που τελέστηκε (άρθρο 6 παρ. 3 ΠΚ) και την παραγραφή της ποινής που επιβλήθηκε μετά από δέκα έτη (άρθρο 114 ΠΚ).⁷³

Η προνομιακή αυτή μεταχείριση των ανηλίκων, όμως, που σκοπό είχε την αποφυγή της εκδίκασης κακουργημάτων που διαπράττουν οι ανήλικοι από τα ορκωτά δικαστήρια, επιφέρει δυσανάλογη κάμψη δικονομικών κυρίως δικαιωμάτων των ανηλίκων. Πιο αναλυτικά, το πλάσμα δικαίου ερμηνεύεται από τη νομολογία μας σε βάρος του ανήλικου ο οποίος στο μέτρο που δεν τελεί κακούργημα δεν έχει το δικαίωμα άσκησης έφεσης και αναίρεσης κατά του σε βάρος του παραπεμπτικού βουλεύματος κάτι που προσκρούει στην υπερνομοθετικής ισχύος (σύμφωνα με το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος) διάταξη του άρθρου 40 παρ. 2 περ. β', στοιχ. ν' της Διεθνούς Συμβάσεως Δικαιωμάτων του Παιδιού.⁷⁴

⁷² Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), όπ.π., σελ.45

⁷³ Στο ίδιο, σελ. 48

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 49

1.3.1. Πεδίο εφαρμογής

Σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 121 του Ποινικού Κώδικα, με τον όρο ανήλικοι εννοούνται αυτοί που κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης διέτρεχαν από το 8^ο έτος της ηλικίας τους έως το 18^ο έτος συμπληρωμένο. Οι ανήλικοι κάτω των οκτώ ετών θεωρούνται ποινικά αδιάφοροι και δεν τους επιβάλλεται κανένα μέτρο. Όσοι έχουν ηλικία από οκτώ έως δεκατριών ετών θεωρούνται ποινικά ανεύθυνοι (παρ.1 άρθρου 126 ΠΚ), δεν τους καταλογίζεται η πράξη και τα μόνο μέτρα που εφαρμόζονται στην περίπτωση τους είναι αναμορφωτικά ή θεραπευτικά (παρ.2 άρθρου 126 ΠΚ). Οι ανήλικοι ηλικίας δεκατριών έως δεκαοκτώ ετών θεωρούνται ποινικά υπεύθυνοι (άρθρο 126 παρ. 2 και 3 και άρθρο 127 ΠΚ) και το τεκμήριο της ικανότητας τους για καταλογισμό είναι μαχητό. Κρίσιμο δε στοιχείο που οδηγεί στην κατάφαση ή μη της ικανότητας για καταλογισμό αποτελεί η αξιολόγηση της ωριμότητας του ανηλίκου από το αρμόδιο δικαστήριο ανηλίκων.⁷⁵

Με το Ν 3860/2010 διαμορφώθηκαν δύο επί μέρους ηλικιακές κατηγορίες που επιφέρουν διαφορετικές έννομες συνέπειες: οι ανήλικοι από δεκατριών έως δεκαπέντε ετών που τους επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα (άρθρο 126 παρ. 2 ΠΚ) και οι ανήλικοι ηλικίας δεκαπέντε έως δεκαοκτώ ετών που μπορούν να τους επιβληθούν είτε αναμορφωτικά είτε θεραπευτικά μέτρα (άρθρο 126 παρ. 2 ΠΚ) είτε περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων (άρθρα 126 παρ. 3 και 127 παρ. 1 ΠΚ) εάν συντρέχουν οι όροι επιβολής του ποινικού σωφρονισμού κατά το άρθρο 127 ΠΚ.⁷⁶

Οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για τους ανήλικους μπορούν να εφαρμοστούν και στους λεγόμενους σύμφωνα με το άρθρο 133 του ΠΚ νεαρούς ενήλικες οι οποίοι κατά τη διάρκεια τέλεσης της πράξης είχαν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους όχι όμως και το 21^ο. Σε αυτούς μπορεί να επιβληθεί ποινή ελαττωμένη και εφαρμόζονται και εδώ οι διατάξεις

⁷⁵ Στο ίδιο, σ.σ. 46-47

⁷⁶ Στο ίδιο, σ.σ. 47-48

των παραγράφων 2 και 3 του άρθρου 130, δηλαδή κράτηση χωριστά από τους ενήλικες και διατήρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή της παραπομπής σε κατάσταση εργασίας. Το αν θα εφαρμοστεί ελαττωμένη ποινή στους νεαρούς ενήλικες εξαρτάται από τη διακριτική ευχέρεια του δικαστή.⁷⁷

1.3.2. Έννομες συνέπειες της αξιόποινης πράξης ανηλίκων

Οι έννομες συνέπειες για τους ανήλικους δράστες που προβλέπονται από τον Ποινικό Κώδικα διακρίνονται σε αναμορφωτικά μέτρα, θεραπευτικά μέτρα και περιορισμός σε ειδικό κατάσταση νέων.

Α) Αναμορφωτικά μέτρα

Έχει υποστηριχτεί σχετικά με τη φύση των αναμορφωτικών μέτρων ότι αποτελούν μέτρα ασφαλείας αναπληρωματικά της ποινής. Στην Εισηγητική Έκθεση του Ν 3189/2003, πάντως, υιοθετήθηκε η θέση ότι αυτά συνιστούν «αυτοτελείς κατηγορίες εννόμων συνεπειών του ποινικού δικαίου ανηλίκων».⁷⁸ Τα αναμορφωτικά μέτρα που μπορούν να επιβληθούν στους ανήλικους παραβάτες σήμερα, μετά τον εμπλουτισμό τους από το Ν 3189/2003 που τροποποίησε το άρθρο 122 ΠΚ ⁷⁹, είναι δώδεκα και παρατίθενται με σειρά βαρύτητας:

α) η επίπληξη του ανηλίκου, **β)** η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του, **γ)** η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, **δ)** η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων, **ε)** η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών

⁷⁷ Βλ. ΑΠ. 537/1978 σε ΠοινΧρ, (1978), σελ.680 σύμφωνα με την οποία «Η εις τους εγκληματίας μετεφηβικής ηλικίας κατάγνωσης της συνήθους διά τους ενήλικους ποινής ή τοιαύτης ηλαττωμένης ανήκει εις την διακριτικήν εξουσίαν του δικαστού της ουσίας.»

⁷⁸ Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), όπ.π., σελ.58

⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 60

της πράξης, **στ)**αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο, **ζ)** η παροχή κοινωφελούς εργασίας και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης, **ι)** η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, **ια)** η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων και **ιβ)** η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Σύμφωνα με την παρ. 1 του άρθρου 125, τα μέτρα αυτά παύουν αυτοδικαίως όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας ενώ το δικαστήριο μπορεί, με ειδικά αιτιολογημένη απόφασή του, να παρατείνει τα μέτρα το πολύ μέχρι τη συμπλήρωση του εικοστού πρώτου έτους της ηλικίας του ανηλίκου.

Βασικά κριτήρια για την επιλογή του κατάλληλου μέτρου είναι η αρχή της επικουρικότητας και της αναλογικότητας. Επομένως θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ιεράρχηση των μέτρων από τα ηπιότερα προς τα βαρύτερα και από τα εξωιδρυματικά προς τα ιδρυματικά. Επίσης, είναι σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι μετά την τροποποίηση του άρθρου 282 παρ. 1 ΚΠΔ με το άρθρο 8 παρ. 1 Ν 3860/2010 για τους ανήλικους ως περιοριστικοί όροι είναι δυνατόν να διατάσσονται και ένα ή περισσότερα από τα αναμορφωτικά μέτρα που ορίζονται στο άρθρο 122 του ΠΚ.⁸⁰

Είναι βέβαιο ότι με την αύξηση των αναμορφωτικών μέτρων εμφανίζεται μια θετική εικόνα ως προς τις δυνατότητες αντιμετώπισης του ανηλίκου δράστη από το δικαστήριο. Η ποικιλία τους μάλιστα εναρμονίζεται και με το νομοθετικό πλαίσιο άλλων χωρών, ενώ ταυτόχρονα κρίνεται ως θετικό το γεγονός ότι στα περισσότερα δίνεται έμφαση στη συνειδητή και έμπρακτη εμπλοκή του ανηλίκου σε αυτά. Ωστόσο, η πρακτική των δικαστηρίων φαίνεται διστακτική ως προς την επιβολή των νέων μέτρων αφενός λόγω του

⁸⁰ Στο ίδιο, σ.σ. 60-61

ότι η διαφοροποίηση ορισμένων από αυτά έγκειται σε επιθετικούς προσδιορισμούς (π.χ. η διαφορά της απλής από την εντατική επιμέλεια του επιμελητή, ενώ η συγκεκριμενοποίηση του περιεχομένου εναπόκειται στο δικαστήριο) και αφετέρου στη δυσκολία εφαρμογής ορισμένων μέτρων, όπως η κοινωφελής εργασία και η φοίτηση σε διάφορες σχολές, λόγω έλλειψης προηγούμενου σχεδιασμού.⁸¹

Β) Θεραπευτικά μέτρα

Στην παρ.1 του άρθρου 123 ΠΚ ορίζεται ότι σε περίπτωση που η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή τελεί σε νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή από οργανική νόσο η κατάσταση που του δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση οиноπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του ανάπτυξη, το δικαστήριο διατάσσει: **α)** την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή στην ανάδοχη οικογένεια, **β)** την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων, **γ)** την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και **δ)** την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθούν τα μέτρα που προβλέπονται στις περ. α' ή β' σε συνδυασμό με το μέτρο που προβλέπεται στην περ. γ'.

Τα μέτρα αυτά επιβάλλονται μόνο αν ο ανήλικος έχει τελέσει πράξη που, αν την είχε τελέσει ενήλικος, αυτή θα χαρακτηριζόταν πλημμέλημα ή κακούργημα, ανεξάρτητα από την απαξία της πράξης. Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος συνιστά πταίσμα δεν είναι δυνατή η επιβολή των θεραπευτικών μέτρων (άρθρο 128 ΠΚ). Επίσης, η διαπίστωση για την κατάσταση της σωματικής, ψυχικής, διανοητικής υγείας του ανηλίκου απαιτεί υποχρεωτικά

⁸¹ Χαΐδου Α., (2013), ό.π.π., σ.σ. 81

τη σχετική γνωμοδότηση από εξειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών που υπάγονται σε Μονάδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης ή σε κρατικά ιατρεία και νοσηλευτικά κέντρα (άρθρο 123 παρ. 2 ΠΚ). Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορούν να εφαρμοστούν πολλαπλά μέσα. Η άρση των θεραπευτικών μέτρων (124 παρ. 2 ΠΚ) από το δικαστήριο που τα επέβαλλε γίνεται όταν κριθεί ότι έχουν εκπληρώσει τον σκοπό τους και αφού συνταχθεί σχετική γνωμοδότηση από εξειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών του άρθρου 123 παρ. 2 ΠΚ. Τέλος, οι αποφάσεις που επιβάλλουν θεραπευτικά μέτρα δεν προσβάλλονται από τον κατηγορούμενο με ένδικα μέσα καθώς κρίνονται από τη νομολογία ως αθωωτικές. Η θέση αυτή, ωστόσο, κρίνεται προβληματική καθώς η επιβολή τους αποτελεί ουσιαστικά κύρωση.⁸²

Γ) Περιορισμός σε Ειδικό Κέντρο Κράτησης Νέων

Ο ποινικός σωφρονισμός αποτελεί το έσχατο μέτρο μεταχείρισης των ποινικά υπεύθυνων ανηλίκων (άρ. 127 παρ. 3 ΠΚ). Απολύτως θετική κρίνεται η νέα διάταξη του άρθρου 127 που εισήγαγε ο Ν 3860/2010 και η οποία άλλαξε το όριο ηλικίας από το δέκατο τρίτο στο δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας για την επιβολή του μέτρου. Η αλλαγή αυτή έγινε με δικαιολογητικό λόγο τις δυσμενείς συνέπειες που επιφέρει ο ποινικός σωφρονισμός σε τόσο νεαρή και αδιαμόρφωτη ηλικία, σε συνδυασμό μάλιστα με την ακαταλληλότητα των συνθηκών έκτισής του στη χώρα μας.⁸³

Οι προϋποθέσεις επιβολής του ποινικού σωφρονισμού είναι: η ηλικία (να έχει συμπληρώσει κατά το χρόνο τέλεσης το 15 έτος της ηλικίας), το είδος της πράξης (να είναι κακούργημα, να εμπεριέχει στοιχεία βίας, να στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή να αποτελεί μέρος της ευρύτερης εγκληματικής δραστηριότητας κατ' επαγγελματική εξακολούθηση) και η αναγκαιότητα επιβολής του συγκεκριμένου μέτρου. Μετά την

⁸² Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), ό.π.π., σ.σ. 87-93

⁸³ Στο ίδιο, σελ. 96-97

τροποποίηση του άρθρου 127 παρ. 1 ΠΚ (με το άρθρο 2 παρ. 2 του Ν 3860/2010) προβλέπεται ρητά η υποχρέωση του δικαστηρίου για ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει ειδικά ο λόγος όπου τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται στη συγκεκριμένη περίπτωση επαρκή.⁸⁴

Επιπλέον, με την τροποποίηση που επέφερε ο Ν 3860/2010 στη διάταξη του άρθρου 54 ΠΚ (άρθρο 1 Ν 3860/2010) προβλέπεται η μείωση του ανωτάτου ορίου από τα είκοσι στα δεκαπέντε έτη ενώ προσδιορίζονται τρία επιμέρους πλαίσια διάρκειας του ποινικού σωφρονισμού: 1) πλαίσιο από έξι μήνες έως πέντε έτη για εγκλήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών, 2) πλαίσιο από δύο έως δέκα έτη για εγκλήματα που τιμωρούνται με πρόσκαιρη κάθειρξη (από πέντε έως είκοσι έτη) ή κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών ή με ισόβια κάθειρξη (συνεπώς δεν περιλαμβάνονται τα εγκλήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη από πέντε έως δέκα έτη) και 3) αύξηση του ορίου στα δεκαπέντε έτη και μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις για εγκλήματα που τιμωρούνται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών ή ισόβια κάθειρξη. Η παρ. 4 του άρθρου 79 ΠΚ προβλέπει και επιβάλλει ρητά την αιτιολόγηση της κρίσης του δικαστηρίου στην απόφαση του για επιμέτρηση της ποινής. Η δε διάταξη του άρθρου 79 ΠΚ προσδιορίζει δύο βασικά στοιχεία/άξονες που πρέπει να λάβει υπόψη του το δικαστήριο για την αξιολόγηση του κατηγορούμενου: α) τη βαρύτητα του εγκλήματος που έχει τελέσει και β) την προσωπικότητα του δράστη.⁸⁵

Σκοπός της παραμονής του ανήλικου στο ίδρυμα ή κέντρο κράτησης είναι, σύμφωνα με τα θεμελιώδη διεθνή κείμενα να του παραχθεί μέριμνα, προστασία, εκπαίδευση και επαγγελματικές δραστηριότητες και, γενικότερα, κάθε δυνατή κοινωνική, εκπαιδευτική, επαγγελματική, ψυχολογική και ιατρική βοήθεια, ώστε να καλλιεργηθούν στον ανήλικο το αίσθημα δικαιοσύνης, αυτοσεβασμού και σεβασμού για τα θεμελιώδη δικαιώματα κάθε

⁸⁴ Στο ίδιο, σ.σ. 96-102

⁸⁵ Στο ίδιο, σ.σ. 104-106

ανθρώπου ώστε να αναλάβει με αυτό τον τρόπο ο ανήλικος έναν εποικοδομητικό και παραγωγικό ρόλο στην κοινωνία.⁸⁶

Στην πράξη όμως δεν φαίνεται το μέτρο αυτό να έχει θετικά αποτελέσματα για τον ανήλικο. Πιο αναλυτικά, η εφαρμογή του εμπεριέχει στέρηση της ελευθερίας και αποτελεί εμπόδιο για οποιαδήποτε θετική πρόγνωση για το μέλλον του ανήλικου καθώς ο στιγματισμός και ο επερχόμενος ιδρυματισμός διευκολύνουν, παρά αναχαιτίζουν την υποτροπή. Επιπλέον, δεδομένου ότι ο περιορισμός σε ειδικό κατάσταση χαρακτηρίζεται από ένα πρόγραμμα μεταχείρισης το οποίο διαπνέεται εξ ολοκλήρου από καταναγκασμό και στέρηση των δικαιωμάτων των ανηλίκων, κάθε άλλο παρά ειδικοπροληπτικό χαρακτήρα έχει. Σχετικές έρευνες στην Ελλάδα κατέδειξαν ότι βαρύτερη εγκληματικότητα εκδηλώνεται από ανήλικους, οι οποίοι έχουν ήδη κατά το παρελθόν εγκλειστεί σε ίδρυμα ή σε σωφρονιστικό κατάστημα.⁸⁷

Δ) Απόλυση υπό όρους

Ο θεσμός της απόλυσης του καταδικασθέντος με όρο αποτελεί την ελαστικοποίηση της ποινικής καταστολής στον χώρο της έκτισης της ποινής, μια εναλλακτική μορφή έκτισης της ποινής. Ο σκοπός του νομοθέτη με την καθιέρωση αυτού του θεσμού είναι να ανταμείψει την καλή διαγωγή του κατάδικου στις φυλακές και να προετοιμάσει την ομαλή επανακοινωνικοποίηση του.⁸⁸ Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 129 ΠΚ, η απόλυση υπό όρο χορηγείται οπωσδήποτε, εκτός αν κριθεί με ειδική αιτιολογία ότι η διαγωγή του ανηλίκου κατά την έκτιση της ποινής καθιστά απολύτως αναγκαία τη συνέχιση της κράτησής του, για να αποτραπεί η τέλεση από αυτόν νέων αξιόποινων πράξεων.

Με το άρθρο 1 παρ. Β του Ν 4205/2013 προστέθηκε στις διατάξεις του Ποινικού Κώδικα για τους ανήλικους το άρθρο 129 Α. που αφορά την

⁸⁶ Κουράκης Ν. Ε., (2012), όπ.π., σελ. 618

⁸⁷ Χάιδου Α., (2013), όπ.π., σελ.95

⁸⁸ Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), όπ.π., σελ.132

απόλυση ανηλίκων υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση. Σύμφωνα με αυτό το άρθρο οι ανήλικοι που καταδικάστηκαν σε ποινή περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, μπορούν, κατόπιν αιτήσεώς τους, να απολυθούν υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση εφόσον έχουν εκτίσει το 1/3 της ποινής τους. Η αίτηση τους πρέπει να συνοδεύεται με έκθεση της Κοινωνικής Υπηρεσίας του καταστήματος κράτησης και έκθεση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Στις εκθέσεις αυτές γίνεται ειδική μνεία στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του καταδίκου, με ιδιαίτερη αναφορά στις σχέσεις του με τα πρόσωπα με τα οποία ενδέχεται να συνοικήσει εάν του χορηγηθεί η απόλυση αυτή. Ως ποινή που εκτίθηκε θεωρείται αυτή που υπολογίστηκε ευεργετικά κατά τις ισχύουσες διατάξεις.

Στην παρ. 3 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι η απόλυση υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση μπορεί να ανακληθεί, όταν ο ανήλικος δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν και πιθανολογείται ότι, ενόψει της βαρύτητας της παράβασης των υποχρεώσεών του, του τρόπου και των εν γένει συνθηκών που αυτή συντελέσθηκε, δεν παρέχει την προσδοκία ότι στο μέλλον θα τηρήσει τις υποχρεώσεις του. Σε περίπτωση ανάκλησης, ο χρόνος από την απόλυση έως τη νέα σύλληψη δεν υπολογίζεται στην εκτιθείσα ποινή και ο ανήλικος διατηρεί το δικαίωμα να απολυθεί υπό όρο κατ' άρθρο 129.

Επίσης, όπως ορίζεται στις παρ. 4 και 5 του άρθρου 129 Α., το μέτρο αυτό αίρεται στην περίπτωση που ο ανήλικος, κατά το χρονικό διάστημα που διαρκεί η εν λόγω απόλυση, τελέσει από δόλο πράξη-που αν την τελούσε ενήλικος θα ήταν πλημμέλημα ή κακούργημα-για την οποία καταδικάστηκε οποτεδήποτε αμετακλήτως. Σε περίπτωση άρσης, ο χρόνος από την απόλυση έως τη νέα σύλληψη δεν υπολογίζεται στην εκτιθείσα ποινή.

Η μεταχείρισή του ανήλικου σε αυτό το στάδιο είναι καθοριστική για τη μετέπειτα εξέλιξή του. Εάν δεν υπάρξουν παράλληλα προνοιακά μέτρα από

την πλευρά της πολιτείας, τότε ο θεσμός της απόλυσης υπό όρους δεν θα μπορέσει να λειτουργήσει προς όφελος του απολυόμενου ανηλίκου. Σε κάθε περίπτωση, όμως, η πρόγνωση είναι περισσότερο θετική στην περίπτωση απόλυσης υπό όρο από την κανονική απόλυση μετά την έκτιση της συνολικής ποινής.⁸⁹

1.3.3. Το θεσμικό πλαίσιο για την πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας

Ο πιο βασικός πυλώνας για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων είναι η δέσμη μέτρων σχετικά με την πρόληψη. Πρωταρχικής σημασίας είναι η πρόβλεψη ικανού θεσμικού πλαισίου που να θεσπίζει τους επίσημους φορείς ενασχόλησης με το ζήτημα, τις αρμοδιότητες τους καθώς και τον συντονισμό των αρμόδιων υπηρεσιών. Στη χώρα μας το ισχύον θεσμικό πλαίσιο που αφορά την πρόληψη διέπεται από τα εξής νομοθετήματα:

Α) διατάξεις που αφορούν στη δομή και τις δράσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Στο άρθρο 11 του ΠΔ 36/200 προβλέπεται η λειτουργία της Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων η οποία ασκεί τις αρμοδιότητές της με σκοπό την ανάπτυξη διοικητικών δράσεων που ευνοούν την άσκηση πολιτικών πρόληψης της εγκληματικότητας σε συνεργασία με δημόσιους και διεθνείς φορείς κοινωνικής μέριμνας και προστασίας που προσεγγίζουν τον ανήλικο παραβάτη ως υποκείμενο δεκτικό εκπαίδευσης, ψυχολογικής υποστήριξης, επαγγελματικής κατάρτισης και κοινωνικής παιδείας.

Επίσης, με το Ν 1738/1987 (ΦΕΚ Α' 200) έχει συσταθεί στο Υπουργείο Δικαιοσύνης «Συμβούλιο Πρόληψης της Εγκληματικότητας» (Σ.Ε.Π.) που σχεδιάζει την πολιτική πρόληψης της εγκληματικότητας ενηλίκων και ανηλίκων και υποβάλλει προτάσεις για συντονισμό αναγκαίων μέτρων, ενώ

⁸⁹ Χαΐδου Α., (2013), ό.π.π., σ.σ. 108-109

με το Ν 3860/2010 (ΦΕΚ Α' 111) «Βελτιώσεις της ποινικής νομοθεσίας για τους ανήλικους δράστες, πρόληψη και αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας ανηλίκων» συστάθηκε ενδεκαμελές Συμβούλιο με την επωνυμία «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας ανηλίκων» (Κ.Ε.Σ.Α.Θ.Ε.Α.), το οποίο συντονίζει και οργανώνει δράσεις, εισηγείται προτάσεις και γνωμοδοτεί στον Υπουργό Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για θέματα πρόληψης και αντιμετώπισης της θυματοποίησης και της εγκληματικότητας των ανηλίκων.

Β) διατάξεις που αφορούν τη δομή και τις δράσεις της ελληνικής αστυνομίας σχετικά με τη μέριμνα και την προστασία των ανηλίκων. Συγκεκριμένα, το άρθρο 8 του Ν 2800/2000 (ΦΕΚ Α' 41) «Αναδιάρθρωση Υπηρεσιών Υπουργείου Δημόσιας Τάξης, σύσταση Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας και άλλες διατάξεις» ρυθμίζει την αποστολή της Ελληνικής Αστυνομίας, σύμφωνα με το άρθρο 6 ΠΔ 14/2001 (ΦΕΚ Α' 12) «Οργάνωση Υπηρεσιών Ελληνικής Αστυνομίας» στη Διεύθυνση Δημόσιας Ασφάλειας υφίσταται «Τμήμα Ναρκωτικών και Παραβατικότητας Ανηλίκων» (άρθρο 6 παρ. 1 γ'), σύμφωνα με τα άρθρα 13 παρ. 2 περ. στ' και 19 του ΠΔ 1/2001 (ΦΕΚ Α' 1) «Αναδιάρθρωση, σύσταση, οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσιών της Γενικής Αστυνομικής Διεύθυνσης Αττικής και άλλες διατάξεις» προβλέπεται η Υποδιεύθυνση Προστασίας Ανηλίκων η οποία διαρθρώνεται σε δύο Τμήματα που το καθένα έχει τις δικές του αρμοδιότητες όπως τη μελέτη των κοινωνικών αιτιών των εγκλημάτων που διαπράττονται από ανήλικους, τη συνεργασία με τους συναρμόδιους φορείς, τη μεταχείριση των ποινικών παραβατών κτλ. και το άρθρο 97 του ΠΔ 141/1991 (ΦΕΚ Α' 58) Α' «Αρμοδιότητες οργάνων και υπηρεσιακές ενέργειες του προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης και θέματα οργάνωσης Υπηρεσιών» που φέρει τον τίτλο «Προστασία ανηλίκων» και στο οποίο αναφέρονται οι τομείς και οι δράσεις που πρέπει να δραστηριοποιείται η Ελληνική Αστυνομία αναφορικά με ζητήματα πρόληψης εγκληματικών πράξεων των ανηλίκων.

Γ) τοπική αυτοδιοίκηση: τοπικά συμβούλια πρόληψης της εγκληματικότητας τα οποία αποτελούνται από επιστήμονες και λειτουργούς που διαμένουν στην περιφέρεια του Δήμου ή της Κοινότητας και διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις στον τομέα της εγκληματικότητας όπως δικαστικούς λειτουργούς, εγκληματολόγους, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους κτλ. με σκοπό την κατάρτιση προγράμματος πρόληψης της εγκληματικότητας στη δημοτική ή κοινοτική περιφέρεια της αρμοδιότητάς τους, η διατύπωση γνώμης επί σχετικών του Δημάρχου ή Προέδρου της Κοινότητας ή των τοπικών κοινωνικών και επιστημονικών φορέων κ.α.⁹⁰

1.4 Μετασωφρονιστική αρωγή

Η μετασωφρονιστική αγωγή, η οποία αποσκοπεί στην υλική και ηθική βοήθεια του απολυόμενου για ένα χρονικό διάστημα μετά από την έξοδό του από το κατάστημα κράτησης, αποτελεί ένα θεσμό με καθοριστική σημασία για τους ανήλικους παραβάτες. Πράγματι, το κατά πόσο ο ανήλικος θα μπορέσει να επιβιώσει κάτω από το βάρος των κοινωνικών, ψυχολογικών και οικονομικών προβλημάτων ή θα «επιλέξει» έναν δρόμο που θα τον οδηγήσει αργά η γρήγορα και πάλι στο κελί ενός ιδρύματος, εξαρτάται από τη συμπαράσταση και την προστασία που θα βρει μετά την έξοδό του από το σωφρονιστικό κατάστημα.⁹¹

Από το 2003 συστάθηκε και λειτουργεί υπό την εποπτεία του τότε Υπουργείου Δικαιοσύνης νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» και το 2007 συγκροτήθηκε το Διοικητικό του Συμβούλιο. Αποτελεί κέντρο επανένταξης των αποφυλακιζομένων με κύρια αποστολή την ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση τους, και ειδικότερα την επαγγελματική κατάρτιση και την προώθησή τους στην αγορά εργασίας, τη συμβουλευτική

⁹⁰ Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), ό.π.π., σ.σ. 178-184

⁹¹ Χάιδου Α., (1990), *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.76

και ψυχοκοινωνική υποστήριξή τους, καθώς και τη δημιουργία και ανάπτυξη δομών προστασίας για την επανένταξή τους.⁹²

Μέχρι σήμερα η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» έχει επιτελέσει ελάχιστους από τους αρχικούς στόχους που είχαν προβλεφθεί με την ιδρυτική της πράξη. Η υλοποίηση των στόχων αυτών είναι εξαιρετικά δύσκολη καθώς απαιτείται ο συντονισμός και η σύμπραξη πολλών φορέων (κέντρου επανένταξης αποφυλακιζομένων, εταιριών προστασίας αποφυλακιζομένων, εταιρείας προστασίας ανηλίκων, υπηρεσίας επιμελητών ανηλίκων και των επιμελητών κοινωνικής αρωγής) και επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων. Η δημιουργία της απαραίτητης υποδομής είναι, επίσης, αναγκαία. Είναι, ωστόσο, εμφανές ότι παρά τις όποιες δυσκολίες είναι σημαντικό να ενταθούν οι προσπάθειες επίτευξης των στόχων αυτών προκειμένου να προστατευτεί ο αποφυλακιζόμενος ανήλικος.⁹³

⁹² Χάιδου Α., (2013), ό.π.π., σελ. 110

⁹³ Στο ίδιο, σ.σ. 110, 112-113

2. Εφαρμογή και αποτελεσματικότητα των νόμων για τους ανήλικους παραβάτες

Οι νόμοι που έχουν θεσπιστεί για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας έχουν, όπως είδαμε, ως κύριο σκοπό τους τη κοινωνική διαπαιδαγώγηση των ανήλικων παραβατών. Η σημασία τους, επομένως, είναι εξαιρετικά σημαντική. Παρ' όλα αυτά, η εφαρμογή και η αποτελεσματικότητα των νόμων αυτών εμποδίζεται συχνά από διάφορους παράγοντες.

Ένας κανόνας δικαίου ισχύει όταν έχει ψηφιστεί σύμφωνα με την τυπική διαδικασία και δεν έχει καταργηθεί με νεότερους κανόνες δικαίου.⁹⁴ Πολλές φορές, όμως, η ύπαρξη και μόνο της διάταξης, δεν επιφέρει την αυτόματη ενεργοποίηση του αντίστοιχου θεσμικού πλαισίου, δεν οδηγεί δηλαδή απαραίτητα και στην ουσιαστική εφαρμογή της διάταξης και δεν εγγυάται ότι αυτή θα επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Ο όρος «ανενέργεια του νόμου» περιλαμβάνει και τις δύο προαναφερόμενες περιπτώσεις της μη ουσιαστικής εφαρμογής, δηλαδή του νόμου και της αποτελεσματικότητας, φαινόμενα που αποτελούν μια αντιθετική ενότητα αλλά και που ταυτόχρονα σχετίζονται μεταξύ τους⁹⁵.

Στην Ελλάδα ειδικότερα, παρατηρείται έντονο χάσμα ανάμεσα στη θεσμοθετημένη νομοθεσία και σε εκείνη που εφαρμόζεται στην πράξη, με αποτέλεσμα η χώρα μας να εμφανίζεται διεθνώς σε διάφορους τομείς, από τις πιο προοδευτικές, αλλά μόνο τυπικά, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις, η

⁹⁴ Λαμπροπούλου Ε., (2012), *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ. 177

⁹⁵ Καλτσώνης Δ., (1998), *Κράτος και Ανενέργεια Νόμου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σ.σ. 20,160

απλή θέσπιση του νόμου, θεωρείται ότι θα επιλύσει όλα τα προς αντιμετώπιση συναφή προβλήματα.⁹⁶

Βεβαίως σε μια εποχή όπως η σημερινή, με κύρια χαρακτηριστικά την πολυνομία και τη νομιμοποίηση των κοινωνικών σχέσεων, εύλογο είναι ορισμένοι νόμοι, έστω και αν ψηφίζονται σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διαδικασίες, να μην εφαρμόζονται στην έκταση που θα έπρεπε. Η διαπίστωση αυτή, όμως, δεν θα πρέπει να αποτελέσει «άλλοθι» για τα πολλαπλά κρούσματα ανενέργειας νόμων που παρατηρούνται, ιδίως τα τελευταία χρόνια⁹⁷.

Ειδικότερα η απλή ύπαρξη των κανόνων δικαίου και δη των ποινικών χωρίς τη μελέτη της εφαρμογής τους, δεν παρέχει μια ολοκληρωμένη αντίληψη για την ποινική πραγματικότητα διότι οι νόμοι μόνο κατά την εφαρμογή τους, δείχνουν το πραγματικό τους πρόσωπο και δεν αποτελούν νεκρό γράμμα.⁹⁸ Ιδιαίτερο ενδιαφέρον, λοιπόν, παρουσιάζει η μελέτη του φαινομένου της ανενέργειας στην περίπτωση των διατάξεων για την παραβατικότητα ανηλίκων, ενός τομέα που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής στην χάραξη της αντεγκληματικής πολιτικής.

2.1. Ο ρόλος του κράτους και της κοινωνίας

Οι αιτίες εμφάνισης του φαινομένου της ανενέργειας εντοπίζονται σε συνάρτηση με το ρόλο του Κράτους και της κοινωνίας. Έτσι, αφενός μεν υπάρχουν περιπτώσεις μη εφαρμογής (του νόμου) που οφείλονται στην αντίδραση της κοινωνίας, αφετέρου δε περιπτώσεις όπου το ίδιο το κράτος δεν εφαρμόζει κάποια νομική διάταξη. Ωστόσο, οι δύο αυτές αιτίες, κράτος δηλαδή και κοινωνία, βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση μεταξύ τους, παρ' όλο που δεν ταυτίζονται. Το κράτος, όμως, είναι εκείνο που έχει τον αποφασιστικό

⁹⁶ Κουράκης Ν., (2001), «Ποινικές Διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες», *Ποινικός Λόγος*, σελ. 2179

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 2175

⁹⁸ Λαμπροπούλου Ε., (2012), ό.π.π., σελ. 68.

ρόλο, αφού το ίδιο είναι ο φορέας του καταναγκασμού. Ως εκ τούτου οι δύο προαναφερόμενες περιπτώσεις ανενέργειας, αποτελούν ταυτόχρονα και δύο διαφορετικούς τρόπους αντίδρασης του κράτους σε αυτές, την άμεση όπου το κράτος έχει την πρωτοβουλία για τη (μη) εφαρμογή του νόμου και την έμμεση όπου κύριο ρόλο διαδραματίζει η κοινωνία, καθώς το κράτος δεν θέλει ή δεν μπορεί να παρέμβει⁹⁹.

2.2 Παράγοντες που δυσχεραίνουν την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των νόμων για τους ανήλικους παραβάτες

Στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας μπορούμε να διακρίνουμε πέντε βασικούς παράγοντες που εμποδίζουν την εφαρμογή και την αποτελεσματικότητα των νόμων προκαλώντας ορισμένες φορές ανεπιθύμητα αποτελέσματα. Αυτοί οι παράγοντες είναι η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής, η επιλεκτικότητα της ποινικής δίωξης, οι ασάφειες στο νόμο, η αποδοχή ξένου δικαίου και η χρονική διάρκεια της δίκης.

Α) Έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής

Μία σημαντική μορφή εξήγησης για το που οφείλεται το φαινόμενο της ανενέργειας του Νόμου σχετικά με τη νεανική παραβατικότητα είναι η απουσία της απαραίτητης υλικοτεχνικής υποδομής, χρημάτων ή και σωστής διοικητικής οργάνωσης. Η αδράνεια του Κράτους (συχνά σκόπιμη, σπανιότερα από πραγματική αδυναμία) να δημιουργήσει και να αξιοποιήσει την υπάρχουσα υλικοτεχνική υποδομή, έχει ως σοβαρή συνέπεια να μένουν ανενεργοί νόμοι που δεν αφορούν κάποιες δευτερεύουσες λειτουργικές ανάγκες της κοινωνίας, αλλά που φιλοδοξούν να αντιμετωπίσουν κρίσιμα

⁹⁹ Καλτσώνης Δ., (1998), ό.π.π., σ.σ. 95-98.

κοινωνικά ζητήματα, όπως αυτά που σχετίζονται με την εγκληματικότητα και την αντιμετώπισή της.¹⁰⁰

Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας τέτοιας περίπτωσης αποτελεί, όπως είδαμε, η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» αλλά και ο θεσμός των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων (πρβλ. και ά. 18 ν. 2298/1995), οι οποίες είναι γνωστό ότι, πλην μεμονωμένων φωτεινών εξαιρέσεων, εμφανίζουν στη Χώρα μας μια θλιβερή υπολειτουργία.¹⁰¹ Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου που υπάγονται στην εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και έχουν ως κύριο σκοπό να συμβάλλουν ενεργά στην πρόληψη της παραβατικότητας των ανηλίκων προσφέροντας υλική και κοινωνική βοήθεια, όχι μόνο σε ανηλίκους που αντιμετωπίζουν σημαντικές δυσχέρειες κοινωνικής προσαρμογής, αλλά και σε όσους έχουν απολυθεί από το ίδρυμα αγωγής.¹⁰²

Γενικότερα, στον τομέα της πρόληψης οι ελλείψεις είναι πολλές και είναι απαραίτητο να ληφθούν ουσιαστικά και αποτελεσματικά μέτρα. Συνήθως, οι επιμέρους κρατικοί φορείς που εμπλέκονται στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας στηρίζονται σε απαρχαιωμένες δομές με αποτέλεσμα η τυχόν καλή λειτουργία τους να οφείλεται σε εμπνευσμένη ατομική δραστηριότητα και όχι στην εύρυθμη διάρθρωση των υπηρεσιών τους ή της συστηματικής θεσμοθέτησης και προώθησης στη χώρα μας ιδεών και τάσεων δοκιμασμένων ήδη στο εξωτερικό. Χρειάζεται ικανοποιητική κάλυψη κενών σε σχέση με ζητήματα όπως η οργάνωση τμημάτων σεμιναριακού ή συμβουλευτικού χαρακτήρα για την επιμόρφωση γονέων που έχουν παιδιά με προβληματική συμπεριφορά, ανάπτυξη ανάδοχων οικογενειών, εισαγωγή του θεσμού του συμβούλου μαθητών κ.α.¹⁰³

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ.39

¹⁰¹ Κουράκης Ν., (2001), σελ. 9

¹⁰² Πιτσελά Α., (2002), ό.π.π., σελ. 194

¹⁰³ Κουράκης Ν. Ε., (2012), ό.π.π., σ.σ. 658-659

Ένα άλλο παράδειγμα είναι ο θεσμός της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων που συστάθηκε ως κλάδος με το Ν 378/1976. Το έργο της Υπηρεσίας αυτής και η βοήθεια που προσφέρει στους ανήλικους είναι εξαιρετικά σημαντική. Εξαιτίας, όμως, των ελλείψεων που υπάρχουν έγινε μια μετάλλαξη του περιεχομένου της εργασίας των Επιμελητών Ανηλίκων, καθώς από έναν εν δυνάμει εξελισσόμενο αυτοτελή διεπιστημονικό κλάδο, κατέληξε σήμερα σε απλό προθάλαμο του Δικαστηρίου Ανηλίκων και σε «διεκπεραιωτικό» γραφείο εμπειρικά συντασσομένων εκθέσεων κοινωνικών ερευνών ή ατομικών δελτίων. Πρόκειται, πλέον, για μια Υπηρεσία αποτελούμενη από προσωπικό, ως επί το πλείστον, κουρασμένο και απογοητευμένο.¹⁰⁴

Αξιοσημείωτη είναι η υπερβολικά άνιση αναλογία περιπτώσεων προς το δυναμικό, γεγονός που καθιστά επιτακτική και ουσιώδη την ανάγκη πρόσληψης νέων Επιμελητών Ανηλίκων. Χαρακτηριστικά, στην Αθήνα υπηρετούν 17 Επιμελητές Ανηλίκων με προβλεπόμενες οργανικές θέσεις 34. Τα γεωγραφικά όρια ευθύνης τους αρχίζουν από τη Ν. Μάκρη και τελειώνουν στα Μέγαρα. Το μέγεθος των σύγχρονων προβλημάτων των Επιμελητών Ανηλίκων τους οδηγεί σε «ιδιόμορφη» άσκηση του λειτουργήματός τους, γιατί πρώτο μέλημα του Επιμελητή είναι η σύνταξη επιστολών προς τους νεοεισερχόμενους παραβάτες ως εχέγγυο της ενασχόλησης μαζί τους. Η εξέταση κάθε περίπτωσης εξαντλείται στη μία συνάντηση του Επιμελητή με τον ανήλικο εξαιτίας του ασφυκτικά στενού εναπομείναντος χρόνου μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσης.¹⁰⁵

Ανύπαρκτη είναι, επίσης, και η εκπαίδευση των Επιμελητών Ανηλίκων, έστω μερικών εβδομάδων, σε γνωστικά αντικείμενα που άπτονται του λειτουργήματός τους και μάλιστα κατά παράβαση της κειμένης νομοθεσίας (άρθρο 2 ΠΔ 49/1979), δεδομένου ότι αυτή αποτελεί επιτακτική και μία εκ των ουκ άνευ ανάγκη για την ορθή επιτέλεση του έργου τους και

¹⁰⁴ Ευστρατιάδης Σ., (2005), «Η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 7, σελ. 901

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 901

ανταπόκρισή τους στις εκάστοτε κοινωνικές -εγκληματολογικές- αλλαγές. Άλλωστε στην εν λόγω εκπαίδευση στηρίζεται το αίτημα των Επιμελητών Ανηλίκων να αποτελούν αυτόνομο κι εξειδικευμένο κλάδο. Ίσως και η αλλαγή της ονομασίας τους να συνέβαλε προς την ίδια κατεύθυνση, αφού δεν είναι σπάνιες οι περιπτώσεις που «τους μπερδεύουν» με τους δικαστικούς επιμελητές, με συνέπεια πολλοί γονείς να διαμαρτύρονται στους Επιμελητές Ανηλίκων για λάθη στα κλητήρια θεσπίσματα που εκθέτουν το παιδί τους. Ένα όνομα, όπως π.χ. «Σύμβουλοι Ανηλίκων», θα έλυνε ενδεχομένως αρκετές παρερμηνείες.¹⁰⁶

Προβλήματα λόγω έλλειψης σωστής διοικητικής οργάνωσης φαίνεται ότι παρουσιάζει ο Ν 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων ο οποίος προσπαθεί με τις νέες ρυθμίσεις που περιέχει να εναρμονιστεί με τη γενικότερη τάση της ποινικής αντιμετώπισης των ανηλίκων που στοχεύει τόσο στην πρόληψη της νεανικής παραβατικότητας όσο και στην ηπιότερη αντιμετώπισή τους με την εφαρμογή μέτρων εξωιδρυματικής μεταχείρισης και ομαλής επανένταξης τους στο κοινωνικό σύνολο.¹⁰⁷

Αναφερόμενη σε αυτό το νόμο, η Τερζόγλου τονίζει το γεγονός ότι διαφαίνεται μια σοβαρή προσπάθεια αναμόρφωσης και εκσυγχρονισμού των μέτρων και των διαδικασιών που τυγχάνουν εφαρμογής σε περιπτώσεις παραβατικών ανηλίκων, αλλά διαπιστώνεται η έλλειψη πρόβλεψης ενός κεντρικού συνδετικού μηχανισμού, μιας κεντρικής αρχής που να οργανώνει και να επιβλέπει το όλο έργο των επιμέρους υπηρεσιών και προγραμμάτων ενώ, ταυτόχρονα, δεν έχει σημειωθεί κάποια παραχώρηση σημαντικού μέρους του κρατικού προϋπολογισμού για τη δημιουργία προγραμμάτων, πρόσληψη ειδικού επιστημονικού προσωπικού, δημιουργία κατάλληλων καταλυμάτων και υλικοτεχνικής υποδομής που να πλαισιώνουν την

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 903

¹⁰⁷ Τερζόγλου Μ., (2003), «Ο Ν 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 11, σελ. 1180

προσπάθεια αναμόρφωσης και φροντίδας των παραβατικών νέων και των παιδιών σε «ηθικό κίνδυνο». Είναι εμφανές, λοιπόν, πως όλα τα παραπάνω μπορούν να οδηγήσουν αυτή τη νομοθετική καινοτομία στο να μην έχει ουσιαστική σημασία και πρακτική εφαρμογή.¹⁰⁸ Πράγματι, όπως αναφέρθηκε (βλ. σελ. 40), ορισμένα από τα αναμορφωτικά μέτρα που εισήγαγε αυτός ο νόμος δεν εφαρμόζονται στην πράξη λόγω έλλειψης προηγούμενου σχεδιασμού.

Ένα από αυτά τα μέτρα είναι η κοινωφελής εργασία, η οποία αποτελεί ένα μέσο διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης του ανηλίκου. Η εφαρμογή της καθίσταται δύσκολη λόγω έλλειψης οργάνωσης και προετοιμασίας. Είναι ενδεικτικό ότι σε επικοινωνία με δήμους του λεκανοπεδίου που είχε η υπηρεσία των Επιμελητών Ανηλίκων ελάχιστοι από αυτούς ήταν πρόθυμοι ή έτοιμοι να συνεργαστούν. Επιπλέον, τίθενται ερωτήματα όπως ποιος θα παρακολουθεί την εφαρμογή του μέτρου, ποιος θα επιβλέπει τον ανήλικο, ποιος θα τον καθοδηγεί στην εργασία του, πως θα επιλύονται προβλήματα που θα προκύπτουν στην εργασία, όπως αυτά που σχετίζονται με τη ασφάλεια, το ωράριο κτλ., αν θα προτάσσονται άλλες ανάγκες του ανηλίκου, όπως η μόρφωση του ή εύρεση στέγης (ξενώνα) κοντά στην εργασία. Η επιβολή του συγκεκριμένου μέτρου, ανεξάρτητα από την συγκατάθεση των γονέων, θα λειτουργεί ανασταλτικά στην απρόσκοπτη εφαρμογή και αποτελεσματικότητά του. Επίσης, στην εφαρμογή του μέτρου από τον εκάστοτε Δικαστή Ανηλίκων πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ψυχοσύνθεση του παιδιού, αν είναι ικανό να προσφέρει εργασία και τι είδους εργασία θα είναι.¹⁰⁹

Ανάλογα προβλήματα οδηγούν και στην αναποτελεσματικότητα του σωφρονιστικού συστήματος. Μερικά από τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι η έλλειψη χώρων και εγκαταστάσεων όπως, επίσης, και η έλλειψη καλά

¹⁰⁸ Στο ίδιο, σελ.1183

¹⁰⁹ Ευστρατιάδης Σ., (2003), «Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα ανηλίκων-μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα πηγή νέων δυσχερειών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 11, σελ.1178

εξειδικευμένου με μόνιμη θέσης εργασίας, επαρκές και ικανοποιητικά αμειβόμενο προσωπικό για τη μετάδοση επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων στους κρατούμενους. Όλα αυτά σε συνδυασμό με τις συχνές μεταγωγές των κρατουμένων από τη μια φυλακή στην άλλη για λόγους σχετικούς με την ομαλή λειτουργία του καταστήματος λειτουργεί σε βάρος μιας σταθερής σχέσης εκπαίδευσης τους που είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την του κοινωνικού αποκλεισμού τους μετά την απόλυση τους από το κατάστημα κράτησης.¹¹⁰ Παράλληλα, η επίσκεψη μη συγγενών, οι οποίοι όμως ενδέχεται να έχουν μια θετική επίδραση στην ψυχολογία του κρατουμένου, εξαρτάται από διάφορες γραφειοκρατικές παρεμβάσεις που δύσκολα εγγυώνται μια αμερόληπτη κρίση.¹¹¹

Η Πιτσελά αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «Σε καμία ίσως άλλη περιοχή του δικαίου δεν υπάρχει τέτοιο αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ του θεσμικού πλαισίου και της πρακτικής εφαρμογής του, όπως μεταξύ των νομικών κανόνων που ισχύουν για τη μεταχείριση των κρατουμένων και τη λειτουργία των καταστημάτων κράτησης, και της πραγματικής κατάστασης που κυριαρχεί στα σωφρονιστικά καταστήματα. Ευρέως θεωρούνται οι εγκαταστάσεις κράτησης ως «σχολείο» ή ακόμη και ως «πανεπιστήμιο» του εγκλήματος. Μια ανθρωπιστική και δικαιοκρατούμενη κράτηση και μεταχείριση ανηλίκων ισχύει και υλοποιείται στις λιγότερες χώρες της υμφυλίου. Έχει υποστηριχθεί ότι η ευθύνη του κράτους περιορίζεται βασικά στην ασφαλή φύλαξη των κρατουμένων, ενώ επικρατεί πλήρης αδιαφορία για την κοινωνική αρωγή κατά το χρόνο έκτισης της ποινής και για την προετοιμασία τη κοινωνικής τους επανένταξης.»¹¹²

Η ανάγκη να τεθούν σε εφαρμογή οι νόμοι και οι διατάξεις που προβλέπονται για τους ανήλικους σχετικά με το σωφρονισμό τους είναι παραπάνω από επιτακτική προκειμένου οι φυλακές να γίνουν αναμορφωτήρια με την ουσιαστική έννοια του όρου και όχι κολαστήρια.

¹¹⁰ Πιτσελά Α., (2002), ό.π., σελ. 410

¹¹¹ Χάιδου Α., (2013), ό.π., σελ. 119

¹¹² Πιτσελά Α., (2002), ό.π., σ.σ. 432-433

Μόνο έτσι μπορεί να διασφαλισθεί η ομαλή επανένταξη των κρατουμένων στην κοινωνία, καθιστώντας τις φυλακές κέντρα επιμόρφωσης και επαγγελματικής κατάρτισης για όλους – “σχολεία” μιας δεύτερης ευκαιρίας στην ελπίδα και τη ζωή.¹¹³

Β) Επιλεκτικότητα της ποινικής δίωξης

Με τον όρο επιλεκτικότητα προσδιορίζεται το φαινόμενο κατά το οποίο μόνον ένα ποσοστό από το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράχθηκαν ή των δραστών οι οποίοι τα διέπραξαν φθάνει στη δικαιοσύνη. Έχει παρομοιαστεί, συγκεκριμένα, με ένα χωνί μέσα από το οποίο περνά ένα μικρό τμήμα του περιεχομένου που ρίχνεται σε αυτό.¹¹⁴

Η επιλεκτική πρακτική της αστυνομίας, της εισαγγελίας, αλλά και των δικαστών αποτελεί σημαντικό παράγοντα στον τρόπο άσκησης της ποινικής δίωξης και αντιμετώπισης των ανήλικων παραβατών καθώς φαίνεται ότι υπάρχει επιρροή από τα κοινωνικά χαρακτηριστικών των δραστών και θυμάτων, όπως την κοινωνική θέση του υποβάλλοντος τη μήνυση (τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα αντιμετωπίζονται δυσμενέστερα), την εθνικότητα, το φύλο την ηλικία κ.α. Για τους ανήλικους ειδικότερα, ο Wolfgang και οι συνεργάτες του επισημαίνουν ότι εάν υπήρχε κατάλληλη μεταχείριση των παιδιών από τα χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα μετά την πρώτη παράνομη πράξη, τότε θα μειώνονταν δραστικά η παραβατικότητα τους.¹¹⁵

Η μερική εφαρμογή του νόμου σε ορισμένα μόνο πρόσωπα συντελεί στην προνομιακή μεταχείριση εκείνων που δεν συμμορφώνονται στις επιταγές του νόμου και συνεπάγεται καταστρατήγηση του άρθρου 4 του Συντάγματος που

¹¹³ Τσιγκρής Α., Επιτακτική η ανάγκη μεταρρύθμισης του σωφρονιστικού συστήματος, Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=547221>, 2015

¹¹⁴ Λαμπροπούλου Ε., (2012), όπ.π., σελ. 125

¹¹⁵ Στο ίδιο, σ.σ. 146-147, 150, 164

επιτάσσει όχι μόνο την ισότητα του νόμου απέναντι στους πολίτες, αλλά και την ισότητα των πολιτών απέναντι στο νόμο¹¹⁶.

Γ) Ασάφειες στο νόμο

Η ερμηνεία του νόμου αποτελεί απαραίτητη διαδικασία για την εφαρμογή του. Πράγματι, ο νόμος έχει κατά κανόνα αναπόφευκτα γενικό και αφηρημένο χαρακτήρα ενώ οι αντιθέσεις τις οποίες καλείται να επιλύσει παρουσιάζουν, όπως είναι φυσικό, μεγάλη ποικιλία. Επίσης, η ίδια η γλώσσα γενικά αποτελεί γενίκευση και, γι' αυτό, δημιουργούνται αμφισβητήσεις ως προς το νόημα της α ή της β πρότασης. Η ερμηνεία του νόμου αποκωδικοποιεί κατά κάποιο τρόπο τη γλωσσική διατύπωση του και, έτσι, αποτελεί την οδό που οδηγεί στην κοινωνική πράξη. Αυτό, όμως δεν είναι μια εύκολη υπόθεση καθώς πολλές φορές το στάδιο της ερμηνείας αντιπαρατίθεται στον ίδιο το νόμο, γεγονός που μπορεί, μεταξύ άλλων, να συμβαίνει όταν με την εφαρμογή του νόμου υιοθετείται μια διαφορετική θέση από εκείνη που είχε προτείνει ο νομοθέτης αρχικά, αφού η τελευταία λαμβάνει υπόψη τις κοινωνικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά την ψήφιση του νόμου.¹¹⁷

Οι περιπτώσεις ανεφάρμοστων νόμων λόγω ασάφειας που μπορούν να αναφερθούν είναι πολλές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ερμηνεία του πλάσματος δικαίου εις βάρος του ανήλικου σε αντίθεση με την προνομιακή μεταχείριση του στην οποία στόχευε αρχικά ο νομοθέτης (βλ. σελ. 37). Επίσης, ο Ευστρατιάδης αναφέρει ότι στο άρθρο 122 ΠΚ δεν καθορίζεται ο τρόπος εύρεσης της οικογένειας ούτε το ηλικιακό όριο για το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί το μέτρο της ανάθεσης της επιμέλειας σε ανάδοχη οικογένεια καθώς οι έφηβοι γίνονται πιο δύσκολα δεκτοί απ' ό,τι τα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας. Δεν οριοθετούνται οι προϋποθέσεις που θα ισχύουν

¹¹⁶ Μέλισσας Δ., (2008), «Η μη εφαρμογή του νόμου», *τόμος Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος*; Ίδρυμα θεμ. και Δημ. Τσάτσου, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 166.

¹¹⁷ Καλτσώνης Δ., (1998),όπ.π., σ.σ. 65-67

προκειμένου να επιβληθεί το μέτρο και οι κανόνες που θα διέπουν την τριαδική σχέση Επιμελητή Ανηλίκου- ανάδοχης οικογένειας-ανηλίκου.¹¹⁸

Σε ένα άλλο αναμορφωτικό μέτρο προβλέπεται η ανάθεση επιμέλειας σε προστατευτικές εταιρείες (άρθρο 122 ΠΚ) ή σε «προνοιακά ιδρύματα» χωρίς να διευκρινίζεται όμως σε ποια. Εάν ο νομοθέτης εννοεί τις κατά τόπους «παιδουπόλεις» ή «τις στέγες προστασίας ανηλίκων», η οργάνωσή τους είναι υποτυπώδης για ανήλικους που έχουν παρανομήσει. Παράλληλα, η πλειοψηφία αυτών των υφιστάμενων ιδρυμάτων δεν δέχεται ανήλικους παραβάτες εξαιτίας του φόβου ότι θα αποτελέσουν άσχημα παραδείγματα για τους υπόλοιπους οικότροφους. Στο ίδιο άρθρο (παρ. δ), μάλιστα, αναφέρεται ότι η επιμέλεια του ανηλίκου μπορεί να ανατεθεί σε προστατευτικές εταιρίες ή ιδρύματα ή Επιμελητές Ανηλίκων χωρίς να διευκρινίζεται η σημασία του διαζευχτικού «ή», δηλαδή ποιες είναι οι προϋποθέσεις με βάση τις οποίες θα ανατίθεται η επιμέλεια στον ένα ή στον άλλο φορέα.¹¹⁹

Σε άλλη παράγραφο (ή) του ίδιου άρθρου θεσπίζεται η παρακολούθηση κοινωνικό-ψυχολογικών προγραμμάτων υποστήριξης σε ιδιωτικούς φορείς. Τίθεται το ερώτημα ποιος θα εγγυάται την ασφάλεια του ανηλίκου, ποιος θα πληρώνει τα έξοδα, ποιος θα ελέγχει την συνεπή κι επιτυχημένη ολοκλήρωση του προγράμματος. Στην παρ. ιβ' καθιερώνεται η τοποθέτηση του ανηλίκου σε ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής, εκτός από κρατικό, χωρίς όμως να διευκρινίζεται το είδος του ιδρύματος, ποιοι θα το στελεχώνουν, αν πρέπει να εκπληρώνει συγκεκριμένες προϋποθέσεις, να λειτουργεί κατόπιν σχετικής άδειας κ.α. Δεν απορρίπτεται η εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα στην αναμόρφωση των ανηλίκων παραβατών, όμως λειτουργεί με ιδιωτικό-οικονομικά κριτήρια, γι' αυτό πρέπει να υπάρξει μέριμνα ώστε να οργανώνεται εντός αυστηρού νομικού πλαισίου.¹²⁰

¹¹⁸ Ευστρατιάδης Σ., (2003), ό.π.π., σελ. 1178

¹¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 1179

¹²⁰ Στο ίδιο, σελ. 1179

Στο άρθρο 130 παρ. 2 ΠΚ, τέλος, αναφέρεται ότι οι στερητικές της ελευθερίας ποινές δεν συνεπάγονται την στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων του ανηλίκου ή την παραπομπή του σε κατάσταση εργασίας. Τι εννοεί όμως ο νομοθέτης με τον όρο «κατάστημα εργασίας» για έναν ανήλικο; Σε περίπτωση που εννοεί την προσφορά αγροτικής εργασίας δεν θα πρέπει να ανατίθεται κάποιο βαρύ έργο. Επίσης, ποιες είναι οι περιπτώσεις που ενδείκνυται η συγκεκριμένη παραπομπή;¹²¹

Δ) Αποδοχή ξένου δικαίου

Η ανενέργεια του νόμου είναι πιθανό να παρουσιαστεί και στην περίπτωση αποδοχής ξένου δικαίου. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι πρόκειται για ξένο δίκαιο που με κάποιο τρόπο εισέρχεται στο ρυθμιστικό πεδίο μιας άλλης κοινωνίας, με άλλες κοινωνικό-οικονομικές και πολιτικές δομές, με άλλο πολιτιστικό παρελθόν και παρόν, με διαφορετική ιστορία και παραδόσεις, με διαφορετική ηθική, έθιμα και θρησκεία κτλ.. Κατά συνέπεια, η κοινωνία αντιδρά στο ξένο δίκαιο καθιστώντας μέρος του ανενεργό ενώ το κράτος αποδέχεται την κατάσταση αυτή προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του προσαρμόζοντας το στην κοινωνική πραγματικότητα.¹²²

Σύμφωνα με πολλούς συγγραφείς, η έλλειψη υλικοτεχνικής υποδομής και διοικητικής οργάνωσης, όπως επίσης και οι ασάφειες στους νόμους σχετικά με τα μέτρα που εισήγαγε ο Ν 3189/2003 οφείλονται στο γεγονός ότι έγινε προσπάθεια εφαρμογής πρακτικών που είχαν επιτυχία σε άλλες χώρες, χωρίς, όμως, να γίνει προηγουμένως διερεύνηση των προβλημάτων που υπάρχουν στο δικό μας σύστημα. Όπως τονίζει η Χάϊδου, *«Η επιτυχής και αποτελεσματική εφαρμογή αντίστοιχων πρακτικών σε άλλες χώρες δεν αρκεί για την υιοθέτηση τους από την ελληνική νομοθεσία, η οποία θα πρέπει να γίνεται μετά από δοκιμασία στην ελληνική πραγματικότητα (να ελέγχονται δηλαδή τόσο από άποψη υποδομής και*

¹²¹ Στο ίδιο, σελ. 1179

¹²² Καλτσώνης Δ., (1998), όπ.π., σελ. 153

συνθηκών όσο και νοοτροπίας της κοινωνίας) αφού έχει γίνει προηγουμένως η απαραίτητη διερεύνηση των προβλημάτων του δικού μας συστήματος.»¹²³

Ε) Χρονική διάρκεια της δίκης

Η χρονική διάρκεια της δίκης αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα που επηρεάζει την αποτελεσματικότητα του νόμου. Η προοδευτική αύξηση της συγκεκριμένα, έχει ως αποτέλεσμα να μην επιφέρει καμία σοβαρή πρακτική επίδραση στη διαφορά που καλείται να διευθετήσει ακριβώς εξαιτίας της μεγάλης χρονικής απόστασης. Η αποκατάσταση της έννομης τάξης έρχεται τόσο αργά, που ουσιαστικά δεν συμβάλλει στην επίλυση της κοινωνικής διαφοράς. Το κύρος του νόμου καταρρακώνεται καθώς ο χρόνος που μεσολάβησε καθιστά τη διατάραξη πολύ πιο σημαντική σε σημασία από την αποκατάσταση. Ανάλογο πρόβλημα αποτελεί και η βραδύτητα της γραφειοκρατίας στην απονομή της δικαιοσύνης ενώ η πολυπλοκότητα του δικαστικού συστήματος αποθαρρύνει τις ασθενέστερες κοινωνικές τάξεις από τη χρήση των νομικών μέσων που τους παρέχει ο νόμος και καλλιεργεί την εικόνα που απρόσιτου για τη Δικαιοσύνη, επιτείνοντας το φόβο και το δέος των κυριαρχούμενων τάξεων προς την εξουσία.¹²⁴

Αν και θεσπίζεται η αυτοδίκαιη άρση των αναμορφωτικών μέτρων στο 18^ο έτος της ηλικίας συμπληρωμένο, μια απλή ανάγνωση στα στατιστικά στοιχεία του δικαστικού έτους 2001-2002 αποκαλύπτει ότι το 43,44% του συνόλου των ανηλίκων που προσάγονται στο Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών είναι άνω των δεκαοχτώ ετών, οι λεγόμενοι «νεαροί ενήλικες» (άρθρο 133 ΠΚ). Παρά το γεγονός ότι παρανόμησαν αρκετά πριν την ηλικία των δεκαοχτώ και λόγω δυσκινησίας του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης κλήθηκαν σε δίκη μετά την ενηλικίωσή τους. Αυτό το δεδομένο συνάγεται ότι με τη διάταξη αυτοδίκαιης άρσης δεν μπορούν να επιβληθούν αναμορφωτικά μέτρα στους μισούς σχεδόν ανήλικους παραβάτες. Θα χρειαστεί ειδική

¹²³ Χαΐδου Α., (2013), ό.π.π., σελ 82

¹²⁴ Καλτσώνης Δ., (1998), ό.π.π., σ.σ. 62-63

απόφαση του Δικαστηρίου προκειμένου το όποιο μέτρο επιβληθεί να έχει νομική ισχύ μέχρι το 21^ο έτος (άρθρο 125 ΠΚ). Γυρίζουμε, επομένως, σε ότι ίσχυε πριν την θέσπιση της συγκεκριμένης διάταξης. Σημειώνεται ότι τα αριθμητικά στοιχεία μπορεί να προέρχονται μόνο από την Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών αλλά αυτή είναι η πιο επιβαρημένη από οποιαδήποτε αντίστοιχη στην Ελλάδα. Επισημαίνεται ότι αυτή η καθυστέρηση προσαγωγής σε δίκη αντανακλά τον ρυθμό και τρόπο λειτουργίας του ελληνικού Ποινικού Συστήματος τουλάχιστον όσον αφορά τους ανήλικους. Με αυτά τα δεδομένα καθίσταται αναγκαία η κινητοποίηση της Εισαγγελίας Ανηλίκων που είναι αρμόδια για την άσκηση ποινικής δίωξης και η πρόνοια για τη δημιουργία περισσότερων οργανικών θέσεων Επιμελητών Ανηλίκων.¹²⁵

Υπάρχει ομοφωνία ότι στις διαδικασίες κατά ανηλίκων πρέπει να αποφεύγονται οι μη αναγκαίες καθυστερήσεις. Σύμφωνα με το ά. 40 § 2 περ. iii της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού, τα συμβαλλόμενα κράτη επαγρυπνούν ιδιαίτερα ώστε να κρίνεται η υπόθεση του παιδιού «χωρίς καθυστέρηση». Περαιτέρω στη Σύσταση R (87) 20 του Συμβουλίου της Ευρώπης για τις «Κοινωνικές Αντιδράσεις στην Παραβατικότητα των Ανηλίκων» η Επιτροπή Υπουργών προτείνει στα κράτη μέλη να εξασφαλίσουν να δικάζονται οι ανήλικοι ταχέως «με αποφυγή αδικαιολόγητης καθυστέρησης, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματική παιδαγωγική παρέμβαση» (αρ. 4). Σύμφωνα εξ άλλου με τους Στοιχειώδεις Κανόνες για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους ή Κανόνες του Πεκίνου *«κάθε υπόθεση, από την έναρξη της διεξάγεται ταχύτατα, χωρίς οποιαδήποτε μη αναγκαία καθυστέρηση»* (κανόνας 20.1 και ερμηνευτικό σχόλιο). Η ταχεία διεξαγωγή της διαδικασίας για ανήλικους, με την παραχώρηση βέβαια αρκετού χρόνου για την υπεράσπισή τους, είναι αποφασιστικής σημασίας για τη νοητική και ψυχολογική συσχέτιση της διαδικασίας και της απάντησης της έννομης τάξης στην άδικη πράξη τους. Κατάλληλος χρόνος για μια

¹²⁵ Ευστρατιάδης Σ., (2003), σελ.1178

υποσχόμενη επιτυχία στη μεταχείριση είναι εκείνος που βρίσκεται πλησιέστερα στον χρόνο τέλεσης της πράξης. Με αυτή τη ratio θεσπίζεται άλλωστε περιορισμός στην άσκηση των ενδίκων μέσων κατά των καταδικαστικών αποφάσεων των δικαστηρίων ανηλίκων.¹²⁶

¹²⁶ Πιτσελά Α., (2002), ό.π.π., σελ. 248

2.3. Τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου.

Η γενική εικόνα που παρουσιάζει η σωφρονιστική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα δεν διαφέρει σε μεγάλο βαθμό από εκείνη των ενηλίκων. Θα μπορούσαμε να πούμε, μάλιστα, ότι είναι περισσότερο αρνητικά φορτισμένη εάν λάβουμε υπόψη μας ότι οι μηχανισμοί καταστολής παρεμβαίνουν και στους προπαραβατικούς ανήλικους. Ο περιορισμός, όμως, των μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του σωφρονιστικού καταστήματος και η προσπάθεια αναμόρφωσης και εκσυγχρονισμού του με ρυθμίσεις που να εναρμονίζονται με τις διεθνείς πρακτικές και τα κείμενα-οδηγούς για σεβασμό δικαιωμάτων των κρατουμένων και τήρηση των στοιχειωδών κανόνων μεταχείρισης, με σκοπό να επιτευχθεί μια αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας, αποτελεί μια εκ των προτέρων καταδικασμένη ενέργεια για τον ελληνικό χώρο.¹²⁷

Η συνήθης τακτική στην Ελλάδα είναι η εκπόνηση νέων νόμων πριν καν προλάβουν να δοκιμαστούν και να ελεγχθούν οι ισχύοντες. Είναι απαραίτητο, λοιπόν, να ελεγχθεί για ένα ικανό χρονικό διάστημα και να τεκμηριωθεί επιστημονικά η αποτελεσματικότητα όλων των προβλεπόμενων ρυθμίσεων, είτε αφορούν την προδικασία είτε την κύρια διαδικασία και το σωφρονισμό, αναφορικά με τη συμπεριφορά των ανήλικων στο μέλλον αφού αυτές τεθούν ουσιαστικά σε ισχύ.¹²⁸ Ο Κουράκης προτείνει έτσι την ίδρυση μιας Γενικής Γραμματείας που θα ερευνά τα προβλήματα υποδομής στην εφαρμογή των νόμων και θα λαμβάνει μέτρα για την άμεση επίλυση αυτών των προβλημάτων.¹²⁹

Σε περίπτωση που παρατηρηθούν, όπως και στο παρελθόν, αρκετά υψηλά ποσοστά υποτροπής, αυτό θα σημαίνει ότι το ισχύον σύστημα απονομής δικαιοσύνης δεν συμβάλει σε μια θετική εξελικτική πορεία των ανηλίκων και, επομένως, δεν είναι αποτελεσματικό. Θα πρέπει τότε να εξετασθούν

¹²⁷ Χάιδου Α., (2013), ό.π.π., σ.σ. 128-129

¹²⁸ Στο ίδιο, σελ. 129

¹²⁹ Κουράκης Ν., (2001), σελ. 2179

εναλλακτικές, περισσότερο, ίσως ριζοσπαστικές, στρατηγικές και πρακτικές, ενδεχομένως έξω από το στενό ποινικό σύστημα. Ιδιαίτερα στον τομέα της μεταχείρισης, θα πρέπει οπωσδήποτε να τεθούν προς μελέτη και συζήτηση νέες μορφές αντιμετώπισης, καταλληλότερες για τον ψυχισμό και τις ιδιαιτερότητες της νεαρής ηλικίας. Με αυτό τον τρόπο θα δοθεί στους νέους η ευκαιρία να αποφύγουν τον κίνδυνο εμπλοκής τους στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης και, κατά συνέπεια, μιας (σχεδόν) αναπόφευκτης εγκληματικής σταδιοδρομίας.¹³⁰

Μερικοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η απεγκληματοποίηση (η διαγραφή από τον ποινικό κώδικα τόσο της ποινής όσο και του αδικήματος) και η αποποινικοποίηση (όταν η κύρωση εξαλείφεται από το ποινικό δίκαιο και η αντίδραση μεταφέρεται σε άλλο τμήμα του δικαίου, κυρίως στο αστικό ή στο διοικητικό) αποτελούν καλές λύσεις που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στον ελληνικό χώρο για ορισμένα εγκλήματα.¹³¹

Στον αντίλογο αυτής της άποψης υποστηρίζεται ότι τα γεγονότα τα οποία δημιούργησαν το έγκλημα και την ποινή δεν θα εξαφανισθούν με την πρακτική της απεγκληματοποίησης αλλά θα μετονομαστούν σε συγκρούσεις μεταξύ ίσων σε ισχύ ατόμων και η αντίδραση στη σύγκρουση σε επίλυση της διαφορά, χωρίς να υπάρχει ευνοϊκότερη μεταχείριση υπέρ κάποιου από τα εμπλεκόμενα μέρη. Με αυτό τον τρόπο η απεγκληματοποίηση είναι ιδιωτικοποίηση της δικαιοσύνης, με την ελπίδα ότι η επίλυση της σύγκρουσης θα προστατευθεί και θα διευρύνει την ατομική ελευθερία περισσότερο απ' ό,τι η ποινή του κλασικού ποινικού δικαίου. Η αποποινικοποίηση από την άλλη πλευρά, δεν θεωρείται ότι αποτελεί εναλλακτική μορφή αντιμετώπισης της σύγκρουσης και περιορισμός της δικαιοσύνης παρέμβασης επειδή το μέσο δίωξης δεν αλλάζει ουσιαστικά ούτε χαρακτήρα ούτε ένταση αλλά μόνο «ετικέτα»¹³²

¹³⁰ Χάιδου Α., (2013), όπ.π., σελ. 129-130

¹³¹ Λαμπροπούλου Ε., (2012), όπ.π., σελ. 278

¹³² Στο ίδιο, σελ. 279

Τις τελευταίες δεκαετίες προτείνονται ολοένα και περισσότεροι νέοι τρόποι απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Ένας από αυτούς είναι η συμμετοχική δικαιοσύνη η οποία στοχεύει στη συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων εμπλεκομένων στη ρύθμιση της προβληματικής κατάστασης (εγκλήματος). Δεν είναι, πλέον, νοητή η μη συμμετοχή του δράστη σε αυτή τη διαδικασία. Επίσης, η επανορθωτική δικαιοσύνη θα επιδιώκει την αποκατάσταση της κοινωνικής ειρήνης μέσω της αποκατάστασης των βλαβών που υπέστη το θύμα. Τέλος, η μεταρρυθμιστική δικαιοσύνη θα επιδρά ευθέως στις σχέσεις των ατόμων με βάση ότι τα αντιμαχόμενα μέρη δεν πρέπει να εξακολουθούν να βρίσκονται σε πόλεμο, αλλά ότι στο μέλλον θα εξακολουθήσουν να συνυπάρχουν και, επομένως, οι σχέσεις τους πρέπει να ρυθμιστούν με τρόπο ικανοποιητικό και αποδεκτό από όλα τα μέρη.¹³³

Αν και οι αλλαγές αυτές φαντάζουν πολύ μακρινές και πολύ δύσκολες, στην ουσία ξεκινούν από την ανάγκη διαλόγου και επικοινωνίας που δίδαξε ο Σωκράτης πριν 2.500 χρόνια. Αυτή, λοιπόν, η ανάγκη διαλόγου θα οδηγήσει τους ανθρώπους να υιοθετούν όλο και περισσότερο τις λύσεις που προτείνουν οι εναλλακτικές αυτοί μέθοδοι αντιμετώπισης των ποινικών αδικημάτων.¹³⁴

¹³³ Περισσότερα για τις εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης βλ. Μαγγανάς Α., (2006), «Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 3, σ.σ. 298-304

¹³⁴ Στο ίδιο, σελ. 304

4. Νομολογία

4.1. Νομολογία σχετική με την παραβατικότητα ανηλίκων

ΑΠ 1786/93

Ο Τ.Δ. καταδικάστηκε από το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών σε φυλάκιση δέκα ημερών για το ότι στις 10 Αυγούστου 1991 είχε καταληφθεί στη Σάμο να οδηγεί μοτοποδήλατο χωρίς να έχει την απαιτούμενη από το νόμο άδεια οδηγήσεως. Εφόσον γεννήθηκε στις 25 Νοεμβρίου 1975, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης το Τ.Δ. δεν είχε συμπληρώσει το 17^ο έτος και, επομένως, ήταν ανήλικος.

Σύμφωνα με το άρθρο 113 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας που προβλέπει ότι ανήλικοι που τέλεσαν πράξεις οι οποίες (σύμφωνα με το άρθρο 127 του Ποινικού Κώδικα) τιμωρούνται με κάθειρξη κάτω των 10 ετών, με φυλάκιση ή με χρηματική ποινή, ο Τ.Δ. έπρεπε να δικαστεί από το Μονομελές Δικαστήριο ανηλίκων Αθηνών και όχι από το Μονομελές Πλημμελειοδικείο.¹³⁵

ΑΠ 9/1961

Ο έφηβος Ζ.Ρ., 16 ½ ετών, παραπέμφθηκε στο Μονομελές Δικαστήριο Ανηλίκων για να απαντήσει σε κατηγορίες αποπλάνησης προσώπου νεώτερου των 16 ετών. Για την πράξη αυτή προβλέπεται περιορισμός εντός σωφρονιστικού καταστήματος. Αν όμως ο ανήλικος εισαχθεί σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του 17^{ου} έτους (σύμφωνα με τις διατάξεις για το όριο ηλικίας που ίσχυαν εκείνη την εποχή), το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει μειωμένη ποινή αντί του περιορισμού σε σωφρονιστικό κατάστημα.¹³⁶

¹³⁵ Μαγγανάς Α.Δ.-Λάζος Γ. (1998), *Ο Ποινικός Κώδικας για τον Πολίτη, Μια επιλογή παραδειγμάτων*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ.151

¹³⁶ Στο ίδιο, σελ. 153,

ΑΠ 1448/1986

Το Τριμελές Εφετείο Δωδεκανήσου απέρριψε αίτηση του Β. Τ., κρατούμενου στο αγροτικό σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων Κασσαβετίας, για συγχώνευση των ακόλουθων ποινών που του επιβλήθηκαν:1) με την υπ' αριθμόν 27/7/2/86 απόφαση του Επταμελούς Εφετείου Πειραιώς ποινή φυλάκισης 2,5 ετών για πράξη κλοπής κατ' εξακολούθηση την οποία διέπραξε στις 21 Φεβρουαρίου 1984 ενώ βρίσκονταν στην μετεφηβική ηλικία, και 2) με την υπ' αριθμόν 90/8/4/86 απόφαση του Τριμελούς Εφετείου Δωδεκανήσου, ποινή περιορισμού εντός σωφρονιστικού καταστήματος με ελάχιστο όριο οκτώ (8) μηνών και μέγιστο δώδεκα (12) μηνών, για την πράξη της κλοπής και κατ' εξακολούθηση την οποία ως ανήλικος διέπραξε στις 27 και 28 Αυγούστου 1983.

Το αιτιολογικό της παραπάνω απόφασης είναι ότι δεν επιτρέπεται η κατά νόμο συγχώνευση ποινής φυλάκισης και περιορισμού εντός σωφρονιστικού καταστήματος, γιατί είναι μεταξύ τους διαφορετικά είδη ποινής. Ο Άρειος Πάγος όμως ανέτρεψε την απόφαση του Εφετείου στηριζόμενος στο άρθρο 132 του ΠΚ.¹³⁷

ΑΠ 1242/93

Στις 24 Οκτωβρίου 1991, ο Γ.Ρ., 18 ετών, συμμετείχε σε συνάθροιση 25 ατόμων, τα οποία στην οδό Πατησίων πετούσαν πέτρες και ξύλα στους αστυνομικούς, έχοντας καταλήξει εκεί από την οδό Μητροπόλεως. Μετά από καταδίωξη, συνελήφθη στην οδό Μυθήμνης, κοντά στην πλατεία Αμερικής.

Μετά τη δίκη του για συμμετοχή σε στάση και για εξύβριση, το δικαστήριο τον καταδίκασε σε συνολική ποινή φυλάκισης 12 μηνών και 15 ημερών, την οποία και ανέστειλε επί πενταετία λόγω της ηλικίας του Γ.Ρ.¹³⁸

¹³⁷ Στο ίδιο, σελ. 154

¹³⁸ Στο ίδιο, σ.σ. 155-156

Υπόθεση F.N.v.R., No 26805, απόφαση της 20 Ιουλίου 2000

(Καναδάς) Εις βάρος του κατηγορουμένου, ενός ανήλικου σύμφωνα με τη νομοθεσία για τους ανήλικους, εκκρεμούν δύο κατηγορίες για σωματικές βλάβες, σύμφωνα με το άρθρο 266 (β)ΚΠΔ. Αφέθηκε ελεύθερος στις 16 Οκτωβρίου 1995 με την υποχρέωση να μη διαταράσσει τη δημόσια τάξη και να κρατήσει καλή διαγωγή για 12 μήνες καθώς και να μην έλθει σε επαφή ή επικοινωνία με τα θύματα των σωματικών βλαβών. Τελικά, ετέθη υπό κράτηση στις 22 Νοεμβρίου 1995, εμφανίσθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου στις 23 του ίδιου μήνα οπότε η εκδίκαση της υπόθεσης μετετέθη για τις 4 Ιανουαρίου 1996. Μετά από αλληπάλληλες αναβολές, η εισαγγελία δεν παρουσίασε στοιχεία και οι κατηγορίες απορρίφθηκαν,

Ο κατηγορούμενος, στη συνέχεια, υπέβαλλε ένσταση ενάντια στην ανακοίνωση του καταλόγου των δικών της 4^{ης} Ιανουαρίου του Δικαστηρίου Ανηλίκων σε δύο σχολικές επιθεωρήσεις της πόλης St. John της καναδικής επαρχίας Νέας Γης. Ο κατάλογος στάλθηκε στους ψυχολόγους του σχολείου οι οποίοι χειρίστηκαν τις πληροφορίες σύμφωνα με αυτά που προβλέπει η νομοθεσία. Τα στοιχεία αυτά δεν δίνονται σε άλλα άτομα στο σχολείο παρά μόνον αν υπάρχει ανάγκη.

Στις 31 Ιανουαρίου 1996, ο κατηγορούμενος ζήτησε από το Ανώτατο Δικαστήριο της Νέας Γης την απαγόρευση της διαδικασίας για το λόγο ότι το Δικαστήριο Ανηλίκων υπερέβη την αρμοδιότητά του κοινοποιώντας, αυτόματα, στις σχολικές επιθεωρήσεις φωτοτυπία του καταλόγου των υποθέσεων όπου αναφέρονταν το όνομα του ανήλικου, η κατηγορία εναντίον του και η ημερομηνία της δίκης. Ο πρωτοβάθμιος δικαστής απέρριψε την ένσταση και αποφάνθηκε ότι ακόμη και αν ο κατάλογος των υποθέσεων αποτελούσε μέρος του φακέλου που αφορούσε το νεαρό, τα σχολεία είχαν το δικαίωμα να το γνωρίζουν βάσει του άρθρου 38 (1.13) του Νόμου για τους νέους παραβατικούς το οποίο επιτρέπει την ανακοίνωση των πληροφοριών

σε έναν ειδικό ή άλλο πρόσωπο να υπακούσει και να εκτελέσει μια δικαστική εντολή ή για να διαφυλαχθεί η ασφάλεια των μαθητών και του προσωπικού.

Στη συνέχεια το Εφετείο της Νέας Γης απέρριψε την έφεση του νεαρού και η υπόθεση έφθασε στο Ανώτατο Δικαστήριο του Καναδά.¹³⁹

¹³⁹ Μαγγανάς Α.Δ.,(2004), Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη, Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη, σ.σ. 726-727

Συμπεράσματα

Όπως είδαμε στο πλαίσιο της εργασίας αυτής, η νεανική παραβατικότητα αποτελεί ένα σοβαρό κοινωνικό ζήτημα για την αντιμετώπιση του οποίου χρειάζονται συντονισμένες προσπάθειες και δράσεις σε όλα τα επίπεδα. Ωστόσο, αν και τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει κάποια αξιόλογα βήματα για τη βελτίωση της αντεγκληματικής πολιτικής για τους ανήλικους δράστες, τα προβλήματα που υπάρχουν είναι ακόμα πολλά με τη θεσμική δυσλειτουργία και την ανενέργεια των νόμων να αποτελούν συχνά φαινόμενα.

Μέσα από την παρουσίαση των πιο σημαντικών κοινωνικών παραγόντων που επιδρούν στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανήλικους διαπιστώθηκε ότι η οικογένεια πρωτίστως και μετά το σχολείο παίζουν τον πιο καθοριστικό ρόλο. Όταν το οικογενειακό περιβάλλον είναι ισορροπημένο και οι σχέσεις με τους γονείς κατάλληλες, αλλά και όταν υπάρχει στήριξη και βοήθεια από το σχολείο το παιδί αποκτά μια θετική στάση απέναντι στην κοινωνία, εσωτερικεύει τους κανόνες της και έτσι αποφεύγει συμπεριφορές που εναντιώνονται σε αυτούς ακόμα και αν επιδρούν άλλοι εγκληματογόνοι παράγοντες.

Προκειμένου να ενδυναμωθεί ο τομέας της πρόληψης, η οποία αν και δαπανηρή αποτελεί το σημαντικότερο βήμα για την καταπολέμηση της νεανικής παραβατικότητας, θα πρέπει, λοιπόν, το ενδιαφέρον να στραφεί κυρίως προς την ενίσχυση του θεσμού της οικογένειας και του σχολείου. Ασφαλώς, για να επιτευχθεί αυτή η ενίσχυση είναι αναγκαία η συμβολή του Κράτους. Η παροχή οικογενειακών επιδομάτων, η στήριξη των εργαζόμενων μητέρων με τη χορήγηση, για παράδειγμα, αδειών, η ύπαρξη κοινωνικών λειτουργών και σεμιναριακών προγραμμάτων που θα συμβουλεύουν τους γονείς παιδιών με προβληματική συμπεριφορά, η μέριμνα για τη βελτίωση του σχολικού συστήματος με την εισαγωγή ψυχολόγων για την πιο ομαλή διεύθυνση των όποιων προβλημάτων, τη βελτίωση των υποδομών του και τον αναπροσανατολισμό των σχολικών μαθημάτων ώστε να καταπολεμηθεί η

βαθμοθηρία και η στείρα αποστήθιση, με αποτέλεσμα να μετατραπεί το σχολείο σε κέντρο παροχής παιδείας και εκπαίδευσης και όχι απλά ένα μέσο εισαγωγής στα εκπαιδευτικά ιδρύματα αποτελούν ενέργειες που είναι απαραίτητο να γίνουν.

Εξίσου σημαντική θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι και η παροχή βοήθειας στους άνεργους νέους, το ποσοστό των οποίων είναι εξαιρετικά μεγάλο στις μέρες μας. Αυτή η βοήθεια μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας καθώς και με την εκπαίδευσή των νέων σε καινούργια επαγγέλματα. Παράλληλα, η επέκταση της ασφαλιστικής κάλυψης θα συμβάλει στη μείωση των οικονομικών δυσχερειών με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι ανήλικοι και οι οικογένειές τους.

Όσον αφορά το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης, νόμοι που εισάγουν καινοτόμες διατάξεις και θα μπορούσαν να συμβάλουν σε μια ουσιαστική αλλαγή της υπάρχουσας κατάστασης, παρουσιάζουν πολλά και σοβαρά προβλήματα με αποτέλεσμα να μένουν ανενεργοί. Ο κυριότερος από τους παράγοντες που δημιουργούν την ανενέργεια των νόμων για τους ανήλικους στην Ελλάδα, φαίνεται να είναι η υιοθέτηση ξένου δικαίου σε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του συστήματος δικαιοσύνης. Η υιοθέτηση αυτή γίνεται, όμως, όπως αναφέρθηκε, χωρίς πρώτα να ελέγχεται η δυνατότητα εφαρμογής του στην ελληνική κοινωνία με αποτέλεσμα να υπάρχουν προβλήματα έλλειψης υλικοτεχνικής υποδομής και ασάφειας των νόμων ώστε, ακόμα και όταν εφαρμόζεται, δεν επιφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Για την επίλυση αυτής της κατάστασης θα ήταν ενδεχομένως χρήσιμο να εφαρμοστεί η πρόταση πολλών συγγραφέων σχετικά με τον έλεγχο της εφαρμογής και της αποτελεσματικότητας των ισχυόντων νόμων με σκοπό να διαπιστωθούν οι όποιες δυσλειτουργίες και να διορθωθούν αλλά και ο έλεγχος όλων των παραμέτρων πριν τεθούν σε ισχύ οι νέοι. Επίσης, θα ήταν σκόπιμο να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι εναλλακτικές μορφές δικαιοσύνης

που φαίνεται να επιλύουν το ζήτημα με λιγότερο οδυνηρές συνέπειες για τους ανήλικους.

Τέλος, αναγκαία είναι η μέριμνα για τη βελτίωση των συνθηκών που επικρατούν μέσα στα καταστήματα κράτησης αλλά και για τη μετασφρονιστική αγωγή. Όπως αναφέρθηκε, κατά το χρόνο έκτισης της ποινής δεν υπάρχει καμία προετοιμασία για την κοινωνική επανένταξη των ανηλίκων ενώ αντίθετα οι συνθήκες είναι πολύ άσχημες και καταστρατηγούνται βασικά δικαιώματα των ανηλίκων. Γίνεται, έτσι, εύκολα αντιληπτό ότι η επιβίωση του κρατούμενου μετά την αποφυλάκισή του είναι εξαιρετικά δύσκολη αν μάλιστα λάβουμε υπόψη μας τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που υπάρχουν εναντίον των αποφυλακισμένων από την κοινωνία. Δυστυχώς, στη χώρα μας η μεταϊδρυματική αγωγή είναι σχεδόν ανύπαρκτη και, συνεπώς, δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών που έχουν οι νέοι μετά την εξαγωγή τους από τη φυλακή. Οργανισμοί όπως η «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» χρειάζονται ενίσχυση ώστε να επιτελούν πιο αποτελεσματικά το έργο τους.

Αδιαμφισβήτητα, οι συνέπειες που επιφέρει το φαινόμενο της εγκληματικότητας σε μια κοινωνία είναι πάντα εξαιρετικά σοβαρές. Η σοβαρότητά τους αυξάνεται όταν πρόκειται για ανήλικους οι οποίοι αποτελούν άλλωστε το μέλλον της. Κατά συνέπεια, οι λύσεις που θα αναζητηθούν πρέπει να είναι άμεσες και δραστικές. Σίγουρα, αν και το κράτος είναι αυτό που έχει το μεγαλύτερο μερίδιο ευθύνης για την καταπολέμηση των δυσλειτουργιών που υπάρχουν σχετικά με τους κοινωνικούς θεσμούς και το δικαιοσύνη, η επιτυχία αυτού του εγχειρήματος είναι και υπόθεση όλων μας και χρειάζονται συντονισμένες προσπάθειες ώστε οι επόμενες γενιές να έχουν την ποιότητα ζωής που τους αξίζει.

Παράρτημα

Ποινικός Κώδικας Ειδικές διατάξεις για ανήλικους

Άρθρο 121.

Ορισμοί.

1. Στο κεφάλαιο αυτό με τον όρο ανήλικοι νοούνται αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, έχουν ηλικία μεταξύ του όγδοου και του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας τους συμπληρωμένων.
2. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σωφρονισμό σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 2 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 122.

Αναμορφωτικά μέτρα.

1. Αναμορφωτικά μέτρα είναι: **α)** η επίπληξη του ανηλίκου, **β)** η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του, **γ)** η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια, **δ)** η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων, **ε)** η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης, **στ)** αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο, **ζ)** η παροχή κοινωφελούς εργασίας και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης, **ι)** η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής, **ια)** η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και

επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων και **ιβ)** η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

2. Σε κάθε περίπτωση ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορεί να επιβληθούν επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγησή του. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθούν δύο ή περισσότερα από τα μέτρα που προβλέπονται στις περ. α' έως και ια' της προηγούμενης παραγράφου.
3. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται η μέγιστη διάρκεια του αναμορφωτικού μέτρου.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 3 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 123.

Θεραπευτικά μέτρα.

1. Αν η κατάσταση του ανηλίκου απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδίως αν πάσχει από ψυχική ασθένεια ή τελεί σε νοσηρή διατάραξη των πνευματικών του λειτουργιών ή από οργανική νόσο η κατάσταση που του δημιουργεί σοβαρή σωματική δυσλειτουργία ή του έχει γίνει έξη η χρήση οиноπνευματωδών ποτών ή ναρκωτικών ουσιών και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις ή εμφανίζει ανώμαλη καθυστέρηση στην πνευματική και ηθική του ανάπτυξη, το δικαστήριο διατάσσει: **α)** την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επιτρόπους του ή στην ανάδοχη οικογένεια, **β)** την ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων, **γ)** την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και **δ)** την παραπομπή του ανηλίκου σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθούν τα μέτρα που προβλέπονται στις περ. α' ή β' σε συνδυασμό με το μέτρο που προβλέπεται στην περ. γ'.

2. Τα θεραπευτικά μέτρα διατάσσονται ύστερα από προηγούμενη διάγνωση και γνωμοδότηση από ειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών, οι οποίοι κατά περίπτωση υπάγονται σε Μονάδα του Υπουργείου Δικαιοσύνης ή σε ιατρικά κέντρα υγείας ή κρατικά νοσηλευτικά ιδρύματα.
3. Αν ο ανήλικος είναι χρήστης ναρκωτικών και αν η χρήση του έχει γίνει έξη και δεν μπορεί να την αποβάλει με τις δικές του δυνάμεις, το δικαστήριο πριν επιβάλει θεραπευτικά μέτρα που προβλέπονται στην παρ. 1 του παρόντος άρθρου διατάσσει ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη και εργαστηριακή εξέταση σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 2 του Ν 1729/1989.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 4 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 124.

Μεταβολή ή άρση μέτρων.

1. Το δικαστήριο που δίκασε μπορεί οποτεδήποτε να αντικαταστήσει τα αναμορφωτικά μέτρα που επέβαλε με άλλα, αν το κρίνει αναγκαίο. Αν τα μέτρα εκπλήρωσαν το σκοπό τους, τα αίρει.
2. Το ίδιο μπορεί να πράξει και για τα θεραπευτικά μέτρα, ύστερα από γνωμοδότηση σύμφωνα με το άρθρο 123 παρ. 2.
3. Το δικαστήριο αντικαθιστά τα αναμορφωτικά μέτρα με θεραπευτικά, ύστερα από γνωμοδότηση, σύμφωνα με το άρθρο 123 παρ. 2.
4. Η συνδρομή των προϋποθέσεων αντικατάστασης ή άρσης των αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων ελέγχεται από το δικαστήριο το αργότερο μετά την πάροδο ενός έτους από την επιβολής τους.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 5 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 125.

Διάρκεια μέτρων.

1. Τα αναμορφωτικά μέτρα που επέβαλε το δικαστήριο παύουν αυτοδικαίως, όταν ο ανήλικος συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας. Το δικαστήριο μπορεί, με ειδικά αιτιολογημένη απόφασή του, να παρατείνει τα μέτρα, το πολύ μέχρι τη συμπλήρωση του εικοστού πρώτου έτους της ηλικίας του ανηλίκου.
2. Τα θεραπευτικά μέτρα επιτρέπεται να παραταθούν και μετά το δέκατο όγδοο έτος, ύστερα από γνωμοδότηση, σύμφωνα με το άρθρο 123 παρ. 2, το πολύ μέχρι τη συμπλήρωση του εικοστού πρώτου έτους της ηλικίας του ανηλίκου.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 6 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 126.

Ανήλικοι ποινικώς υπεύθυνοι.

1. Η αξιόποινη πράξη που τελέστηκε από ανήλικο οκτώ έως δεκατριών ετών δεν καταλογίζεται σε αυτόν.
2. Σε ανήλικο που τέλεσε αξιόποινη πράξη χωρίς να έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα. [Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν 3860/2010]
3. Σε ανήλικο που τέλεσε αξιόποινη πράξη και έχει συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας του επιβάλλονται αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα, εκτός αν κρίνεται αναγκαίο να επιβληθεί ποινικός σωφρονισμός κατά το επόμενο άρθρο. [Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν 3860/2010]

Άρθρο 127.

Ανήλικοι ποινικώς υπεύθυνοι.

1. Περιορισμός σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων επιβάλλεται μόνο σε ανήλικους που έχουν συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο έτος της ηλικίας, εφόσον η πράξη τους, αν την τελούσε ενήλικος, θα ήταν κακούργημα και εμπεριέχει στοιχεία βίας, στρέφεται κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας ή τελείται κατ' επάγγελμα ή κατ' εξακολούθηση. Η απόφαση πρέπει να περιέχει ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία από την οποία να προκύπτει γιατί τα αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα δεν κρίνονται στη συγκεκριμένη περίπτωση επαρκή, λαμβανομένων κατά περίπτωση υπόψη των ιδιαίτερων συνθηκών τέλεσης της πράξης και της προσωπικότητας του ανηλίκου. [Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 2 παρ. 2 του Ν 3860/2010]
2. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται επακριβώς ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα αυτό σύμφωνα με το άρθρο 54.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 8 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 128.

Πταίσματα ανηλίκων.

Αν η πράξη που τέλεσε ο ανήλικος συνιστά πταίσμα, εφαρμόζονται μόνο τα αναμορφωτικά μέτρα υπό στοιχεία α', β' και ι' ης παρ. 1 του άρθρου 122.

[Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 9 του Ν 3189/2003]

Άρθρο 129.

Απόλυση υπό όρο.

1. Με τη λήξη του ημίσεος της ποινής του περιορισμού σε ειδικό κατάσταση κράτησης νέων, η οποία έχει επιβληθεί, το δικαστήριο απολύει τον

ανήλικο, κατά τα οριζόμενα παρακάτω. Στην απόφαση για την απόλυση υπό όρο ορίζεται ο χρόνος της δοκιμασίας, που δεν μπορεί να υπερβαίνει το υπόλοιπο της ποινής.

2. Η απόλυση υπό όρο χορηγείται οπωσδήποτε, εκτός αν κριθεί με ειδική αιτιολογία ότι η διαγωγή του ανηλίκου κατά την έκτιση της ποινής καθιστά απολύτως αναγκαία τη συνέχιση της κράτησής του, για να αποτραπεί η τέλεση από αυτόν νέων αξιόποινων πράξεων. Για τη χορήγηση της υπό όρο απόλυσης η διεύθυνση του καταστήματος στο οποίο κρατείται ο ανήλικος υποβάλλει αίτηση μαζί με έκθεση της κοινωνικής υπηρεσίας του καταστήματος μόλις συμπληρωθεί η έκτιση του ημίσεος της επιβληθείσας ποινής. Ο ανήλικος κλητεύεται υποχρεωτικά δέκα τουλάχιστον ημέρες πριν από τη συνεδρίαση του δικαστηρίου, κατά την οποία μπορεί να παρευρεθεί αυτοπροσώπως ή να εκπροσωπηθεί από συνήγορο που διορίζει με απλό έγγραφο θεωρημένο, ως προς το γνήσιο της υπογραφής, από τον διευθυντή του καταστήματος κράτησης, δικηγόρο ή τις αρμόδιες αρχές. [Όπως το εδ. γ' προστέθηκε με το άρθρο 3 παρ. 1 του Ν 3860/2010.]
3. Η απόλυση υπό όρο μπορεί να χορηγηθεί και πριν από την έκτιση του ημίσεος της ποινής που έχει επιβληθεί, μόνο για σπουδαίους λόγους και εφόσον έχει εκτιθεί πραγματικά το ένα τρίτο αυτής.
4. Για τη χορήγηση της υπό όρο απόλυσης, ως ποινή που εκτίθηκε θεωρείται και αυτή που υπολογίστηκε ευεργετικά σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις. Η απόλυση υπό όρο δεν μπορεί να χορηγηθεί, αν ο ανήλικος δεν έχει παραμείνει σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων για χρονικό διάστημα ίσο με το ένα τρίτο της ποινής που έχει επιβληθεί.
5. Στον απολυόμενο μπορεί να επιβληθούν κατά τη διάρκεια του χρόνου δοκιμασίας του υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του και ιδίως τον τόπο διαμονής, τη διαπαιδαγώγηση ή την παρακολούθηση εγκεκριμένου από το νόμο θεραπευτικού προγράμματος ψυχικής απεξάρτησης από ναρκωτικές ή άλλες οιοπονευματώδεις ουσίες. Στον αλλοδαπό απολυόμενο μπορεί να διαταχθεί και η απέλασή του στη χώρα

από την οποία προέρχεται, εκτός αν η οικογένειά του διαμένει νομίμως στην Ελλάδα ή η απέλασή του είναι ανέφικτη. Αν ο απολυόμενος παραβιάσει τους όρους εφαρμόζεται αναλογικώς το άρθρο 107.

6. Αν ο απολυόμενος κατά το χρόνο δοκιμασίας του καταδικασθεί για κακούργημα ή πλημμέλημα από δόλο, η απόλυση αίρεται και εφαρμόζεται το άρθρο 132.
7. Αν μετά την απόλυση παρέλθει ο χρόνος δοκιμασίας τον οποίο όρισε η απόφαση χωρίς να γίνει ανάκληση, η ποινή θεωρείται ότι εκτίθηκε.
8. Αρμόδιο για την απόλυση του ανήλικου και την ανάκληση της υπό όρο απόλυσης είναι το Τριμελές Δικαστήριο Ανηλίκων στο Πλημμελειοδικείο του τόπου όπου εκτίεται ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων.
9. Αν ανήλικος κατά τη διάρκεια του περιορισμού του σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων για έγκλημα του άρθρου 5 του Ν 1729/1987, όπως ισχύει, ή για έγκλημα που φέρεται ότι τελέστηκε για να διευκολυνθεί η χρήση ναρκωτικών ουσιών, παρακολούθησε επιτυχώς εγκεκριμένο συμβουλευτικό πρόγραμμα και υπάρχει δήλωση από τον υπεύθυνο αναγνωρισμένου προγράμματος ψυχικής απεξάρτησης ότι γίνεται δεκτός σε αυτό, η παρακολούθηση αυτή συνιστά σπουδαίο λόγο για πρόωρη απόλυση υπό όρο με την έννοια της παρ. 3. Οι υπεύθυνοι του εκτός καταστήματος προγράμματος ψυχικής απεξάρτησης έχουν την υποχρέωση να ενημερώσουν ανά δίμηνο τη δικαστική αρχή για τη συνεπή παρακολούθηση του προγράμματος από τον εν λόγω ανήλικο ή για την επιτυχή ολοκλήρωση του προγράμματος και χωρίς καθυστέρηση για την αδικαιολόγητη διακοπή της παρακολούθησής του. Στην περίπτωσης διακοπής ανακαλείται η υπό όρο απόλυση.
10. Αν η αίτηση για απόλυση υπό όρο δεν γίνει δεκτή, νέα αίτηση μπορεί να υποβληθεί μετά δύο μήνες από την απόρριψη, εκτός αν υπάρξουν νέα στοιχεία.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 10 Ν 3189/2003.]

Άρθρο 129 Α.

Απόλυση ανηλίκων υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση.

1. Ανηλικοί οι οποίοι καταδικάσθηκαν σε ποινή περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, μπορούν, κατόπιν αιτήσεως τους, να απολυθούν υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση, όπως αυτός ορίζεται στο άρθρο 283 Α ΚΠΔ, εφόσον έχουν εκτίσει το 1/3 της ποινής τους. Η αίτηση πρέπει να συνοδεύεται με έκθεση της Κοινωνικής Υπηρεσίας του καταστήματος κράτησης και έκθεση της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων. Στις εκθέσεις αυτές γίνεται ειδική μνεία στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον του καταδίκου, με ιδιαίτερη αναφορά στις σχέσεις του με τα πρόσωπα με τα οποία ενδέχεται να συνυπάρχει εάν του χορηγηθεί η απόλυση αυτή. Ως ποινή που εκτίθηκε θεωρείται αυτή που υπολογίστηκε ευεργετικά κατά τις ισχύουσες διατάξεις.
2. Η απόλυση υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση δεν μπορεί να χορηγηθεί, αν ο ανήλικος δεν έχει παραμείνει σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων για χρονικό διάστημα ίσο με το ένα πέμπτο (1/5) της ποινής του.
3. Η απόλυση υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση μπορεί να ανακληθεί, όταν ο ανήλικος δεν συμμορφώνεται με τις υποχρεώσεις που του επιβλήθηκαν και πιθανολογείται ότι ενόψει της βαρύτητας της παράβασης των υποχρεώσεών του, του τρόπου και των εν γένει συνθηκών που αυτή συντελέστηκε, δεν παρέχει την προσδοκία ότι στο μέλλον θα τηρήσει τις υποχρεώσεις του. Σε περίπτωση ανάκλησης, ο χρόνος από την απόλυση έως τη νέα σύλληψη δεν υπολογίζεται στην εκτιμώμενη ποινή. Ο ανήλικος διατηρεί το δικαίωμα να απολυθεί υπό όρο κατ' άρθρο 129.
4. Η απόλυση υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση αίρεται, όταν ο ανήλικος, κατά το χρονικό διάστημα που

διαρκεί η εν λόγω απόλυση, τελέσει από δόλο πράξη-που αν την τελούσε ενήλικος θα ήταν πλημμέλημα-για την οποία καταδικάστηκε οποτεδήποτε αμετακλήτως. Σε περίπτωση άρσης, ο χρόνος από την απόλυση έως τη νέα σύλληψη δεν υπολογίζεται στην εκτιθείσα ποινή. Ο ανήλικος διατηρεί το δικαίωμα να απολυθεί υπό όρο κατ' άρθρο 129.

5. Η απόλυση υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση αίρεται, όταν ο ανήλικος, κατά το χρονικό διάστημα που διαρκεί η εν λόγω απόλυση τελέσει πράξη- που αν την τελούσε ενήλικος θα ήταν κακούργημα-για την οποία καταδικάστηκε οποτεδήποτε αμετακλήτως. Στην περίπτωση αυτή ο χρόνος από την απόλυση έως τη νέα σύλληψη δεν υπολογίζεται στην εκτιθείσα ποινή και ο ανήλικος αποκτά το δικαίωμα να απολυθεί υπό όρο κατ' άρθρο 129, αφού παραμένει στο ειδικό κατάστημα κράτησης νέων ένα επιπλέον έτος σε σχέση με τα οριζόμενα στο άρθρο 129 παρ. 1 και 4. Δεν εφαρμόζεται το προηγούμενο εδάφιο, εάν κατά το χρόνο που κατέστη η καταδίκη αμετάκλητη, είχε ήδη χορηγηθεί η απόλυση υπό όρο κατ' άρθρο 129, χωρίς να έχει ανακληθεί, με αποτέλεσμα να θεωρείται η ποινή για την οποία χορηγήθηκε η απόλυση ήδη εκτιθείσα κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 129 παρ. 7. Εάν κατά το χρόνο που κατέστη η καταδίκη αμετάκλητη, είχε ήδη χορηγηθεί η απόλυση υπό όρο κατ' άρθρο 129, χωρίς όμως να έχει παρέλθει το χρονικό διάστημα που αναφέρεται στο άρθρο 129 παρ. 7, τότε αίρεται η χορηγηθείσα απόλυση κατ' άρθρο 129, και ο κατάδικος αποκτά το δικαίωμα να απολυθεί υπό όρο κατ' άρθρο 129, αφού παραμένει στο ειδικό κατάστημα κράτησης νέων ένα επιπλέον έτος σε σχέση με τα οριζόμενα στο άρθρο 129 παρ. 1 και 4.
6. Αντίστοιχα ισχύουν οι διατάξεις των άρθρων 110B παρ. 3 και 7, 110Γ παρ.1 εδάφιο τρίτο και παρ. 3 εδάφιο τρίτο, 129 παρ.2 εδάφιο πρώτο και τρίτο, παρ. 4 εδάφιο πρώτο, παρ. 5 εδάφιο πρώτο, παρ. 8 και 10.

[Όπως το άρθρο προστέθηκε με το άρθρο 1 παρ. Β του Ν 4205/2013.]

Άρθρο 130.

Εκδίκηση μετά τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους.

1. Η διάταξη του άρθρου 127 παρ. 1 εφαρμόζεται και για τους ανηλίκους που τέλεσαν αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του δέκατου πέμπτου έτους της ηλικίας τους και εισάγονται σε δίκη μετά τη συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους. Στην περίπτωση αυτή τα αναμορφωτικά μέτρα παύουν αυτοδικαίως όταν ο υπαίτιος συμπληρώσει το εικοστό πέμπτο έτος της ηλικίας του. Αν το δικαστήριο κρίνει ότι η επιβολή αναμορφωτικών ή θεραπευτικών μέτρων δεν είναι επαρκής και ότι ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, μολονότι αναγκαίος δεν είναι πλέον σκόπημος, μπορεί να επιβάλει την ποινή που προβλέπεται για την πράξη που τελέστηκε, ελαττωμένη σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 83. [Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 3 παρ. 2 του Ν 3860/2010.]
2. Οι στερητικές της ελευθερίας ποινές που επιβλήθηκαν σύμφωνα με την προηγούμενη παράγραφο δεν συνεπάγονται σε καμία περίπτωση τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων ή την παραπομπή σε κατάστημα εργασίας.
3. Κατά γενικό κανόνα οι κατάδικοι αυτοί κρατούνται χωριστά από άλλους ενήλικους κατάδικους.

[Όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 1 παρ. 11 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 131.

Έναρξη εκτέλεσης της απόφασης μετά τη συμπλήρωση του δέκατου ογδόου έτους.

1. Αν ο καταδικασμένος σε περιορισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων συμπλήρωσε το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του, πριν αρχίσει η εκτέλεση της απόφασης, το δικαστήριο που δίκασε, κρίνει ότι ο

περιορισμός αυτός δεν είναι σκόπιμος, μπορεί να τον αντικαταστήσει με την ποινή που προβλέπεται στο προηγούμενο άρθρο.

2. Οι παράγραφοι 2 και 3 του προηγούμενου άρθρου ισχύουν και στις περιπτώσεις του άρθρου αυτού.

[Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 12 του Ν 3189/2003. Η παρ. 2 καταργήθηκε και η παρ. 3 αναριθμήθηκε σε 2 με το άρθρο 3 παρ. 3 του Ν 3860/2010.]

Άρθρο 132.

Συρροή.

1. Αν ο κρατούμενος σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων διαπράξει αξιόποινη πράξη πριν συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος της ηλικίας του ή αν συντρέξει άλλη περίπτωση συρροής κατά το άρθρο 97, το δικαστήριο επαυξάνει την ποινή που του είχε καθορίσει με την προηγούμενη απόφασή του χωρίς να υπερβεί τα όρια του άρθρου 54.
2. Αν ο κρατούμενος σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων διαπράξει αξιόποινη πράξη μετά τη συμπλήρωση του δέκατου ογδόου έτους της ηλικίας του: α) Εφόσον η ποινή που προσδιορίσθηκε για την πράξη αυτή είναι πρόσκαιρη κάθειρξη, το δικαστήριο επιβάλλει συνολική ποινή κάθειρξης επαυξημένη. Η επαύξηση της κάθειρξης δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το ήμισυ της ποινής που είχε καθορίσει η προηγούμενη απόφαση του δικαστηρίου. Κατά τα λοιπά εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 94 παρ. 1., β) Αν η ποινή που επιβλήθηκε για τη νέα πράξη είναι ηπιότερη από την πρόσκαιρη κάθειρξη, το δικαστήριο επαυξάνει την ποινή που είχε καθορίσει με προηγούμενη απόφαση, όχι όμως πέρα από το ανώτατο όριο περιορισμού, το οποίο ορίζεται στο άρθρο 54.

[Όπως τροποποιήθηκε με άρθρο 1 παρ. 13 του Ν 3189/2003.]

Άρθρο 133.

Νεαροί Ενήλικες.

Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83) σε όποιον, κατά το χρόνο που τέλεσε αξιόποινη πράξη, είχε συμπληρώσει το δέκατο όγδοο, όχι όμως και το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται οι διατάξεις των παρ. 2 και 3 του άρθρου 130.

[Όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 14 του Ν3189/2003.]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

Γεωργουλός Σ., (2000), *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Δημόπουλος Χ., Κοσμάτος Κ., (2010), *Δίκαιο Ανηλίκων, Θεωρία και Πράξη*, 2^η έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Ζαραφονίτου Χ.,(2004), *Εμπειρική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Καλτσώνης Δ., (1998), *Κράτος και Ανενέργεια Νόμου*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας

Κατσιγαράκη Ε., (2004), *Οικογένεια και Παραβατικότητα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κατσιράς Λ. Β., (2008), *Ανήλικοι Παραβάτες. Ο ρόλος της Εκπαίδευσης και της Συμβουλευτικής Παρέμβασης*, Αθήνα: (χ.ό.)

Κουράκης Ν.Ε., (1999), *Έφηβοι παραβάτες και κοινωνία: Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Κουράκης Ν.Ε.,(2012), *Δίκαιο παραβατικών ανηλίκων: ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας

Λαμπροπούλου Ε., (2012), *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης

Μαγγανός Α.Δ.-Λάζος Γ. ,(1998), *Ο Ποινικός Κώδικας για τον Πολίτη, Μια επιλογή παραδειγμάτων*, Αθήνα: Παπαζήση

Μαγγανός Α.Δ.,(2004), *Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*, Αθήνα: Νομική βιβλιοθήκη

- Μπεζέ Λ. Α., (1985), *Ανήλικοι παραβάτες: μελέτη 20 περιπτώσεων*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Πιτσελά Α., (2002), *Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, δ' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Πόθος Μ.Ε., (1971), *Εγκληματικά περιοχάι και συμμορίαι ανηλίκων : κοινωνιολογική μελέτη περί της εγκληματικότητας ανηλίκων εν ταις αγγλοσάξονικαις χώραις, ιδία ταις ΗΠΑ*, Αθήνα : ΕΚΚΕ
- Σπινέλλη Κ., Τρωιανού-Λούλα Α., (1987), *Δίκαιο ανηλίκων: ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις*, Αθήνα-Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας
- Φαρσεδάκης Ι., (2005), *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χάιδου Α., (2013), *Εγκληματικότητα Ανηλίκων. Αιτιολογικές προσεγγίσεις και κοινωνικός έλεγχος*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χάιδου Α., (1990), *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και το εξωτερικό*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χάιδου Α., (1996), *Θετικιστική Εγκληματολογία. Αιτιολογικές προσεγγίσεις του εγκληματικού φαινομένου*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Χάιδου Α., (χ.χ.), *Το θεωρητικό και θεσμικό πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου των ανηλίκων*, Νομική Βιβλιοθήκη: Αθήνα

Αρθρογραφία

- Ευστρατιάδης Σ., (2005), «Η υπηρεσία επιμελητών ανηλίκων σε μετεξέλιξη και αναπροσαρμογή αρμοδιοτήτων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 7, σελ. 901

- Ευστρατιάδης Σ., (2003), «Οι νέες διατάξεις για την παραβατικότητα ανηλίκων-μια καινοτομία στο ποινικό σύστημα πηγή νέων δυσχερειών», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 11, σελ.1178
- Καρύδης Β., (2008), *Ναρκωτικά (Εγκληματολογική Προσέγγιση)*, στο Πανούσης Γ. (επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο; Πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής εγκληματικότητας*, Αθήνα: Lector ΕΠΕ, σελ. 67
- Κουράκης Ν., (2001), «Ποινικές Διατάξεις που μένουν ανεφάρμοστες», *Ποινικός Λόγος*, σελ. 2179
- Μαγγανάς Α., (2006), «Εναλλακτικές μορφές απονομής της ποινικής δικαιοσύνης», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 3, σ.σ. 298-304
- Μανουδάκη Θ., (1998), « Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα. Τα αποτελέσματα μιας έρευνας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 11, σελ. 1144
- Μέλισσας Δ., (2008), «Η μη εφαρμογή του νόμου», *τόμος Κρίση του ελληνικού πολιτικού συστήματος; Ίδρυμα θεμ. και Δημ. Τσάτσου*, Αθήνα: Παπαζήση, σελ. 166.
- Παπαθεωδόρου Θ., (2008), «Σχολικός Εκφοβισμός (Εγκληματολογική Προσέγγιση)» στο Πανούσης Γ. (επιμ.) *Επικίνδυνα παιδιά ή παιδιά σε κίνδυνο; Πρωταγωνιστές και θύματα της νεανικής εγκληματικότητας*, Αθήνα: Lector ΕΠΕ
- Τερζόγλου Μ., (2003), «Ο Ν 3189/2003 για την αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας των ανηλίκων», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τευχ. 11, σελ. 1180

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Branch C., (1999), (επιμ.), *Adolescent gangs: old issues, new approaches*. Philadelphia : Brunner/Mazel

Elliot, D.S, Huizinga D and Ageton S.S., (1985), *Explaining delinquency and drug use*, Beverly Hills London New Delhi: Sage

Howell J.C, Krisberg B., Hawkins D.J και Wilson J.J, (1995), *Serious, Violent, & Chronic Juvenile Offenders*, Thousand Oaks, Calif. : Sage

Scott. H.D. και Barrik V.W., (1996, 1998), *Life in the gang : family, friends and violence* , Cambridge : Cambridge University Press

Πηγές από το διαδίκτυο

Γεωργιάδης Σ., Βύζακου. Σ., Παπαστυλιανού Ν., «Η συσχέτιση της βίας ενάντια στα παιδιά μέσα στην οικογένεια με την νεανική παραβατικότητα», http://www.familyviolence.gov.cy/upload/research/erevna_2009june_aksiologisi.pdf, Συμβουλευτική επιτροπή για πρόληψη και καταπολέμηση της βίας στην οικογένεια μίλησέ μου μη με κτυπάς, 2009, σελ. 8

Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας, «Σύνοψη, Η έκθεση του ESPAD για το έτος 2011. Χρήση ουσιών από μαθητές σε 36 ευρωπαϊκές χώρες», <http://www.ask.org.cy/index.php/en/file/15tYyDUYmaOhGYAsl9Rd6A==/>, 2015

Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ.Α., «Συμμορίες Ανηλίκων στην Ελλάδα, Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών», <http://old.law.uoa.gr/crime-research/symmoriesanilikon.pdf>, Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, 2015, σελ. 20

Μανουδάκη Θ., «Συμμορίες Ανηλίκων : Θεωρητικές Επισημάνσεις και Ερευνητικά Πορίσματα», <http://www.athena-socialscience.net/dmdocuments/athena-socialscience.net%20paperno31.pdf>, athena-socialscience.net, paper no 31, 2015, σ.σ. 9-11

Σαβούρδου Μ., «Eurostat: Στο 25% η ανεργία στην Ελλάδα τον Ιούλιο του 2015», <http://www.ert.gr/eurostat-sto-25-i-anergia-stin-ellada-ton-ioulio-tou-2015/>, EPT, 2015

Τσιγκρής Α., Επιτακτική η ανάγκη μεταρρύθμισης του σωφρονιστικού συστήματος, Το Βήμα, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=547221>, 2015

(Χ.σ.), «Βία στα σχολεία: Πρωτιά και στο μπουλινγκ», <http://www.thepressproject.gr/article/74022/Bia-sta-sxoleia-Protia-kai-sto-mpoulingk>, The Press Project, 2015

(Χ.σ.), «Η κατάσταση των ναρκωτικών και των οίνοπνευματωδών στην Ελλάδα», <http://www.ektepn.gr/Documents/PDF/Cover.pdf>, 2015

(Χ.σ.), «Τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης», <http://www.antibullyingnetwork.gr/page.aspx?id=106>, Δίκτυο κατά της βίας στο σχολείο, 2015